MÜNCHEN 26 1989

BIBLIOTHECA ROMANA

Revista Scriitorilor Romani

Zeitschrift der rumänischen Schriftsteller

26

MUNCHEN 1989

SOCIETATEA ACADEMICĂ ROMÂNĂ

Revista Scriitorilor Români

Zeitschrift der rumänischen Schriftsteller

26

MÜNCHEN 1989

Copyright 1989 by
Societatea Academică Română
(Rumänische Akademische Gesellschaft)
Fritz-Meyer-Weg 47/I 8000 München 81

Für den Inhalt verantwortlich: Dr. Constantin Sporea

Druck: Danubia Druckerei GmbH, Ferchenbachstraße 88, 8000 München 50

NICOLAE NOVAC

ORA ÎNVIERII

Bate,
în inimă de cetate,
în inima mea,
în inima ta,
clopotul Învierii!...

Îl auzi frate
cum bate,
pentru tine,
pentru mine,
pentru toți cei fără de Țară
ce-și duc zilele amare
peste hotare?...

Christos a Înviat,
cu moartea pre moarte călcând,
iar nouă dăruind
speranța că,
mai târziu, ori mai curând,
Învia-va și România,
precum învie
în fiecare primăvară păpădia.

Frate de sânge și credință,
uită orice umilință.
Uită lacrimile,
uită suferințele,
îndoindu-ți credințele
că, precum El,
sculatu-s'a din morți,
și noi, așișderea,
ne vom scula
odată cu Țara
din inima mea,
din inima ta,
din inima noastră,
spre a sta veșnică mărturie,
pentru o altă Mare Românie.

Bat clopotele în Cetate.
Christos a Înviat, frate!

NICOLAE NOVAC

CONSTANTIN CESIANU (DICKY)

DIN AMINTIRILE MELE

După 23 August 1944 și în anul 1945 activitatea mea diplomatică s'a limitat la conducerea lucrărilor Secției Occidentale a Direcției Politice.

În luna Februarie a anului 1946 cu prilejul reluării raporturilor diplomatice ale României cu Aliații, am fost numit de Ministerul de Externe secretar de legație la Londra. Evident, un post cu atât mai important cu cât fusesem, țară a-i combate, în război cu englezii, foștii noștri aliați cărora trebuia acum să le explicăm că în conjunctura din 1940–41, România nu avea altă alternativă decât de a duce politica pe care a dus-o, însă că întreaga țară rămăsese profund atașată principiilor democratice ale Apusului.

Însă cu câteva zile înainte de plecarea mea spre capitala Angliei, Bodnăraș, care era Secretar General al Președinției Consiliului și fără a cărui aprobare niciun pașaport nu era valabil, s'a opus plecării mele, declarând că sunt un dușman al noului regim. Am rămas deci la București și mi-am reluat activitățile la Secția Occidentală a Direcției Politice.

Câteva luni mai târziu am fost numit subșeful Direcției Protocolului. De sigur, din punct de vedere politic, postul era mai puțin interesant, deși în conjunctura din acei ani, contactul cu diplomații străini și mai ales occi-

dentali, putea fi foarte util. In plus, pentru un prim secretar de legație de 33 de ani, această numire nu putea fi considerată decât ca o promovare.

Din această ultimă parte a carierei mele nu am multe de povestit deși, prin prieteniile pe care le legasem cu diplomați străini, aflam uneori lucruri pe care nu aveam de unde să le știm; căutam să-i lămuresc asupra soartei ce o va avea România și împreună cu ea, toată regiunea continentului ocupată de Sovietici, dacă Marile Puteri Occidentale nu intervin.

Uneori, convingerea pe care o aveam că trebuie, în sfera activităților mele să iau parte la apărarea intereselor permanente ale țării noastre, mă punea în situații oarecum delicate.

Astfel, îmi amintesc că în momentul în care au fost reluate relațiile diplomatice cu Statele Unite cu care fusesem în război, Șeful Direcției Protocolului m'a chemat spre a-mi spune că eu voi avea misiunea să întâmpin în numele României la aeroport, la sosirea sa, pe noul ministru al Americii.

Șeful protocolului avea o sănătate șubredă și de aceea se deplasa greu, aproape toate misiunile în care Ministerul de Externe trebuia să fie prezent, fiind îndeplinite de mine.

Nici nu trecuse un ceas dela convorbirea cu șeful meu, că am fost convocat de Ministrul de Externe, Gheorghe Tătărăscu, care mi-a dat instrucții să-l primesc foarte rece pe reprezentantul Statelor Unite și fără a-i spune nici un cuvânt de bun venit. Era evident că acestea erau instrucțiunile partidului comunist.

A doua zi la 11 dimineața, eram la aeroportul Băneasa, singurul Român în misiune oficială, în mijlocul membrilor americani ai Comisiei de Control și a numeroși ziariști.

Când Ministrul Statelor Unite, Rudolf Schoenfeld, a coborît din avion, m'am îndreptat spre el și strângându-i mâna, i-am spus cât de fericit sunt să-i pot exprima imensa bucurie pe care o resimte poporul român la sosirea lui, simbol al reluării raporturilor noastre cu marea Democrație a Statelor Unite de care am fost și rămâneam așa de atașați. Schoenfeld mi-a răspuns pe același ton. Apoi am așteptat sancțiunile, care nu au venit niciodată. Cât despre șeful meu direct, era foarte speriat dar și foarte încântat de cele ce făcusem.

Intre timp tratatul de Pace între România și foștii ei adversari, fusese semnat la Paris, un tratat prin care Uniunea Sovietică secătuia România de toate bogățiile ei. Spre a intra în vigoare, tratatul trebuia să fie ratificat. Și astfel, în ultimele zile ale lui August am fost chemat de

Secretarul General al Ministerului de Externe, Zănescu, care mi-a spus că voi pleca a doua zi la Moscova.

– „Dacă mă lasă Bodnăraș", am spus eu.

– „Bodnăraș este de acord", mi-a răspuns Secretarul General. „A spus că pentru această misiune, trebuie trimis un om de meserie. Apoi știi, Moscova nu este Londra", a adăugat el zâmbind.

Coty Zănescu era un om flegmatic și liniștit; văzându-l, nimeni nu ar fi putut bănui că în timpul războiului civil din Spania, atunci când Madridul era ocupat pe jumătate de roșii și pe jumătate de franchiști și luptele între ei erau teribil de crâncene, el salvase viața a peste o sută de spanioli.

Într'adevăr i se întâmpla adesea ca el să plece dela Legație, cu șoferul la volanul unei mari limuzine, a cărei aripă dreaptă purta steagul românesc, iar cea stângă unul alb. Coty Zănescu ședea, înalt și imperturbabil, în fundul mașinii cu picioarele învelite într'un pled de cea mai pură lână scoțiană.

Șoferul își strecura vehiculul pe străzi printre ruinele unde nu de mult avuseseră loc bătălii furioase și ajungea într'un punct unde, printr'un fel de înțelegere tacită a celor două tabere, se putea trece dintr'o zonă în cealaltă, însă, evident, numai după o severă percheziție. Mașina se oprea deci, în primul rând la postul de control franchist, unde placa ei de corp diplomatic și cele două fanioane o scuteau de orice control – ba mai mult, ministrul României era salutat de gardă în poziția de drepți; apoi înainta ceva mai departe la postul de control comunist, care o lăsa de asemenea să treacă, fără a o percheziționa.

Odată pătruns în zona comunistă strecurându-se tot așa, printre ruine, mașina se îndrepta spre un imobil în care intra printr'un gang ale cărui porți se deschideau spre a se închide apoi în spatele lui. Coty Zănescu pătrundea atunci în casa unor cunoscuți ai lui și după vreun ceas, două pe care le petrecea acolo ca și cum ar fi făcut o vizită (și astfel plecarea lui rapidă să nu dea de bănuit) se urca în mașina care îl aștepta în gang. Dar nu se urca singur, ci însoțit de o persoană care se ghemuia pe podeaua mașinii, ascunsă sub pledul cu care Excelența Sa se învelea. Și astfel mașina făcea cale întoarsă, Ministrul României trecând din nou prin fața posturilor de control, tot așa singur și distant cum fusese văzut la dus.

Astfel Coty Zănescu a salvat nenumărați prieteni, cunoscuți, diplomați, oameni politici călugări și călugărițe, care se ascundeau și care, fără ajutorul lui, ar fi fost desigur uciși în timpul cumplitei terori ce se abătuse asupra Madridului.

Nu vreau să închei această paranteză despre Coty Zănescu fără a aminti că el avea un nepot, pe Paul Zănescu, cu vreo 6 ani mai mare ca mine. Făcuse studii remarcabile în Franța intrând primul la Facultatea de drept din Paris, apoi, după absolvirea ei, în diplomație. Excelent jucător de rugby, foarte simpatic, deși prin meseria lui fusese mobilizat pe loc, fiind ofițer de rezervă de cavalerie – plecase voluntar pe front, unde făcuse tot războiul purtându-se admirabil și de unde se întorsese decorat și teafăr. Numit în 1946, la Legația din Paris, el a murit în largul unei plaje din Normandia luat de un vârtej, după ce reușise să salveze o fetiță care se înecа.

Dar să revenim la misiunea mea la Moscova. Puțin timp după ce plecasem din biroul Secretarului General, am fost chemat de Ministrul de Externe, Gheorghe Tătărăscu. Acesta mi-a dat instrucțiunile sale – în fond nimic deosebit. L-am întrebat dacă nu avea ceva de comunicat Ministrului României la Moscova, profesorul Iordan. „Nu", mi-a răspuns Tătărăscu „Domnule Ministru", i-am spus eu, „din clipa în care va fi ratificat tratatul de pace, starea de război între România și Uniunea Sovietică încetează – și din punct de vedere juridic, raporturile dintre cele două țări devin raporturi normale. Nu ar fi deci momentul să cerem liberarea tuturor prizonierilor români, a căror detenție în Uniunea Sovietică nu își mai are rostul?" Tătărăscu a făcut un gest cu mâna, ca și cum ar avea să eludeze întrebarea mea, apoi a spus: „Chestiunea asta se va rezolva la momentul oportun, pe alte căi." Am ieșit din biroul Ministrului de Externe absolut înmărmurit. Cum așa? Pacea era încheiată și primul lucru pe care-l făceam nu era acela de a cere eliberarea a peste o sută de mii de prizonieri români ce se mai aflau în lagărele din Uniunea Sovietică?!

A doua zi decolam la ora 9 dela Băneasa, purtător a ceea ce se cheamă instrumentele de ratificare a Tratatului de Pace și, după o escală la Odesa, soseam, spre sfârșitul după amiezii la Moscova, unde doi colegi mă așteptau la aeroport.

Imediat, înainte chiar de a merge la hotel, am trecut pe la legație, Ministrul României, Iorgu Iordan fiind nerăbdător să aibe vești din țară. Iordan fusese profesor universitar la Iași (nu mai țin minte dacă era socialist sau comunist) numit de guvernul Groza direct ministru la Moscova. După ce i-am dat ultimele știri din țară (eram în plină epocă a epurărilor), mi-a spus că el nu înțelege la ce servește cariera diplomatică. „Eu", mi-a spus el, „nu am absolut nimic de făcut; stau toată ziua în biroul meu și mă plictisesc". Cu totul uimit, am încercat să-i spun, care sunt activitățile

unui șef de misiune. A protestat cu energie. „Nu", a spus el, „astea nu sunt de competența mea. Eu aci nu am nimic de făcut."

Atunci, nerespectând pentru a doua oară dispozițiile pe care mi le dăduse Ministrul de Externe Tătărăscu, i-am vorbit de soarta prizonierilor Români, sugerându-i, să înceapă imediat tatonări discrete pentru recuperarea lor și cu răbdare și perseverență, să ajungă să-i convingă pe sovietici că nu aveau nici dreptul, nici vreun motiv să-i mai rețină.

Iordan s-a uitat la mine de parcă i-aș fi cerut să umble pe pereți. „Asta nu mă privește", mi-a spus el și cum totuși insistam, mi-a adăugat că desigur eram obosit și că nu mă mai reținea de a mă duce să mă odihnesc la hotel, unde camera mea era rezervată.

M'am întrebat atunci și nici acum nu m'am dumerit, dacă Iordan într'adevăr credea cele ce le spunea, sau dacă voia să mă lase a înțelege că diplomația română nu mai exista și că totul era hotărît, de acum încolo, în ceea ce privește România, de Moscova.

In timpul șederii mele în capitala Uniunii Sovietice, am fost profund impresionat de mizeria și nivelul intelectual extrem de înapoiat al populației. Dacă mizeria era explicabilă, după un război atât de distrugător, nu aceeași explicație se putea da stadiului intelectual și social al populației, care era, fără exagerare, cu peste o sută de ani în urma noastră. Lumea era mizerabil îmbrăcată, în magazine cozile erau interminabile (lucru necunoscut pe vremea aceea la noi), oameni beți morți zăceau pe străzile principale, fără să tulbure câtuși de puțin pe numeroșii trecători De altfel pe străzi nu exista niciun străin și întrucât modul cum eram îmbrăcat dovedea că nu eram de-al lor, când intram într'un magazin zeci de oameni se adunau roată în jurul meu și, fără să scoată o vorbă, se uitau la ce făceam și ce cumpăram, apoi de îndată ce plecam începeau și ei să cumpere ce luasem eu. Este drept că ne aflam imediat după război, în plin stalinism și granițele Uniunii Sovietice fuseseră aproape de nepătruns pentru străini dela luarea puterii de către comuniști.

Seara colegii mei m'au dus la restaurante așa-zise mai elegante, unde o muzică ce nu avea nimic comun cu ce era atunci muzica de dans, cânta în ritmuri neașteptate tangouri și din când în când câte un fox-trot. Tineretul dansa, dar era curios că vedeai dansând bărbat cu femeie (ceea ce era normal), femeie cu femeie (ceea ce era mai neașteptat), și bărbat cu bărbat, ceea ce m'a uluit spre hazul colegilor mei, care mi-au spus că așa era obiceiul acolo. Ba, am văzut și câte un bărbat sculându-se dela masa lui spre a se îndrepta la altă masă unde erau un bărbat și o

femeie, invitând pe bărbat la un tango sau un vals și lăsând-o pe tânăra femeie singură, dar deloc surprinsă.

Au trecut de atunci 35 de ani și îmi închipui că obiceiurile s'or fi schimbat între timp.

Când am sosit la Moscova, tocmai trebuia să se serbeze 800 sau 1000 de ani dela crearea orașului. Se făceau eforturi uriașe spre a se înfrumuseța capitala și mi-aduc aminte cum chiar din fața hotelului meu am văzut dispărând în 48 de ore un maidan și un calcan, care au fost înlocuite cu un scuar, cu gazon și cu flori, grație muncii de zi și noapte a unor civili. Astfel am făcut cunoștință cu uimire, cu inunca voluntară, pe care și România avea s'o cunoască în curând, faimoasa muncă voluntară forțată, cum se spunea cu haz de necaz, la noi, devenită așa-zisa muncă patriotică.

Marile festivități moscovite trebuiau să înceapă la patru zile după sosirea mea și o delegație românească sosise în ajunul lor, invitată de guvernul sovietic. Fiind la Moscova în calitatea ce o aveam, am fost poftit să asist și eu la ele, lucru pe care evident l-am refuzat, grăbindu-mă să plec cu avionul în ajunul serbărilor pe care asupritorii noștri le pregăteau.

Acum știam că partida era pierdută și că luarea totală a puterii în România de către comuniști era doar o chestiune de timp. Dela Moscova mi-ar fi fost ușor cu pașaportul meu diplomatic, să iau avionul și să plec la Stockholm. Dar nici prin gând nu mi-ar fi dat să fac așa ceva, deoarece, ca toți colegii mei, știam, că orice defecțiune ar fi fost exploatată de comuniști. Noi socoteam că prezența noastră pe loc era absolut necesară, Ministerul de Externe fiind un bastion în lupta împotriva totalei infeudări a comunismului, așa cum erau bastioanele ce rămâneau din magistratură, armată și toți funcționarii, fideli crezului național și libertății României. Bătălia era pierdută, o știam, dar lupta trebuia dusă până la urmă, cine știe, poate că miracolul tot va veni odată, gândeam noi.

Este drept, că comuniștii infiltrașeră în fiecare direcție a ministerului câte un comunist, doi, numiți peste noapte secretari sau consilieri de legație, pentru merite fictive ce le-ar fi avut într'o rezistență tot atât de fictivă, împotriva mareșalului Antonescu. Aveam și eu doi sau trei la direcția Protocolului, dar înțelesesem imediat rolul lor, de „cui al lui Pepelea" și nu le dădeam nici o dată nimic de lucru. Stăteau de dimineață până seara în fața unor birouri goale, în timp ce colegii lor, care intraseră în minister pe baza unui concurs, lucrau de zor.

Din când în când, ei se plângeau șefului Protocolului, care mă chema și

mă dojenea „dă-le dragă ceva de lucru, dă-le că se plâng". „Nu le dau D-le Ministru, nu le dau, știți bine că sunt cozi de topor."

„Dă-le dragă", insista ministrul, „măcar o hârtie, din când în când", se tocmea el. Le dam câte o hârtie de lucrat la fiecare, apoi din nou nimic, până când, după câteva zile, scena se repeta.

În primele zile ale lunii Noembrie 1947, Tătărăscu care, de bine de rău, încercase să mai salveze ceva din câte se puteau salva – dar cu ce preț – a fost silit să-și dea demisia din postul de Ministru de Externe. El a fost înlocuit în această funcție de unul din cei mai mari dușmani ai neamului românesc: Ana Pauker.

Trei zile după numirea ei, eram la birou, împreună cu tura de după masă, adică trei, patru diplomați și două, trei secretare dactilografe. Pe la șase seara un ușier a venit să-mi spună, foarte alarmat, că un grup important de oameni este masat în fața ușei de intrare și că toți cei ce ies din minister sunt interceptați, urcați în niște jeep-uri sau camionete și duși nu se știe unde. I-am spus să continue să supravegheze cele ce se întâmplau și să mă țină la curent. După puțin timp s'a întors și mi-a spus: „Chiar acum au coborît dl. Secretar General cu întregul lui cabinet și toți au fost urcați în mașini și duși".

În fața unei asemenea situații, am convocat tot personalul prezent al Direcției Protocolului, secretari de legație, dactilografe, ușieri, și i-am pus la curent cu cele ce se întâmplau. Le-am spus că fiecare dintre ei să telefoneze acasă, cu libertatea de a spune ce vrea; fie adevărul, fie o minciună, în cazul în care nu voiau să alarmeze pe ai lor. Am adăugat că trebuie să ținem seama de faptul că nu putem prevedea dacă este vorba de o arestare de scurtă sau de lungă durată.

După ce toate telefoanele au fost date, i-am rugat pe colaboratorii mei să se grupeze în jurul meu și am ieșit în fruntea lor pe ușa mare a Ministerului de Externe. Am fost imediat înconjurați de niște civili cu șepci și scurte de piele care ne-au urcat în jeep-urile ce ne așteptau, și ne-au dus la un comisariat de poliție ce se găsea, în apropiere de șoseaua Kiseleff. Acolo i-am găsit pe toți colegii mei, în frunte cu Secretarul General Zănescu, surâzător și decontractat, de parcă s'ar fi găsit la Madrid între baricadele comuniștilor și franchiștilor.

La comisariat am fost chemați unul câte unul de un comisar încadrat de doi civili cu șepcile pe cap, care (comisarul, nu civilii) proceda la o percheziție rudimentară, adică se uita la conținutul portofelurilor noastre, după care ne spunea că putem pleca și că nu mai aveam a ne întoarce la Mi-

nisterul de Externe până ce nu vom fi convocați, convocare care, așa cum o înțelesesem din clipa când ieșisem pe ușa Ministerului, nu avea să vină niciodată.

Așa a căzut bastionul Ministerului de Externe, cu toți membrii lui dela Secretarul General la ultimul ușier, fără ca nimeni dintre noi să capituleze.

Acestea sunt faptele, evenimentele, anecdotele cele mai însemnate ce au presărat cariera mea de 11 ani de diplomație. Le-am redat cu toată obiectivitatea fără înfloriturі, sau exagerări, așa cum le-am văzut, cum le-am trăit, într'o profesiune căreia m'am dedicat având ca deviză (ca mai toți colegii mei): A SERVI, a servi Țara mea.

Acestei experiențe de 11 ani de carieră diplomatică, avea să-i urmeze alta, cel puțin tot atât de bogată în învățăminte, aceea a celor 9 ani pe care i-am petrecut în calitate de condamnat politic: în temnițele comuniste, la muncă forțată, la canal și în bălțile Dunării, alături de peste un milion de români ce îndurau această robie.

CONSTANTIN CESIANU (DICKY)

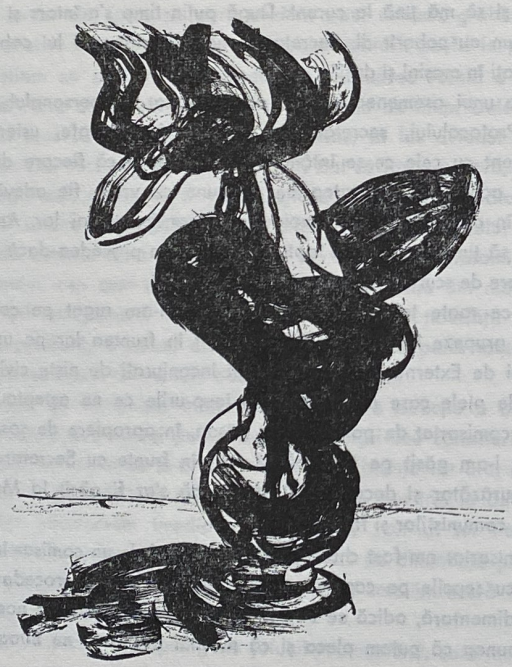

Din ciclul „CERBOAICĂ IUBITĂ"

STIH DE TAINĂ

Privește'n juru-ți! Lângă pat,
De ziua ta, s'au adunat
Garoafe'n rubinii corole
Și trandafiri și gladiole,
Ducând în cupe vegetale
Parfumul frumuseții tale...

Privește'n sus, privește'n jos:
De ziua ta, ca un prinos,
Vin pe cărări de vis, albastre,
Speranțele-așteptării noastre,
Vin bucuriile înalte
Sub alte bolți și'n zodii alte,
Vin idealurile sfinte,
Cu toate-aducerile-aminte –
Și-o șoaptă-mi stăruie, o șoaptă:
– „De vrei să urci o nouă treaptă,
De vrei să fii ce n'ai fost încă,
Privește'n sus și stai pe Stâncă!"

Iulie 1964

CÂNTEC

În păduri se găsesc, printre stânci,
Guri de apă, izvoare adânci;
Mai adânci ca izvoarele-mi par
Ochii tăi cu sclipiri de cleștar.

Printre stânci se strecoară, tăcut,
Câte-o ciută cu mers nevăzut;
Decât ciuta mai sprintenă ești
Când alergi, când te joci, când zâmbești.

Și tăcut, în albastrul decor
Vezi plutind, ca o lotcă, un nor . . .
Nu se'nalță iubirea mai sus,
Când în suflet Îl ai pe Isus?

August 1957
Sinaia

ACUM UN AN . . .

Acum un an (parc'a fost ieri, parc'a fost în urmă c'un veac).
Cerul, tot cerul devenise sărac,
Deoarece stelele au căzut în oceanul din ochii tăi
Și s'au topit în văpăi –
Și numai luminile dragostei, numai luminile
Împodobeau, cu steaguri de aur, grădinile . . .

Niciodată nu m'am simțit mai aproape de slăvile Paradisului,
Niciodată n'am crezut, cu mai multă tărie, în realitatea pură a Visului,
Niciodată, iubito, niciodată
Nu te-am sorbit, mai adânc, în inimă, ca'n seara aceea ciudată.

O, în seara aceea cu năluci, cu arhangheli și cu idealuri
Noi am luptat împotriva furtunii și-am mers pe valuri,
Chemați de Isus, Mântuitorul divin . . .
El ne-a unit, acum un an, în vecii vecilor, amin!

18 Februarie 1958

URCUȘ

Înlănțuiți, îmbrățișați
Pe cărăruile boltite,
Urcăm spre culmile'nsorite
De-avântul dragostei furați.

De-asupra, cerul chemător,
Sub noi, văioage și abise –
Și'n noi, un maldăr greu de vise
Și-un cald și sfânt și drag fior.

Călcăm pe stânci cu mușchi verzui,
Dăm buzna spre poieni tăcute
Și construim, pe nevăzute,
O lume care astăzi nu-i.

Ah, iată ne-am oprit din mers,
Ah. iată-ne ajunși pe piscuri.
Ce mult iubesc aceste riscuri
Și-acest crâmpei de univers!

Și'n proaspătul peisaj sublim
Mă arde-un dor, sporindu-mi cântul:
Doar noi să stăpânim pământul
Și numai noi să ne iubim . . .

August 1957
Poiana Țapului

SERGIU GROSSU

DESPINA GOLESCU HODOŞ

ZINCA GOLESCU ŞI EPOCA EI*)

Zinca Golescu era fiica lui Alexandru Farfara şi a Dumitranei Pârşcoveanu, familii din Oltenia. Ea se născuse pe la 1792, deci în plină epocă fanariotă. Astfel, copilăria şi primii ei ani din tinereţe au fost o perioadă întunecată a istoriei patriei sale: iureşuri de oşti străine, oprelişti şi apăsări de tot felul, molimi ce pe atunci făceau prăpăd; au fost evenimente care au lăsat urme adânci în sufletul ei, dar i-au dat şi tăria sufletească, moştenită apoi de copiii ei. Ea obişnuia să spună cu mândrie: „Sunt o panduroaică".

Un portret al Zincăi, pictat pe la anul 1820, ne-o înfăţişează cu trăsături fine, aproape copilăreşti, ochi mari negri, cu sprâncene bine arcuite, cu păr bogat ce cade în zulufi până la umeri, îmbrăcată într'o rochie albă înflorată, garnisită cu samur, împodobită cu giuvaericale din briliante – pe care ea le va vinde mai târziu pentru a susţine în străinătate activitatea exilaţilor – cu mâini frumoase şi subţiri, cu un trandafir roz la piept. O frumuseţe poetică.

La vârsta de 12 ani Zinca s'a măritat cu Marele Vornic Constantin Golescu, cărturar şi om politic, mai bine cunoscut în istorie sub numele de Dinicu Golescu.

———————

*) Această expunere a constituit subiectul unei conferinţe ţinute în Septembrie 1970 la New York, sub auspiciile Fundaţiei „Iuliu Maniu" şi în cadrul relatărilor din seria: „Cunoaşte-ţi Neamul".

Conferinţa se bazează în primul rând pe amintirile mamei mele şi ale mătuşilor mele, care ştiau dela bunici multe amănunte despre viaţa şi personalitatea Zincăi Golescu sau „Mămicuţa", cum i se adresau cu afecţiune copiii ei. La acestea, am adăugat amintiri personale despre Goleşti unde am crescut şi eu.

Am consultat de asemenea şi câteva scrieri care s'au ocupat de familia Golescu:

— Cartea „Les Golesco" apărută în 1921, scrisă de George Bengescu, înrudit cu Zinca Golescu, pe care o cunoscuse personal.

— „Din vremea Renaşterii Naţionale Române: Boierii Goleşti" de George Fotino, apărută în 1939.

— „Însemnare a călătoriei mele" de Dinicu Golescu, retipărită în 1910 cu o lungă introducere de Nerva Hodoş.

Zinca Golescu la vârsta de 14 ani.

Dinicu Golescu – fiul Marelui Ban al Craiovei Radu Golescu – era un om dintre cei mai răsăriţi ai vremii sale. El s'a născut la 1777 şi avea 27 de ani când s'a căsătorit cu Zinca. Dinicu împreună cu fratele său Iordache au jucat un rol important în mişcarea de renaştere a ţărilor noastre. Iordache a fost protectorul lui Gheorghe Lazăr, iar Dinicu al lui Ion Eliade-Rădulescu, pe care l-a adus ca dascăl la prima şcoală românească din Muntenia înfiinţată de Dinicu în casa din Goleşti; până atunci se preda în şcoli doar limba greacă. În perioada turbure dela începutul secolului al XIX-lea, Dinicu a trebuit deseori să se expatrieze şi a călătorit mult în ţările din Apus. În acel timp, s'a străduit să observe şi să înţeleagă binefacerile

civilizației și alo culturii occidentale cu gândul de a aplica în țara lui învățămintele pe care le-a adunat. El a înființat o societate literară și tot atunci a apărut și primul număr din „Curierul Rumânesc". În sfârșit lucrarea sa de căpetenie o constituie notele de călătorie „Însemnare a călătoriei mele făcută în anul 1824, 1825, 1826".

Iordache a desfășurat de asemenea o multilaterală activitate literară: a scris piese de teatru istorice, a tradus Iliada în românește, a întocmit o gramatică românească și un dicționar-lexicon românesc, preocuparea sa de căpetenie fiind cultivarea limbii naționale.

Portretul lui Dinicu îl prezintă cu o înfățișare serioasă, sprâncene stufoase negre, care umbresc o privire pătrunzătoare, barbă mare, mustață neagră și pe cap un potcap înalt așa cum purtau boerii pe acele vremuri.

Un an după căsătoria lor, Zinca a dat naștere primului copil, o fată numită Ana, care la rândul ei s'a căsătorit la vârsta de 15 ani, iar după un an a avut și ea primul copil, încât Zinca a devenit bunică la vârsta de 29 ani.

Între anii 1809 și 1814 Zinca a mai născut 4 băeți: Ștefan, Nicolae, Radu și Alexandru-Albu – cei 4 frați care au jucat un rol important în revoluția din 1948, împreună cu vărul lor Alexandru-Arăpilă Golescu, fiul lui Iordache Golescu, cu frații Brătieni, cu Bălcescu, cu Rosetti, și cu ceilalți patrioți din generația lor bine cunoscuți în istoria României.

Cei 4 frați Golescu au fost duși încă de mici de către tatăl lor la școli bune din străinătate pentru a fi educați după ideile noui și generoase din Apus.

Ei au trecut prin școlile din München, Elveția și Paris. După mulți ani, când tinerii s'au întors acasă, bine pregătiți pentru a lupta să realizeze idealul lor patriotic, ei au fost încurajați și sprijiniți de mama lor, căci Dinicu încetase din viață în anul 1830.

„Frații Golești" au intrat sub această denumire în istorie; ei nu pot fi despărțiți unii de alții căci – deși firi și suflete diferite – erau atât de legați între ei, și de mama lor, atât de strâns îi apropiau aspirațiile și străduințele comune, încât posteritatea le-a păstrat denumirea de „Frații Golești".

La întoarcerea lor din străinătate – după terminarea studiilor – tinerii din generația nouă au fost revoltați de ce au găsit în țara lor. Țările Românești erau încă tributare Porții Otomane, de care depindea orice numire de Domn la cârma Țării. Subt protectoratul Rusesc se impusese Regulamentul Organic care apăsa greu populația, iar Rușii se amestecau în mod per-

severent în treburile interne ale Principatelor și aduceau tot felul de jigniri Domnitorului. Inegalitatea claselor sociale era strigătoare la cer.

În Transilvania de asemenea erau nemulțumiri. Românii de acolo vroiau și ei să scuture jugul grofilor. Ideologia apuseană sădise de sigur în sufletele tinere românești sămânța răsvrătirii. Față de pericolul rusesc în continuu progres, ele vor simți chemarea unei mișcări naționale și vor trăi ceasul Renașterii, după cum trăiseră părinții ceasul redeșteptării împotriva fanarioților de odinioară.

La Paris izbucnise revoluția din Februarie 1848. Aceasta a fost scânteia care a aprins și revoluțiile din alte țări între care și cele din Țările Românești unde Goleștii au fost printre conducători.

Amănunte despre revoluție sunt cunoscute din istoria românească. Ea a durat puțin căci după abia trei luni a fost înăbușită, iar frații Golescu împreună cu ceilalți luptători au fost exilați, fie la Brusa – în Turcia – fie în Italia, fie la Paris; Zinca s'a refugiat la Sibiu de unde încerca zadarnic să-și regăsească fiii. Cele 200 persoane care participaseră la întocmirea Constituției au fost izgonite din țară și trimise sub escortă rusească până la frontieră. Mulți alții au fost închiși la Văcărești, unde își așteptau judecata. Omer Pașa – comandantul trupelor de ocupație – străbătea țara pentru a-și inspecta trupele. O atmosferă de teroare domnea în țară. Dela Sibiu, Zinca s a repezit la Istanbul cu ajutorul lui Effingham Grant, secretarul Consulatului Englez la București, cu speranța că va obține eliberarea fiilor ei. De acolo a mers la Brusa, înapoi la Istanbul, a făcut demersuri, s'a zbătut, dar fără succes. Pentru a se reîntoarce la București, i se ceru să se lepede de mișcarea din 1848 și să se declare „Supus servitor al celor 2 Comisii Împărătești și al Alteții Sale Domnitorul Munteniei". – „Dar cine va avea atât de puțin respect de sine și atât de puțină mândrie?! Nu, Mămicuța voastră", scria Zinca copiilor ei.

În fine, la sfârșitul anului 1849 Zinca reuși să smulgă Turcilor învoirea de a reveni în țară. După multe peregrinări a sosit la bătrânul conac din Golești, leagăn de credință și de vechiu patriotism românesc unde, alături de familia ei, a petrecut apoi lungi ani de restriște și unde a încercat să se mângâie de mizeriile ce-i făcuseră „Mosco Ghiaurii" cum îi numea ea.

O legendă a familiei pomenește că Zinca, trecând prin București – unde i se permisese să rămână doar 3 zile, fiind socotită periculoasă – a fost anunțată că Generalul rus Lüders va veni la dânsa pentru a o pune la curent cu această măsură luată împotriva ei. Atunci Zinca a scos toate mobilele din salon, lăsând doar un fotoliu în care s'a așezat ea, pentru

a nu fi obligată, fiind în casa ei, să poftească pe Generalul rus a lua loc lângă dânsa.

La Goleşti a regăsit pe fiica ei Ana, care se căsătorise la 15 ani cu Alexandru Racoviţă, ispravnic al Craiovei, un om cu mult mai în vârstă ca ea, cu care a avut 10 copii, 6 fete şi 4 băeţi. Alexandru Racoviţă fusese destituit din postul lui pentru că a îndrăznit să poarte în faţa Consulului rus de la Gaiaţi eşarfa tricoloră.

În sânul acestei familii foarte unite, în conacul dela Goleşti, a petrecut Zinca mulţi ani întunecaţi. Acest conac fusese construit în anul 1640, fiind aşezat pe o pimniţă înalt boltită în care se găsesc multe cămăruţe ascunse şi ascunzători. Clădirea este compusă din încăperi mari şi spaţioase susţinute de ziduri groase. Printr'o scară în potcoavă urci din grădină în cerdacul mare – ocoperit cu viţă şi împodobit cu multe flori – din care se intra în conac. O bibliotecă bogată cu cărţi vechi şi noi, adunate de-a-lungul veacurilor, ornamentează pereţii. Într'una din camere o uşă în podea, camuflată, duce direct în pimniţă unde se ascundeau lucrurile preţioase când năvăleau Turcii sau Muscalii, sau unde se refugiau acei ale căror vieţi erau în pericol. Conacul este aşezat într'un parc mare, umbrit de pomi seculari în care

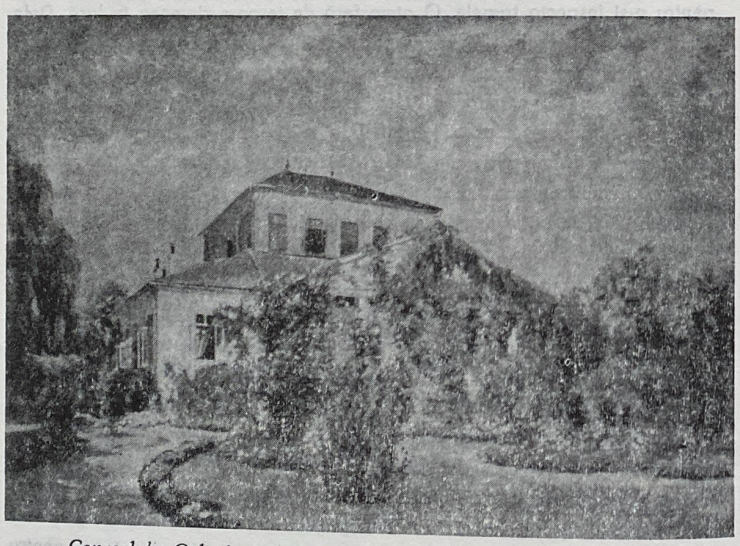

Conacul din Goleşti prin anul 1900. (Pictură făcută de Nicolae Grant)

cântau melodios privighetorile. Multe flori şi arbuşti de specii rare au fost plantaţi în grădină, căci Zincăi îi plăceau mult florile şi era foarte pricepută la grădinărie. Parcul este înconjurat de un zid masiv. La poarta intrării se află un foişor înalt, în care s'a ascuns câtva timp Tudor Vladimirescu şi în care a şi fost arestat, după ce fusese denunţat de un trădător. În dreapta şi în stânga foişorului sunt 2 case mici cu câte 6 încăperi fiecare. Casa din dreapta a adăpostit prima şcoală românească din Muntenia, deschisă de Dinicu Golescu. Casa din stânga era pentru oaspeţi. În dosul casei, spre fundul curţii sunt dependinţele: camere pentru servitori, bucătării, spălătorii, grajduri pentru cai, şoproane pentru trăsuri precum şi o baie turcească. Peste drum este aşezat lăcaşul de rugăciuni al familiei, construit în acelaşi an cu casa; o bisericuţă nu prea mare, cu o veche şi minunată tâmplă. Lângă biserică sunt 2 camere clădite de Marele Ban Radu Golescu unde ţăranii bolnavi erau îngrijiţi de un doctor care venea dela Piteşti.

Dela bunici se ştie că în decursul veacurilor deseori cei din Goleşti erau nevoiţi să fugă din conacul lor, fiind urmăriţi ba de Turci, ba de Muscali şi că au fost siliţi să se refugieze, peste munţi, sau să se adăpostească în ascunzătorile din pimniţa cea mare. Chiar Zinca a scăpat odată cu viaţa ascunzându-se în biserică, îmbrăcată fiind în straie de ţigancă, şi având faţa înnegrită cu cafea; iar preotul care a ascuns-o în altar a jurat celor ce o urmăreau că ea nu trecuse pe la biserică.

Mulţi ani mai târziu – adică pe la începutul secolului al XX-lea – conacul şi biserica din Goleşti au fost declarate prin decret monumente istorice. Statul Românesc a cumpărat conacul în anul 1938 cu ideea de-al transforma în muzeu şi a desemnat o comisie specială pentru a-l restaura. Într'una din aripile conacului a fost înfiinţată o şcoală-cooperativă de agricultură, cu ramuri de viticultură şi pomicultură pentru fiii de ţărani, iar altă aripă a fost transformată în muzeu istoric, care se poate vizita şi astăzi.

În acest cadru şi-a petrecut Zinca anii în care fiii ei se aflau în exil şi când le-a scris numeroase scrisori. Fiul ei Ştefan a păstrat cu sfinţenie toate scrisorile primite dela maică-sa, dela fraţii şi sora lui, dela nepoatele lui şi dela prietenii lui de luptă. Această colecţie unică de scrisori – care pune în lumină atmosfera din acele timpuri – a ajuns mai târziu în posesia Bibliotecii Brătianu din Bucureşti şi scrisorile au fost publicate în 1939 fiind prezentate într'o amplă lucrare a lui George Fotino. Din aceste scrisori reiese puternica personalitate a Zincăi şi ele ilustrează viaţa ce se desfăşura la Goleşti. Scrisorile acestea au valoare deosebită datorită nuanţei lor naturale şi sincere. Ele nu au fost compuse pentru posteritate. N'au crezut cei

ce le scriau că ele vor fi publicate vreodată. Sunt doar scrisorile unor oameni necăjiți, care-și purtau mare dragoste unii altora și care își descărcau sufletele în acest fel.

În salonul din Goleşti, lângă căminul de cărămidă, la lumina uleiului de rapiță, scria mămicuța, scria fata ei Ana, scriau nepoatele, dintre care Alexandrina-Luța avea, la fel ca Zinca, mare talent epistolar. Erau scrisori pline de patriotism, de îmbărbătări și de speranță, unele naive, dar toate foarte mișcătoare; în ele se descria viața de toate zilele și ce se mai putea afla despre întâmplările de la București. Corespondența era transportată de credinciosul Moș Geantă, săteanul-grădinar, căruia i s'a zis așa fiindcă ducea geanta cu scrisori, și era apoi expediată în străinătate cu ajutorul devotatului Effingham Grant, secretar al Consulatului englez din București. Activitatea acestor femei era prestigioasă. Ele au înființat în satul Goleşti cu ajutorul sătencelor din comunele învecinate o mică industrie de broderii românești. Confecționau costume românești atât pentru ele – căci erau întotdeauna îmbrăcate în port țărănesc – cât și pentru a insufla țărăncilor gustul pentru asemenea îmbrăcăminte și a le îndemna să nu mai poarte rochii care nu li se potriveau. Țărăncile din Goleşti deveniseră foarte pricepute la brodat, și această îndeletnicire a fost păstrată până în zilele refugiului actual; generație după generație, femeile din familia Golescu s'au străduit să îndrumeze țărăncile și să le procure materialul necesar pentru a cultiva această artă.

De asemenea ele au insuflat sătencelor gustul pentru flori. Le dădeau semințe și le învățau cum să-și amenajeze grădini de flori. Și astfel fiecare casă din Goleşti avea pridvorul împodobit cu mușcate, și grădina înflorită. Pe atunci Zinca a redeschis pe cheltuiala ei școala românească din Goleşti care încetase odată cu moartea lui Dinicu Golescu.

Nădejdea într'un viitor mai bun îi sprijinea și îi mângâia pe cei dela Goleşti care – înconjurați de toți sătenii – trimiteau în pragul fiecărui an noi urări de izbândă și încurajare scumpilor aflați în pribegie.

O mare bucurie le-a fost hărăzită în anul 1850. Una din nepoate – Zoe – s'a căsătorit cu Effingham Grant, secretarul Consulatului englez. Nunta s'a făcut la Goleşti, și la ea au luat parte toți țăranii. S'a întins horă mare în parc și toată lumea a băut în sănătatea scumpilor exilați.

Când începea primăvara, femeile din familia Golescu își mai uitau necazurile îndeletnicindu-se cu grădina, cu via, cu câmpul, și cu florile. Iar toamna, la culesul viilor, stăteau câte 2 săptămâni sus în deal la casele dela vie, pentru a da o mână de ajutor la culesul strugurilor și la pregătitul

vinului. De sus de pe deal apare un peisaj minunat pe toată valea Argeșului, râu care șerpuiește la câțiva kilometri depărtare; în zare se vede orașul Pitești. Un colorit ruginiu și roșcat acoperă dealurile, o lumină aurie scaldă toată priveliștea. Și astfel din primăvară și până toamna târziu, se lucra sus pe deal la vie, pe câmp, la arat, semănat și treerat; jos pe Argeș, la moară și iaz nepoatele cu mămicuța în frunte, erau pretutindeni, și mai cu seamă în grădina de flori. Cum se lumina de ziuă, mămicuța care avea vocațiunea de grădinăreasă, cu obrajii arși de soare, îmbrăcată într'o scurteică, pe cap cu o basma înnodată sub bărbie, cu foarfeca de grădină și cu o stropitoare cu gât lung, era printre flori, smulgând ierburile rele și stropind florile. Iarna era mai greu, căci zăpada le ținea mai mult în casă și ele așteptau cu nerăbdare scrisorile pribegilor și jurnalele franțuzești care le mai informau de cele ce se petreceau în țările din Apus.

„În țară sărăcie mare – scriau nepoatele – ți s'ar muia inima văzând că țăranii nu au ce mânca. Rușii sunt ca lăcustele, când au pustiit un loc, caută altul, și după toate bunătățile ce le-au adus, mai este și armata lor molipsită de boala numită tifos."

În anul 1852 o mare durere se adaugă la necazurile de până atunci. Nepoata Alexandrina-Luța Racoviță, o fată tânără de 20 de ani, frumoasă, inteligentă și cu mare talent epistolar, a fost răpusă de tifos de care se contaminase îngrijind sătencele bolnave din sat. O mare jale a cuprins pe cei dela Goleşti. Câteva luni mai târziu a încetat din viață și Alexandru Racoviță – tatăl Alexandrinei – căci nu a putut îndura pierderea fiicei sale iubite.

Astfel au rămas la Goleşti doar femei pentru a continua lupta; căci din cei 3 băeți Racoviță, cel mare Constantin fusese exilat împreună cu unchii lui, iar cei mici erau încă la școală. Femeile singure au continuat să lupte, pline de curaj, îmbărbătând prin scris pe cei aflați departe. Iar Zinca a vândut pe rând bijuterii, moșii, case, pentru a trimite bani fiilor ei, care împărțeau ce primeau de acasă cu alți exilați mai puțin avuți.

Bucuria stârnită de primirea scrisorilor dela pribegi era împărtășită și de țărani. „E sărbătoare în sat – scria nepoata Felicia – căci trebuie să știți că în închipuirea acestor oameni cumsecade voi sunteți oameni foarte de seamă, care hotărîți de soarta neamurilor și care mai curând sau mai târziu, o să sfârșiți prin a pune libertatea pe picioare. Așa dar curaj, mai sunt încă inimi care nădăjduiesc."

Și țăranii aveau dreptate, căci pribegii se zbăteau mult în străinătate. Țelul lor era: abolirea Protectoratului Rusesc, independența față de Poartă,

Unirea Principatelor, numirea unui Domnitor străin ereditar – spre a se pune capăt certurilor interne pentru Domnie – instaurarea unui regim constituțional reprezentativ și împroprietărirea țăranilor. Străduințele pribegilor pentru a lumina opinia publică apuseană asupra deziderateior românești se manifestau sub formă de articole și de broșuri precum și sub formă de legături personale cu fruntașii politici ai țărilor unde se refugiaseră.

Ideia unei Românii cuprinse „în brâul de logodnă a Tisei, Dunării, Mării Negre și Nistrului" apăruse Goleștilor atât de realizabilă încât ei puneau rămășag că se va înfăptui. Singurul punct de nesiguranță era doar data când ea se va realiza. „Căci sunt afirmații de drepturi care prețuiesc singure câte o izbândă – scria Alexandru-Albu – și înjghebarea la Dunărea de Jos a unei ordine de lucruri statornice, va fi conformă intereselor europene".

Alexandru-Arăpilă, fiul lui Iordache Golescu, împreună cu Ștefan Golescu, fiul lui Dinicu Golescu, au ajuns chiar să prezinte un Memoriu lui Napoleon al III-lea, reușind să câștige bunăvoința Împăratului pentru cauza românească. Iar la Londra, Nicolae Golescu se lupta pentru a obține sprijinul Angliei.

Zinca ar fi vrut să-și revadă copiii în țară, dar s'a resemnat la gândul că aceștia nu vroiau să se reîntoarcă decât când „Calmucii vor fi dincolo de Prut".

În sfârșit, în anul 1853, ea a izbutit să obțină autorizația de a-și vizita băeții; a călătorit cu caleașca, cu trenul, cu vaporul, întâlnindu-se cu copiii ei la Genova. „Oh! Ce mare și mișcătoare bucurie!" izbucni dânsa. – După un an de fericire petrecut cu copiii ei, Zinca reveni la Golești. Dar acum era tristă. Greutățile băneștí sporeau. A trebuit să vândă pământurile ce-i mai rămăseseră, căci exilații trebuiau susținuți din toate puterile.

Și așa au mai trecut trei ani, în care iar a mai mers la băeții ei și a mai vândut ultimele bunuri ce le avea. La urmă nu mai avea ce vinde și viața i-a devenit foarte grea, câteodată lipsind de acasă chiar strictul necesar. Dar ea asigura pe copiii ei, că pentru lipsurile ce vor suferi în viață, ei își vor găsi mângâierea în amintirea binelui săvârșit și că singura părere de rău să le fie că nu vor mai avea mijloace destule pentru cât bine vor vrea să facă mai târziu.

În sfârșit în Iulie 1857 proscrișii au fost amnistiați și s'au putut reîntoarce în țara lor. Trecuseră aproape 9 ani de când frații Golescu pribegeau în cele 4 vânturi, 9 ani de când îi aștepta bătrânul conac. „Sunt ca nebună

de fericire să vă revăd în scumpa noastră patrie", izbucni Mămicuța, acuma încărunțită de ani, dar în credință aceiași.

Viața de pribegie a revoluționarilor noștri se sfârșise și începuse viața lor ca oameni de Stat. Unii dintre Goleștí au ajuns în țară mari dregători: miniștri, președinți de Consiliu, pretendenți la Domnie, locotenenți domnești, și au continuat acasă lupta pentru îndeplinirea programului întocmit cu ani în urmă. Istoria a redat pe larg evenimentele care au dus – la 24 Ianuarie 1859 – la Unirea Principatelor și cum a fost ales Domnitorul Alexandru Cuza, sub a cărui Domnie s'a început împroprietărirea țăranilor.

Zinca Golescu era fericită. „Să fiți cu toții de față la București, la serbarea Unirii" – scria ea nepoatei Felicia Racoviță – „căci trebuie să fiți printre cei care sincer se bucură de fericirea dragii noastre patrii".

Unirea însă, după veacuri de despărțire, nu se putea face fără oarecare zdruncinări și inerentele șovăiri prilejuite de procesul de adaptare. Zincăi Golescu însă dezamăgirile unora dintre contemporani nu i-au putut clinti credința în izbânda finală. În casa din Golești stăpânea întotdeauna credința: „Curaj bunul și iubitorul meu copil" – scria ea lui Ștefan la 20 Decembrie 1860 – „căci dacă veacuri de suferință nu au izbutit să nimicească neamul românesc, nimic nu va izbuti de aci înainte!"

Frământările interne au dus la abdicarea Domnitorului Cuza și Carol de Hohenzollern a fost ales ca domnitor al Principatelor Unite.

La 8 Mai 1866 Carol sosi – în taină – însoțit de Ion Brătianu, la Turnu Severin. Prezența lui în țară nu trebuia anunțată decât în momentul intrării în București. Ion Ghica, Președintele Consiliului și Generalul Nicolae Golescu, Locotenentul Domnesc, îl așteptau într'o trăsură. Spre a-și păstra anonimatul, Carol se sui sus pe capră, lângă vizitiu, și în chiotul surugiilor, trăsura a parcurs fără întrerupere drumul până la Golești unde Carol a petrecut prima lui noapte pe pământul Românesc, noaptea de 9 Mai 1866. În memoriile sale, Carol amintește de această vizită și de impresia ce i-a lăsat Zinca Golescu, atunci în etate de 76 de ani, ale cărei trăsături nobile și clasice arătcu cât de frumoasă a trebuit să fie în tinerețe si care, înconjurată de copii, nepoți și strănepoți, l-a poftit la masa de seară. După cină Domnitorul isi.ăli – pe masa rotundă din salon – cel dintâi act din domnia sa: grațierea Mitropolitului Calinic Miclescu al Moldovei, care în Aprilie 1866 se aflase în fruntea răzvrătiților separatiști. A doua zi Carol și-a continuat drumul spre București, unde a fost primit cu alaiul cuvenit – și unde și-a început domnia în fosta casă a lui Dinicu Golescu de pe Podul Mogoșoaiei, ce avea să devină mai târziu Palatul Regal din Calea Victoriei.

Zinca avea atunci o familie numeroasă în jurul ei, căci nepoatele se căsătoriseră: Ana cu D-rul Carol Davila, Elena cu Scarlat Filipescu, Catinca cu Scarlat Tresnea Grecianu, Zoe cu Effingham Grant, având fiecare dintre ele mulți copii. Doar Felicia nu s'a căsătorit niciodată, „această podoabă a neamului nostru", cum o numeau unchii ei; destinul a hărăzit ca ea să crească pe copiii surorilor ei – care s'au stins prea de timpuriu – și să țină deschis conacul din Goleşti pentru generațiile viitoare.

Iată cum descrie George Bengescu viața Zincăi din acel timp: „De acum încolo Zinca va petrece iernile la București și în saloanele ei puteai întâlni toate notabilitățile politice ale capitalei: miniștri, senatori, deputați, diplomați, care discutau evenimentele zilei atât de importante pentru viitorul tânărului stat – în primii ani ai domniei lui Carol de Hohenzollern.

Înconjurată de fiica ei și de cei 4 fii, surâzătoare, sprintenă în ciuda celor 80 de ani ai ei, stăpâna casei lua parte la toate discuțiile, amintind clipele din trecut, interesându-se de prezent și fermecând pe toți prin cunoștințele ei vaste.

Dar numai la Goleşti, în vechiul cămin al strămoșilor, unde Zinca își petrecea toate verile împreună cu numeroasa ei familie, se putea într'adevăr măsura afecțiunea și respectul ce i-l purtau copiii și nepoții ei.

Copiii ei au răsplătit-o din plin. Nimic nu era mai mișcător decât să vezi pe fiica ei Ana Racoviță și pe fiii ei, acești bărbați încărcați de ani și de onoruri, și ajunși oameni importanți în țara lor, înconjurând pe mama lor octogenară cu cea mai mare afecțiune și respect."

Dar biata Zincă mai avea să treacă prin alte grele încercări, căci a pierdut între anii 1873 și 1878 pe patru dintre copiii ei: pe Ana, pe Ştefan, pe Niculae și pe Alexandru-Albu. Doar Radu a supraviețuit-o cu câțiva ani și a fost lângă ea pentru a-i închide ochii. Ea a trăit însă destul pentru a putea fi martoră la gloriosul război al independenței. Astfel programul politic pentru care au luptat Zinca și copiii ei a fost realizat: Principatele se uniseră, România devenise liberă și independentă și era cârmuită de un Domnitor străin.

Povața ce o dăduse copiilor ei a adus roade: „Să aveți întotdeauna în fața ochilor ideia și speranța de a putea fi de folos patriei voastre".

Zinca s'a stins din viață la 10 Februarie 1879, după o viață de 87 de ani plină de lupte, de griji, de sacrificii, dar și de bucurii și de înfăptuiri frumoase. Trei ani mai târziu s'a stins și fiul ei Radu.

Astăzi Zinca și copiii ei își dorm somnul de veci în biserica din Goleşti.

DESPINA GOLESCU-HODOŞ

TUŞA ELENA

(Preoteasa Elena Rusu, născută Baciu, din comuna Nadeşul Săsesc, Județul Târnava Mică)

La Nadeş pe Târnava cade seara
tălăngi se-aud dinspre Ţigmandru
se rumenește pe un foc de lemn păpara
și floarea albăstrește pe oleandru

la Nadeş înspre drum la Sighișoara
a ruginit de mult frunza în vii
domnul notar în cui își pune vioara
și larmă fac pe uliță desculți copii

În colț pe laviță șade tăcând Bunica
și-un cactus ireal la geam tânjește
se întâlnesc în zori tăcerile și frica
o mierlă plânge într'o tufă românește

s'a dus tușa Elena la'ntâlnire
cu Tata, cu Aurel, cu Livius și Teofil
se-aude dinspre deal o veche convorbire
și unchiul Alexandru vine din automobil

Nu-i conturbați! Lăsați-i să grăiască
o limbă care nu-i închisă'n dicționar
lângă Târnave mure or să crească
pe cer luci-va luna la pătrar.

Insula Oahu,
Honolulu, Septembrie 1988

DOUĂ POEME ÎNTRE BRAȘOV ȘI SAIGON

ȘCHEII BRAȘOVULUI

Se aude de După Înișți
un cello grav și câteva liniști

dinspre Podul lui Grid
răsună către seară un lied

pe strada Nisipului de Sus
amintiri tulburate sboară către apus

în Groaveri, aproape de Avrigeanu
se preumblă umbra lui Andrei Bârseanu

la Țâpu lui Meșotă pe înnoptat
Junii Bătrâni stau la sfat

și dinspre Prund la sfârșit de an
cânta în strană Anton Pann.

*

MELODIE TRISTĂ PENTRU TET *

Au tăcut pianele'n Saigon
și în parcuri bântuie kolhozul
ziare roși – la unison
laudă mizeria – și molozul

cade cu mansunul ** pe oraș
unde șire lungi de biciclete
lunecă tăcut, iavaș-iavaș
pedalate de un stol de fete

care caută să se'mbarce clandestin
înspre paradisul din Manila
peste ape lungi mesagii vin
după gratii lâncezește vila

unde's anii duși de mult
se servea în cești de porțelan
ceai de seară. Stau și-ascult
cum se'nneacă înc'un an.

ȘTEFAN BACIU

---

* anul nou vietnamez
** furtună cu p'oi torențiale

ALEXANDRU MIRCEA

FRAGMENTE

(II)

VI

Arta duce la o transfigurare a realului. Procesul desăvârșirii spirituale tinde la o transfigurare a condiției umane. Două căi ce urmăresc aceeași țintă: restabilirea armoniei primordiale.

*

– „Nu-i frumos ce faci!" Un criteriu estetic pentru a aprecia comportarea de natură etică. Nu-i frumos decât ceea ce-i făcut **cum se cuvine.** (A medita asupra acestei trăsături a sufletului românesc). „Viața concepută ca o operă de artă" (Al. Busuioceanu).

*

Noi folosim același cuvânt: **urît,** pentru a exprima atât nefrumosul din lucruri cât și urîciunea purtării morale. Da și neplăcutul sufletesc, adică plictiseala, amărăciunea, tânjirea inimii. „Un om **urît", „purtare urîtă", „cât urît** mă cuprinde", „vino și ține-mi de **urît".** Frumosul se confundă cu binele. Frumosul parcă naște din bine. Când o situație deviază de la starea de armonie firească, devine **urîtă** și produce **urît.** Singurătatea inimii îndrăgostite e stăpânită de **urît.** Frumos este a fi împreună. Frumos și bine! Să fi umblat Platon pe la noi?

*

Degradarea valorilor morale vine odată cu tocirea sensibilității estetice. Câtă urîțenie se etalează astăzi, provocatoare, nerușinată, pretinzându-se interesantă și originală! O tăvălire în grotesc, trivial și ridicol. Cum ar putea mijì aci, în această cloacă de vulgarități, un oarecare sentiment nobil, gingășia, cinstea, respectul și omenia?

VII

„Luați aminte că n'a pornit de la voi cuvântul lui Dumnezeu, și nici nu l-ați primit voi singuri." (Sfântul Apostol Pavel către Corinteni: Îndemn la modestie și îngăduință.)

*

Se afirmă că suntem un popor **născut** creștin. Asta ne măgulește oarecum orgoliul național, când comparăm istoria noastră cu istoria altor popoare ce au primit creștinismul mai târziu. Dar nu ajunge să te naști. Trebuie să crești. Am crescut noi pe măsura Evangheliei? Aci e **nodul** chestiunii. Restul e, sau ideologie sau sentimentalism ieftin.

*

Când insistăm prea mult asupra legăturii intime ce ar exista între **religie** și **etnicitate,** ne expunem riscului de a face din creștinism un produs de consum național. Calitatea creștină e apreciată atunci în funcția sa de factor etnic și nu după măsura idealului evanghelic. În al doilea rând, calitatea creștină se pretinde substanțial condiționată de calitatea etnică. Am fi cei mai creștini între creștini pentru simplul fapt că am fi români. Gândind astfel nu suntem nici măcar originali. Grecii și Rușii o luaseră de mult înaintea noastră. Esențial e să traducem în gând, suflet și faptă, plinătatea învățăturii sfinte. Originalitatea vine dela sine.

*

Orice religie e un fenomen cultural. Chiar și creștinismul, religie cu vocație universală, are nevoie să se întrupeze într'o cultură particulară care-i împrumută formele de expresie, un univers simbolic, un sistem de concepte, o sensibilitate și preferințe deosebite, un suport social. Dar care-i impune în mod inevitabil și propriile sale limite. Uneori mesajul creștin e alterat, e asimilat nepotrivit sau rămâne blocat de mediul cultural sau etnic. E ușor atunci a confunda creștinismul autentic cu o anumită formă de cultură creștină. Forma istorică particulară e asumată ca și criteriu exclusiv pentru a judeca valoarea sau autenticitatea altor realizări creștine. Celelalte forme creștine sunt respinse nu pentrucă ar fi **false,** ci pentrucă sunt **deosebite**

*

Relația între creștinism și diferitele culturi e o relație de tensiune dialectică. În mod necesar creștinismul îmbracă haina mediului local, se întrețese cu o anumită istorie, joacă rolul de important factor social și național. Dar vocația universală îl obligă la o continuă desprindere și liberare, la o depășire a formelor culturale ce i-au servit de vehicul și încetățenire. Cuvântul lui Dumnezeu nu poate fi dus în robie. Isus Hristos a murit pentru mântuirea tuturor. Vestea cea bună trebuie să răsune până la marginile pământului.

*

Diferitele culturi creștine au nevoie să fie răscumpărate de propriile-și

limite, insuficiențe, creșteri parțiale sau aderențe neconforme spiritului evanghelic originar. Confruntarea senină și cinstită cu alte lumi spirituale nu poate fi decât rodnică; se deschid noi orizonturi trăirii și gândirii, se descoperă și asimilează noi valori. Originalitatea nu exclude intercomuniunea. În schimb, complăcerea în izolare și autosuficiență expune puterile creatoare la riscul de a se îneca în propriile-și ape.

*

O seamă de teologi și intelectuali s'au pronunțat pentru o formă de creștinism pe măsura noastră și o Biserică „numai a noastră". N'au văzut cât de necreștină e această idee. După porunca Mântuitorului Evanghelia trebuie răspândită în toată lumea. Când însă ridicăm bariere regionale, când închidem cuvântul lui Dumnezeu între granițe etnice, cui i-ar reveni datoria de a-l vesti la toate neamurile? Dinamismul misionar e inerent mesajului creștin. Lumina nu poate fi pusă sub obroc. Altfel, cine știe dacă **sectele** nu ne vor preceda în împărăția cerurilor...

*

Sectele nasc și se înmulțesc acolo unde anumite cerințe religioase nu sunt satisfăcute de Biserica oficială, unde celebrarea cultului devine rutinară și nu se traduce în viață trăită, unde contactul direct cu Evanghelia e înlocuit de comentariu, unde e absent spiritul misionar și unde nu se mai apelează la frăție, generozitate, dăruire gratuită și eroism. Ceie mai multe secte de origine creștină se caracterizează printr'o acută conștiință misionară, un invidiabil spirit comunitar, cunoașterea Sfintei Scripturi – chiar dacă anumite interpretări pot fi abuzive – și un spirit de sacrificiu exemplar. Tocmai ceea ce lipsește unor Biserici.

*

S'a spus că ortodoxia românească ar putea fi punte între Răsărit și Apus, datorită faptului că e mărturisită și trăită de un popor de origine latină. Mișcarea ecumenică ar fi fericita conjunctură de a contribui, pe măsura posibilităților noastre, la restabilirea unității creștine. Dar în sânul Bisericii ortodoxe române mocnește o surdă aversiune față de Biserica catolică. Ne sunt mai scumpe anumite prejudecăți, cultivate teologic, decât po-

runca Mântuitorului. N'ar fi posibil a se statornici aci în exil bazele unui ecumenism românesc, lucid, nepătimaș, conștient de imperativele evanghelice și desprins de o seamă de resentimente întârziate în istorie?

*

Intre ortodocși și catolici nu există probleme teologice serioase. Cele care sunt, nu alterează fondul comun al moștenirii apostolice. Dar există o barieră psihologică foarte greu de trecut. De aceea dialogul ecumenic se împotmolește la fiecare pas. Pare că ne vine greu a ne recunoaște ca frați întru aceeași credință, atât e de adânc șanțul suspiciunii pe care l-a săpat izolarea de veacuri și amintirea gâlcevelor trecute. O confruntare, deci, pur teoretică a divergențelor doctrinare – oricât ar fi ea de necesară și oricât de cinstite ar fi intențiile – greu de tot ar putea produce o spărtură în zidul neîncrederii reciproce. Se cere o convertire reală la dragostea creștină fără condiții. Dragostea nu bănuiește, nu gândește răul, „nu se bucură de nedreptate, ci se bucură de adevăr. Toate le scuză, toate le crede, toate le nădăjduiește, toate le îndură" (Sf. Pavel). Căci unirea creștină nu poate fi altceva decât biruința dragostei lui Hristos asupra opacității, păcatelor și fanatismelor noastre. Și care Biserică e fără păcat? N'ar trebui să înceapă orice discuție teologică printr'un sincer și smerit examen de conștiință?

*

Dificultățile ce nasc pe urma diferitelor limbajuri și forme de cultură în care se exprimă credința apar cu o evidență crudă în actualul dialog ecumenic. Nu ajunge să spunem că din punct de vedere doctrinar ceea ce ne unește e mai esențial decât ceea ce ne desparte, deoarece pentru mentalitatea populară **formele de expresie** religioasă au mai mare importanță decât **conținutul**. O serie întreagă de obiceiuri, tradiții locale, feluri de evlavie, credințe de dubioasă origine, superstiții chiar, sunt deseori mai adânc asimilate decât învățătura celor Șapte Sinoade Ecumenice. Pentru cei mai mulți, deci, un anumit fel de evlavie nu e secundar, ci oarecum conatural. De aceea, alte moduri de a trăi viața creștină și alte obiceiuri par suspecte și de neînțeles. Iar în ce privește pe teologii diferitelor confesiuni, preferințele lor, sensibilitatea și modul lor de a gândi nu sunt condiționate oare de moștenirea istorică și de climatul cultural? Obstacolul major nu-l constituie deci rațiunile teologice considerate în abstract, ci mentalitățile diferite. Iar când la acestea se mai adaogă și înrădăcinate idei preconcepute, înțelegerea e imposibilă.

*

Resentimentele religioase par cele mai stabile. Dacă s'ar propune **în mod serios** unirea Bisericilor, în anumite locuri reacția colectivă s'ar traduce în urlete de împotrivire... – Să ne unim cu protestanții? Să ne unim cu papistașii? Să le dăm dreptate și să cedăm în fața ortodocșilor? Cum am putea să ne socotim frați cu cei pe care îi consideram înainte renegați, eretici și fii ai celui Necurat? Ce s'ar petrece atunci cu sfintele **noastre** tradiții? Să fi fost zadarnice luptele pentru a păstra neștirbită credința **noastră?** – Cum vedeți, în sânul unor astfel de mentalități porunca Mântuitorului e fără efect și dragostea creștină n'are loc.

*

Cum să nu fie învrăjbirea creștină un mare păcat, un scandal și o rușine! Înglodați în suficiența tradițiilor particulare, urgența evanghelică nu ne mai neliniștește conștiința și nu ne tulbură somnul. Ce adâncă tristețe și cu ce lacrimi neconsolate ar trebui să plângem nepăsarea generală! In fond, nu ne unim pentrucă nu vrem. In subconștientul colectiv operează tot felul de temeri care frânează cele mai generoase elanuri spre unire.

*

E foarte nobil a menține dialogul ecumenic la un înalt nivel teologic. Și e foarte mângâietoare constatarea că s'a ajuns – cu mari eforturi, dar s'a ajuns – la un apreciabil consens în chestiunile doctrinare. Dar adevăratele motive de disensiune sunt de altă natură, psihologice, iraționale, pasionale, mai greu de recunoscut și mult mai greu de mărturisit. Nu e ușor să admiți că în dosul pretinselor deosebiri doctrinare se ascund deseori temeri ridicole, interese mai puțin nobile, considerațiuni ce nu au nimic a face cu credința, slăbiciuni prea omenești, orgoliul, ambiția, sentimentul de superioritate și spiritul de auto-suficiență. O fi din acest motiv că toate chemările la unire lasă impresia unei sterile învârtiri pe loc? Unde vor fi acei profeți arși de dogoarea dragostei divine care să răscolească în adânc

conștiința creștină colectivă și s'o libereze de meschinătăți, obsesii și inhibiții stupide?

*

Mișcarea ecumenică, pe măsură ce se extinde pare că-și pierde elanul profetic și acel cald sentiment de frăție în Hristos care o caracteriza la început. Multe demersuri diplomatice, congrese, declarații solemne de unire, dar puțină dragoste și un foarte slab spirit de solidaritate creștină efectivă. Altfel, cum se explică scandaloasa neglijență față de frații prigoniți pentru credință? Cum se justifică acea constantă punere în paranteză a unei întregi creștinități răstignite? Scuzele ce se aduc sunt, prin ele însele, o autocondamnare. Ce fel de unire în Hristos ar fi aceea care exclude de la înfrățirea generală pe cei mai vajnici apărători ai credinții, pe martirii zilelor noastre?

*

Unitatea creștină nu se va realiza în primul rând prin tratative între reprezentanții diferitelor Biserici sau prin discuții teologice. În schimb, o vedem înflorind acolo unde creștinii, de diferite confesiuni, suferă împreună pentru cauza lui Dumnezeu și a Evangheliei. Martirii de azi sunt adevărații făuritori ai înfrățirii pe care o visăm și pe care deseori o căutăm pe drumuri greșite. La umbra crucii Domnului, sub semnul căreia creștinii prigoniți se simt solidari în suferință, se afirmă și se trăiește esențialul creștin; divergențele confesionale se estompează și-și pierd importanța, cad barierele neînțelegerilor pre-existente. Sporește încrederea reciprocă și se întărește credința. Se retrăiește timpul eroic al catacombelor. „Comunitatea (creștină) naște și astăzi mai degrabă în închisori decât la conferințele mondiale... Acolo, în rezistență și sub tortură, în acele spații ale tăcerii, naște și azi Biserica cea una și adevărată" (Jürgen Moltmann).

*

Ce fecundă experiență umană, este aceea a convietuirii cu toate rasele pământului la Universitatea „De Propaganda Fide"! Și câte prietenii neuitate, împrăștiate pe toată suprafața globului! Atunci am înțeles semnificația profundă a universalității creștine. Același aluat evanghelic ce pătrunde și sporește plămădeala în variata ei diversitate. Un suflu comun ce se exprimă în limbi atât de diferite și inspiră culturi atât de depărtate unele de altele. Anumite teorii în jurul creștinismului românesc nu sunt produsul unui orizont limitat, al unei mentalități oarecum provinciale?

VIII

Înseamnă că avem într'adevăr **dragoste de țară** când suntem atât de învrăjbiți între noi? E ușor a iubi țara în abstract. Discurs patriotard care nu angajează la nimic.

*

Eminescu, preocupat de tendințele de cucerire ale Rusiei, scrie: „Deși nu s'a născut încă rusul care să fie în stare a ne insufla frică, grijă tot ne inspiră, ba putem zice cu siguranță că ne așteaptă vremi grele... Deviza noastră este: a nu spera nimic și a nu ne teme de nimic. Nesperând nimic, n'avem nevoie a ne mai încrede în alții, precum ne-am încrezut, ci numai în noi înșine și în aceia care sunt nevoiți să ție cu noi; netemându-ne de nimic n'avem nevoie a implora generozitate în locuri unde ea e plantă exotică" (Scrieri politice). – După ocupația sovietică, cum de n'a putut deveni Eminescu conștiința noastră cea mai bună?

*

După nenorocirea ce s'a abătut peste țară, prin instalarea la putere a celor fără Dumnezeu, îndemnul la rezistența morală ar fi trebuit să-i vină nației, în primul rând, prin Biserică. Nu e chemată ea să lupte împotriva idolilor? Nu i se cere ei să fie zonă de refugiu a libertății și scut de ocrotire a conștiințelor în vremuri de năpastă? După pulverizarea tuturor așezămintelor naționale, Biserica rămânea singura instituție în stare să canalizeze nemulțumirea și indignarea generală spre o împotrivire organizată, care să stăvilească abuzul, descreștinarea, dezmățul moral și nimicirea culturii tradiționale. Dar unde era și unde este Biserica azi? Ea întreține cel mult o evlavie, dar nu formează conștiințe. Demisia Bisericii naționale sub cotropirea bolșevică e evenimentul cel mai trist al istoriei noastre contemporane.

*

Care e cusurul cel mai grav al unei Biserici de Stat? Ea nu poate oferi sprijin și spațiu libertății creștine. Silită fiind a trăi la umbra Statului, e o Biserică captivă. Sub pretextul că nu vrea să joace rolul de „Stat în Stat" ea renunță la acea autonomie morală, de care ar avea nevoie pentru a putea fi glasul celor fără glas într'o societate abuzivă. Într'o asemenea situație libertatea creștină nu se poate afirma decât la margine sau împotrivă, asumându-și riscul în plină singurătate.

*

Când Biserica se lasă ispitită de politică – fie că se substituie Statului, imitându-i forma și procedeele, fie că se identifică cu interesele lui, sacralizând puterea –, harul se retrage, spiritul evanghelic se degradează până la provocare și scandal. Tăria Bisericii consistă în a se ști neajutorată, asemena lui Hristos pe cruce, spânzurat pe lemn, dar atârnând pe o altă Împărăție. (Admirabila formulă: „Atârn de o altă Împărăție" e a lui V. Voiculescu.) Protecția Statului nu poate fi decât dezastruoasă pentru libertatea spirituală a Bisericii.

*

„Noi nu avem de ce să cerem îngăduință de la Guvern pentru a putea predica Evanghelia", răspund Episcopii Uniți guvernului comunist. Libertatea creștină nu se cerșește. Ea ne este dată de Dumnezeu și nu poate fi o binevoitoare concesie a Statului. Libertatea în sine e un drept primordial și inalienabil, intim legat de demnitatea omenească. Și nu numai un drept. Ci o datorie. Avem **datoria** de a trăi liberi. Biserica, dacă nu vrea să-și trădeze misiunea, trebuie să știe a-și apăra independența morală chiar cu riscul de a suferi prigoana. „Dacă pe mine m'au prigonit, și pe voi vă vor prigoni" (Ioan, 15,20).

*

Mentalitate magică în Biserică: cinstim **moaștele** Sfinților Martiri din trecut, dar rămânem nepăsători la soarta martirilor de azi.

*

Fără profeți piața lumii (și a Bisericii) e inundată de vânzători de conștiințe, negustori de cele sfinte, făuritori de paradise găunoase. Fariseii și traficanții sunt în mare cinste, demagogii câștigă teren, tiranii huzuresc. Omul devine unealtă și marfă în mâna celor fără scrupul. Oboseala, resemnarea, deznădejdea se întind ca o ceață apăsătoare, și un sentiment de dezolare și neputință domnește în cetate. Singur profetul știe să dea glas celor fără glas, să înfrunte pe cei puternici, să-i spună ticăloșiei pe nume, să dezvăluie unde zace infamia și minciuna. Cu el renaște curajul, se împrăștie întunericul, se dezmeticesc conștiințele, se deschide un orizont nou speranței. Dar de obiceiu plătește scump sfânta îndrăzneală. Să ne fi murit cu totul neamul profeților?

*

Notează Mircea Eliade într'un articol dedicat destinului fără noroc al neamului nostru, că pentru creștin nu există **fatalități istorice.** Și pe bună dreptate. Oricând creștinul se poate ridica deasupra adversităților istoriei prin credință. Orice împrejurare, orice bucată de viață, poate fi răscumpărată prin încrederea în providență și prin acceptarea voinței divine. Nu totdeauna înțelegem rostul și semnificația unor încercări și suferințe pe care poate nu le merităm. Dar ce ușurare când știm că în fiecare clipă viața noastră e în mâinile lui Dumnezeu! Că nu planurile noastre contează în primul rând, ci purtarea vrednică de om și grăuntele de bine pe care-l facem în momentul de față. „Tu fii credincios până la moarte și eu îți voi da cununa vieții" (Apocalips).

*

Am fost de atâtea ori înșelați... Nu e o minune că mai credem încă în oameni? Generozitate sau inconștiență? Oricum, fără încredere viața ar fi un vis urît.

*

Spunem de obiceiu că lumea e rea. Când facem această apreciere, în mod inconștient ne excludem pe noi înșine din categoria lumii rele. În realitate, lumea e mai bună sau mai rea după partea de bine sau răutate pe care fiecare din noi o adaogă la lotul general.

*

Răul nu rezistă statisticii. Dar se impune atenției prin obrăznicie. Despre sacrificiul tăcut și plin de dragoste al unei mame, ziarele nu prea au multe de spus. Dar câtă zarvă în jurul unui fapt scandalos!

*

De ce au atâta trecere ziarele senzaționaliste? Există o nemărturisită plăcere sadică în a constata că nenorocirile îi ating numai pe alții. Că au loc crime, scandaluri și ticăloșii de care noi am fi scutiți. Dar cu ce acreală ne răzvrătim împotriva sorții ingrate, când ni se întâmplă și nouă lucruri neplăcute!

*

Ca să ne scuturăm de dreapta învinuire a propriei conștiințe, deseori ne consolăm cu gândul că nici alții nu sunt mai buni.

*

Cine e incapabil de admirație, ponegrește. La fel și cine nu vrea să **se știe dator.** Datoria gratitudinii e o povară prea grea pentru sufletul meschin. Ca să se descarce, inventează nevrednicii la alții.

*

Cine a spus că suntem atât de ocupați cu a face, a produce, a ne zbate pentru tot felul de treburi, încât nu ne mai rămâne timp pentru a fi oameni? Totuși nu există treabă mai urgentă!

*

Pentru a fi om în înțelesul deplin al cuvântului nu-i nevoie nici de avere, nici de putere, nici de renume. Nu toți suntem înzestrați cu calități geniale, nu pe toți ne paște norocul, nu toți reușim a ne impune atenției generale, nu toți avem harul de a înfăptui lucruri ce stârnesc admirație și invidie. Dar există un alt drum, mai puțin bătătorit. Acela de a pune suflet, căldură și bună inimă în lucrurile mici, de a răscumpăra prin bunătate banalitatea cotidiană. A zâmbi când ți-e inima plină de amărăciune. A cinsti cu un

salut când ai fi ispitit să înjuri. A întinde mâna ca răspuns la o ingratitudine. A te opri să stai de vorbă cu bunăvoință chiar când ești grăbit. A ști să pierzi timpul ascultând. A răspunde fără pică la provocare. A ști să taci la vreme. A duce cu voioșie greutățile zilei. A învinge urîtul gândindu-te la nevoile altora. A recunoaște că și tu ai nevoie de alții. A fi mai fericit să dai decât să primești. A da și din ce nu ai. A da fără să aștepți nimic înapoi. A nu plictisi pe alții cu plângerile tale. A fi primitor cu oricine-ți iese în cale. A ierta chiar dacă te costă sângerare lăuntrică... Nu sunt acestea mici luminițe ce se aprind în bezna meschinătății și a vanităților de toate zilele? „Fă binele și dă-l pe apă" (proverb românesc). Acesta e drumul ceresc care ne apropie de îngeri.

*

Fericirea sau nefericirea nu ne vin numai dinafară. Sufletul trebuie să fie pregătit și ochiul limpede pentru a capta momentul norocos. Nu e nenorocul nostru fruct al atâtor prilejuri providențiale pierdute din nebăgare de seamă?

*

„Cine nu iubește, nu cunoaște pe Dumnezeu, pentrucă Dumnezeu dragoste este" (I Ioan, 4,6). Iubirea ar fi deci cea mai înaltă formă a cunoașterii. Cunoaștem cu adevărat lucrurile și persoanele în măsura în care ne sunt dragi. În lipsa dragostei ar trebui să suspendăm și judecata. Deseori defecetele pe care le vedem în alții nu sunt decât proiectarea răutății și nesuferirii din noi. Nu izvorăsc din inima omului toate răutățile? Iar ochiul tău vede altceva decât ceea ce-ți convine să vadă?

*

Păcatul cel mai inutil e invidia. Ah, dacă am ști ce se ascunde cu adevărat în dosul fiecărei vieți și în străfundurile sufletului repede am înceta să mai invidiem!

*

Mă simt mai aproape de semeni și de durerile lor când trăiesc în singurătate. Nu o fi pentrucă zarva cotidiană ne tocește sensibilitatea inimii?

*

Reproșul cel mai grav pe care mi-l fac e acela de a nu fi tratat mai de aproape o seamă de oameni a căror adevărată valoare n'am descoperit-o decât după ce au plecat dintre noi. Pierdere ireparabilă și vinovată.

*

Am întâlnit odată un om care-mi deveni antipatic din primul moment. Alții îl găseau interesant. Mi-am spus că trebuie să fac un efort, să-mi învinq nesuferirea, nu era ușor, să mă apropiu, să mă deschid. Și ne-am împrietenit. Primele impresii nu sunt totdeauna cele mai sigure.

*

Un prieten bun și înțelept mă sfătuia: — Ferește-te mai degrabă de omul prost, decât de omul rău. Pe omul rău îl ghicești, te aștepți la ceea ce ar putea să-ți facă și iei măsuri. Dar capacitatea omului prost de a încurca lucrurile și a provoca dezastre, mai ales dacă e și încrezut, e surprinzătoare și fără limită.

*

Omul meschin. Cu cât ești mai curat și mai generos cu atât te împroașcă mai mult.

*

M'a impresionat peste măsură seninătatea unor prieteni care au trecut prin temnițele comuniste. Niciun resentiment. Doar gratitudine și fericirea de a fi scăpat.

*

Mă rușinez când mă surprind căindu-mă de greutățile vieții. Atâta lume o duce mult mai greu și nu cârtește.

*

Bucuriile ne vin pe neașteptate. Mă gândesc că e posibilă totuși o uce-

nicie a zâmbetului sufletesc, a purificării interioare, care-ți îngăduie să vezi într'o lumină voioasă viața, lumea, oamenii. A te simți fericit nu ar fi deci numai un dar, ci o virtute. Cel puțin asta ne învață Evanghelia și Patericul. Fericiți cei curoți la inimă...

*

...Și a face binele se învață.

*

Mă plictisește enorm excesul de vorbărie actuală. Propagandă, informații, discursuri, comentarii, predici... Această avalanșă de pălăvrăgeală agresivă și inutilă nu mai lasă loc nici reflexiunii, nici odihnei sufletești, nici contemplației, nici întoarcerii la tine ca să pui ordine în cămara sufletului.

*

Există tăceri fecunde ce nasc din preaplinul comuniunii. Dar cine n'a cunoscut acea tăcere mortală, când ești în așteptarea cuvântului mântuitor ce întârzie să vină?

*

De ce nu mă simt într'adevăr **centrat** decât atunci când mă rog așa cum am învățat acasă? Adică știu. După toate peregrinările prin Occident, în căutarea unui leac pentru dor și unei pietre pe care să-mi odihnesc capul, sufletește am rămas un neadaptat.

*

Amintire de la mama: o îngăduință fără limită și primul grăunte sfânt al rugăciunii.

Amintire de la tata: sudoarea ce-i picura pe brozdă.

Câmpia transilvăneană: toate visurile tinereții. Nostalgie fără leac.

Cea dintâi experiență a absurdității: sinuciderea unui prieten la vârsta de optsprezece ani.

*

Divina calitate a prieteniei! Nu judecă, nu pizmuieşte, nu gândeşte răul, nu osândeşte, ci numai se bucură, împărtăşeşte şi apreciază la cel mai înalt grad.

*

Cu moartea fiecărui prieten trece parcă şi cea mai bună parte din noi.

*

Rarele bucurii ne vin de la prieteni. Desele amărăciuni, de la falşii prieteni.

ALEXANDRU MIRCEA

PRIMĂVARĂ (1988)

Primăvară ai venit! Doamnă Primăvară,
Cunoscută eşti de toţi cât eşti de sprinţară.
Vii zburând pe vânt călduţ, vii pe el călare
Şi cu ploi în rostogol, semănând mirare.

Torni din cer ploi în nesaţ, uzi haine, pingele
Şi te lauzi că aduci berze, rândunele.
Dai cu cotu'n arbori groşi ca să le strici somnul
Fără să gândeşti cumva că superi pe Domnul.

Și pretinzi că vii cu flori, cu înmugurire,
Da de unde, ele ies doar ca să se mire
Că așa de mulți poeți, duși de nas de tine,
Muză ei te-au declarat la frumos și bine.

Zic că-i soarele mai cald, că dai bucurie.
Și așa vara'n curând trebuia să vie.
Și pretind că tu aduci îndemn a renaște,
Da de unde, s'a'ntâmplat ca să cazi de Paște.

Primăvară în zadar vii cu ploi, furtună
Sau cu soare cald și blând ca să pari mai bună
Și mă'ndemni cu zeci culori, flori în diademe,
Sunt eliptic azi de chef și nu am nici vreme.

Știu că pe furiș dispari când vara sosește,
Ca din gloria-i să iei cât poți pe hoțește.
De altminteri e știut, ești o impostoare
Dar norocul nostru e că ești trecătoare.

PASĂREA MĂIASTRĂ

Căutând prin geamul prăfuit și rece,
Gând cu gând de mână se-adună și trece
Lumilor de basme ca să li se'nchine
Incercând să facă loc și pentru mine.

Gânduri ce pâlpâie, licurici în noapte,
Cresc din aguridă mii de fructe coapte.
Incet se perindă, ca într'o paradă,
Rar, doar câte unul sau toate grămadă.

Peste nouri, cerbii sania o poartă,
Ursitoare trece să decidă-o soartă,
Iepure ce pare că-i o jucărie
S'a oprit, privește, val de bucurie.

Ursul fără coada ce s'a rupt vrând pește,
S'o uitat la mine dar nu se grăbește.
Făt Frumos, călare, din mers mă salută.
L-a văzut o fată și-a roșit, stă mută.

Alte fete'n șagă bat în juru-i horă,
Ele zic, zmeoaicei o s'o facă noră
Dar le-alungă vesel, aruncând alune,
Barbă-Cot, piticul: „Fetele-s nebune!

Ce te uiți la ele?", însă fug cu toții.
Ali Baba trece, după el vin hoții.
Toți păzesc comoara, doar li s'a dus vestea
Că și ei de-acuma își cunosc povestea.

Luna se trezește și din spre coline,
Pe poteci în floare, cu pas gingaș vine
Însăși ea, Ileana, Cosânzeana noastră,
Părul țese aur pe mătasea-albastră,

Buzele, bujori-s roșii vâlvătaie,
Urcă'ncet pridvorul, intră în odaie,
Fusul se rotește, deapănă mirare,
Cât e de frumoasă, e o încântare!

Și de-odată-o ușe cade verticală
Dintr'un pom, desigur, era doar Păcală.
I s'a spus să tragă ușa după sine
Și a vrut el treaba să o facă bine.

A trecut Tândală, apoi Păsărilă
Și o ceată'ntreagă duși de Flămânzilă
La Alb Împăratul ce da ospăț mare
Și-a chemat la curte chiar pe fiecare.

Toate pier, pe boltă nu mai e nici lună.
Din văzduh, ușoare, sunete se-adună,
Cu ele coboară cerb cu coarne de-aur,
Cel ce nu se teme de zmeu sau balaur.

După el, cu grații, sprintenă, ușoară,
Cu rubin în frunte, trece-o căprioară.
Ochii ei port rouă și e fermecată
Să nu o ajungă glonte sau săgeată.

Așteptând într'una, pun în geam o glastră,
Mă ascund, să vină Pasărea Măiastră,
Să'mplinesc minunea, să văd viitorul,
Să-amăgesc durerea, să-mi astâmpăr dorul.

Noaptea-i pe sfârșite, rugi înalț la Domnul
Ca să nu mă uite. Cu greu alung somnul
Dar aud un freamăt. Pasărea Măiastră,
Udă, zgribulită, bate la fereastră.

COMORILE

Mi-e dor, mi-e tare dor de voi.
E vară, par însă pomii goi
Deși sunt încărcați de verde
Cu frunze fragede și noi,
Cu prospețime ce se pierde
In bolțile coroane
Sub geamuri și balcoane.

Trec adieri, altele vin
Și fiecare-i un suspin
Ce prinde aripi ca să zboare
Pe cer albastru, cristalin
Și-ajunge-un nor, o simplă boare,
Purtând fior de șoapte
Să-alunece spre noapte

Iar clipele ajung șirag
De amintiri pline de drag
Și toate'n jurul tău, suită,
Te poartă înapoi pe prag
La vechea poartă ruginită,
Numărând comorile
Pân' se'ngână zorile.

S. G. THEODORU

NICOLAE NOVAC

PE VALEA BOȘNEAGULUI

– Fragmente de roman –

HAIDE HAI, CU DOR ȘI LUNĂ

Au trecut zilele și săptămânile și Boșneagul și-a regăsit iarăși liniștea și viața și-a reluat cursul ei normal. Au fost uitați și mortul și fratele lui, închis acum la Penitenciarul din Oravița, și ștăierenții care, spuneau unii, ar fi fost duși la ocnele de sare. Pe ulița satului treceau mereu căruțele cărăușilor din Ștaier care-și făceau traiul vieții, cărând lemne din pădurea U.D.R.-ului la Dunăre, la port, de unde erau încărcate pe șlepuri și duse la Orșova și Turnul Severin și chiar mai departe. La început, boșnegenii se fereau de ei ca de ciumă neagră. Femeile își întorceau capul în altă parte și mamele își ascundeau copiii sub șorțuri ca de ucigă-l toaca, iar bărbații nu mai intrau în crâșma lui Ogrin când vedea pe unul din ei acolo. „Is oamenii dracului", spuneau ei. „Corciturі de nemți încăpățânați și sârbi aprinși la mânie și iuți la cuțit, și de omul dracului să-ți rupi mâneca cămeșii și să fugi . . ."

Erau ei, ştăierenţii, cu adevărat, o rasă aparte de oameni. Blonzi şi cu ochii albaştri. Voinici şi sprinteni. Şi, deşi îmbrăcaţi în port românesc, foarte deosebit de al altor sate din jur şi vorbeau acelaşi dialect ca şi ceilalţi bănăţeni din Clisură, nimeni nu-i considera români. Asta poate şi datorită faptului că numele satului lor, Ştaier, suna prea nemţeşte.

Se copseseră prunele de vară, şi Moisă al Vădanei, ca'n fiecare an, îşi aşternuse în faţa troiţei sub teiul din drumul mare un ştergar pe care făcuse grămăjoare de prune pe care le vindea trecătorilor. Făcuse grămăjoare mai mici, de un leu, şi altele mai mari, de doi lei. Muşteriii lui cei mai buni, fuseseră în fiecare an căruşii din Ştaier, cari, fie că-i plăteau pentru prune, fie că făceau schimb cu el pentru o ţăpligă sau pentru premţul dela roatele dinapoi ale căruţei, de care acum nu mai aveau nevoie şi pe care-l puteau înlocui când urcau iarăşi la deal pentru o altă încărcătură.

Şedea pe un scăunaş, dindărătul ştergarului cu grămăjoarele de prune, la umbra teiului, şi cânta din fluier, când văzu apărând din deal prima căruţă. După port, recunoscu că-i un ştăiereanţ, dar nu dădu nici o importanţă acestui fapt. Când însă căruţa ajunse în dreptul lui şi-i auzi că le spune cailor să oprească cu'n „hooo" aproape răstit, îl cuprinse teama şi-şi vârî repede fluierul după brăcinar, gata de fugă. Ştăiereanţul sări din căruţă şi veni drept spre el.

– Le dai şi'n anul ăsta cum le-ai dat şi anul trecut? auzi el pe omul din faţă vorbindu-i. Ar fi vrut să-i răspundă că da, dar îi pierise glasul şi-şi simţea picioarele muindu-i-se. De fugit, ştia că nu mai poate fugi. Atunci, auzi ca de departe vocea ce i se părea cunoscută: „Ce-i cu tine Moisă?... Ai amuţit?... Nu mă mai cunoşti?... Sunt eu, baci Ilie!..." Îşi ridică capul şi privi drept în ochii albaştri ai ştăiereanţului şi-l recunoscu şi toată spaima-i trecu ca luată cu mâna şi zâmbi. Baci Ilie îi răspunse şi el cu un zâmbet, îi puse mâna'n cap şi-i împrăştie părul în toate părţile, cu gestul acela al unui tată care se joacă cu copilul lui. „Ei, aşa, acuma îmi placi", spuse el. „Ia toarnă-mi aici în pălărie două de doi." Moisă se execută fără să zică baremi un cuvânt, punându-i prunele în pălărie.

– Ce vrei?... O ţăpligă şi premţul, sau o ţăpligă şi doi lei?...

– O ţăpligă şi doi lei, răspunse el, ca să aibe şi mama de foc şi eu ceva bani la gimnaziu.

– Da nu mai spune, te duci la gimnaziu să te faci domn? Bine faci. Du-te, aici nu-i de trai. În curând s'or sfârşi şi pădurile pe care le cărăm la Dunăre să aibă domnii cu ce se'ncălzi la oraş, ş'atunci, vai şi-amar de

viaţa noastră c'o trebui să umblăm şi noi cerşind din poartă'n poartă, ca moţul din cântecul ăla pe care te-auzii zicându-l din fluier mai adineauri. Numai că Moţul ştie să facă doniţi şi ciubere, dar noi nu ştim decât să cărăm lemne dela pădure la Dunăre, şi-o fi mai rău de noi ca de el.

Baci Ilie îşi puse pălăria cu prune sub braţul stâng, iar cu mâna dreaptă îşi deschise chimirul lat, scotoci în el, scoase o monedă de doi lei şi i-o dădu. Moisă o luă şi-i spuse „Mulţam frumos"...

– Acum ţi oi arunca ş'o ţăpligă. Da strig-o pe mumă-ta să vină s'o ia şi s'o ducă'n ogradă, să nu treacă foşvartul şi s'o vadă'n drum.

După ce-i aruncă ţăpliga pe marginea râului, se urcă'n căruţă, plesni biciul pe deasupra cailor cu'n „hai, dragii tatii" şi se porni spre Dunăre cântând: „Haide hai, cu dor şi lună; călător de-o săptămână".

Moisă, se duse la marginea râului şi strigă spre casă: „Mamă, vină de ia ţăpliga", apoi se'ntoarse şi scoţând prune din traista rezemată de tei, la umbră, ca să stea prunele reci, începu să-şi facă din nou pe ştergar alte două grămăjoare în locul celor date ştăiereanţului.

Câţiva copii din vecini, unii de seama lui, alţii mai mici, cari până aci stătuseră ascunşi pe după garduri, vrând să vadă ce-i face ştăiereanţul lui Moisă, se apropiară de el şi făcură roată în jurul lui şi al ştergarului cu prune.

– Te-o bătut ştăiereanţul, zise unul.

– Ba nu m'o bătut, răspunse el.

– Ba te-o bătut, spuse un altul, că l-am văzut că ţi-o pus mâna'n cap şi te-o tras de păr.

– Ba nu m'o tras... Uite, mi-o dat doi lei şi ţăpliga ceea de pe malul râului, vezi-o?...

– Nu te-o bătut?

– Nu!

– Şi ţi-o dat doi lei?

– Mi-o dat.

– Da ce faci cu ei, cumperi boboanţă dela dugheana lu' Toma sau turte dulci dela Boaţă?

– Ba nu cumpăr nimic. Îi ţin că-mi trebuie când mă duc la Bozovici la gimnaziu.

– Te duci şi tu ca şi Ilie Tudor şi Toma Scorobici, spuse fostul lui coleg Dumitru Băloi, care rămăsese repetent, cu un aer de tristeţe în glas.

– Dacă te duci, zise unul mai mic, pe care-l porecliseră Mucosul, că-i curgea nasul mereu, nu ne mai jucăm cu tine.

– Da de ce? întrebă el.

– Iacă de aia, fiindcă te duci, răspunse un altul.

– Haideți mă, ce ne pierdem noi vremea cu ăsta, reveni Dumitru Băloi în discuție. Ăsta nu-i de-ai noștri. Ăsta vrea să se facă domn.

Plecară toți aruncându-i din dungă priviri de părere de rău. În urma lor, Moisă, rămas singur, simți că i se înfige în inimă un cui, cuiul acela al înstreinării. Nu plecase încă din sat, și cu toate acestea, nu mai era „unul de-al lor". Își pierdea prietenii copilăriei și de joacă înainte chiar de a fi plecat dintre ei. Și asta îl durea căci nu putea înțelege ce rău le făcuse pentru că merge la gimnaziu. De ce nu mai era „de-al lor"?! De ce nu mai vroiau să se joace cu el, că doar copilăriseră împreună? Ce-i deosebea pe unii de alții?...

S'a frământat toată ziua ca pe spini, până seara când ultimii cărăuși se înapoiau dela Dunăre cu căruțele goale, mergând acasă la Șaier. Ii mai rămăsese o grămăjoară de prune nevândută și tocmai când se pregătea să le arunce în straiță și să le ducă acasă, îl văzu pe Dumitru Băloi venind pe mijlocul drumului făcând pe automobilul și ridicând nori de praf cu picioarele goale și, se hotărî să-l aștepte.

– Mă, Dumitre, îi strigă el când acesta ajunse în dreptul lui.

– Ce-i? răspunse Dumitru, oprindu-se și încetându-și „dur-durul" cu care imita automobilul.

– Vrei prune? îl întrebă Moisă.

– Nu-mi trebuie prunele tale, îi răspunse el și-și continuă alergatul și dur-durul pe mijlocul străzii.

Atunci apăru din josul uliței o căruță cu'n căruțaș în picioare ce plesnea biciul deasupra cailor ce alergau ca o nălucă. Când se apropie, văzu că căruțașul trăgea frânele și-și domolea alergătorii oprindu-i chiar în dreptul lui.

– Mai ai prune Moisă?

– Mai am, Baci Ilie, numa' una de doi lei.

– Dă-mi-le, îi strigă el.

Le adună'n ștergar și i le duse, vărsându-i-le în pălăria pe care i-o întinsese peste loitrile căruței, simțind că Ilie ștăiereantul era băut

– Zici că-i de doi lei?

– De doi, Baci Ilie, dar ți le dau de pomană.

– Cum?... mi le dai de pomană?... Ce fel de ghește e ăsta?...

– Ți le dau Baci Ilie, că dumneata ești de-ai noștri!...

– Ei, dacă zici așa, le iau. Da mâne să m'aștepți că-ți aduc două țăpligi, că și tu ești de-al nostru.

Se așeză, plesni biciul pe deasupra cailor și o porni domol spărgând între degete o prună și aruncându-i sâmburele în praful șoselei. Apoi, îl auzi începând iarăși să cânte: „Haide, hai, cu dor și lună", de parcă numai cântecul acesta îl știa și nici unul altul.

Moisă al Vădanei simți cuiul din inimă care-l chinuise toată ziua, topindu-se. Își aruncă traista goală și ștergarul pe umăr și trecu prin râu spre casă, cântând ca ștăiereantul: „Haide, hai, cu dor și lună"...

Era și el „de-al cuiva" și nu se mai simțea străin.

IN FÂNUL DE CURÂND COSIT

Era ziua fânului la Gheorghe Zlătariu, care locuia cu trei case mai la vale de-a lor, și Maria Doinașu se dusese să le ajute, lăsându-l pe Moisă în paza casei, până la sosirea căruțelor cu fân și atunci îi spuse să se ducă s'ajute și el la găzăritul fânului în pod, că zicea ea, „și ei ne-au ajutat nouă".

Gheorghe și Floarea Zlătariu aveau o fată, pe Ileana, care împlinise șaptesprezece ani și era fată de măritat acum. Dar, cum Zlătarii aveau piele mai bronzată, boșnegenii îi considerau de neam țigănesc și nu se prea îmbulzeau feciorii pe la poarta lor să stea de vorbă cu Ileana, deși cu ochii ei negri arunca săgeți în inimile multor feciori, ba și oamenilor însurați din sat. Purta în părul ca de smoală, întotdeauna, un trandafir roșu, în dreptul urechii stângi. Bine făcută la trup, cu șolduri armonioase și o pereche de pulpe ca tăiate în marmoră, Ileana era cu adevărat o frumusețe desprinsă parcă dintr'o pânză de Theodor Aman, de parcă ea i-ar fi pozat marelui pictor pentru tabloul lui „Țiganca".

Primele două căruțe sosiseră cam înspre amiază și Moisă alergă s'ajute la dusul și găzăritul fânului în podul casei Zlătarilor. El și Ileana cărau fânul cu brațele spre fundul podului apoi săreau tontoroiul pe el să-l așeze și să facă loc pentru mai mult. La început, totul se scursese în liniște și tăcere. Din ce se'ngrămădea mai mult fân în pod, și din ce drumul spre fundul podului se scurta, și el și Ileana deveneau mai veseli, făcând glume și râzând.

Când cea de a doua căruță fu golită Gheorghe Zlătariu le strigă de jos:

„Copii, împingeți fânul cât mai spre fund și găzăriți-l bine c'acuși venim cu alte două"...

După ce se cinstiră cu câteva gâturi de vin, căruțele se porniră, și Moisă auzi închizându-se poarta curții. El și Ileana cărau fânul ce mai rămăsese în față, spre fundul podului, sărind pe el și râzând. Tot săltând așa în joacă, peste fân, trupurile lor se atinseră de câteva ori și Moisă, pentru prima dată în viața lui simți căldura unui trup de femeie, atingându-l și pătrunzându-l parcă până în măduva oaselor. Apoi, Ileana căzu, și'n cădere, îl prinse de mână și-l aruncă peste ea.

– Căzuși, zise el, privind-o în lumina ochilor ei negri.

– Căzui, răspunse ea râzând. Da căzuși și tu peste mine.

– Tu m'ai tras.

– Da, eu te-am tras, fiindcă tu ai fost mai aproape de mine și nu altul. Dacă era altul, îl trăgeam pe el.

Moisă se ridică. Ea îl prinse din nou de mână.

– Odihnește-te, zise, până vin ai mei cu celelalte două căruțe.

Se lungi alături de ea și-și puse brațele sub cap, așa cum îl văzuse pe Moș Mitru, bunicul lui, că face.

– Dă-te mai aproape!... Ce, ți-e frică de mine?...

– Ba nu mi-i frică, da ești caldă.

– Sunt! Dar și tu ești!...

Stăteau așa lungiți unul lângă altul, privind în acoperișul de țiglă. După o vreme, ea se'ntoarse spre el și-i zise:

– Moisă?

– Ce?

– Vrei să ne jucăm?

Prin mintea lui trecu ca un fulger cuvintele Mucosului pe care i le adresase cu câteva zile mai înainte sub teiul din drumul mare de lângă troiță: „Dacă te duci, nu ne mai jucăm cu tine" și-l cuprinse bucuria că totuși cineva voia să se mai joace cu el.

– Hai! spuse el cu răsuflarea tăiată... Dar de-a ce să ne jucăm?

– Hai să ne jucăm de-a „tata și mama".

– Nu știu jocul ăsta, răspunse el.

– Nu-i nimic, zise ea, te'nvăț eu.

Se ridică din fân și trecu în partea din față, goală. Ileana luă un braț de fân și-l grămădi într'un colț al podului.

– Ce faci? o întrebă el.

– Uite, fac casa noastră... Asta-i cuina și ăsta-i cuptorul.

Apoi cără alte brațe de fân în celălalt colț al podului.

– ...Și asta-i soba noastră, și ăsta ni-i patul, zise după ce termină.

– Și? întrebă el nedumerit.

– Nimic!... Tu te duci la gura podului și te faci că vini ccasă, și, eu, muierea ta, te aștept.

Se duse.

Se duse și ea în colțul unde spusese că-i bucătăria și, în picioare, se făcea că mestecă, deasupra grămezii de fân, care era soba de gătit, mămăliga.

– Acuma, vino.

Porni.

– VenișI, bărbate, spuse ea.

– Venii, răspunse el, prinzând șpilul jocului.

– Da cum o fost la moară?

– Cum să fie, ca la moară, lume multă.

– Măcinat-ai?

– Măcinat!

– Oi fi flămând?

– Mort de foame.

– Șezi și hai să cinăm.

Se așezară pe-o pală de fân în mijlocul podului. Ea se făcea că mănâncă. El, o imită.

Terminară.

– Ți-o tihnit?

– Mi-o tihnit, răspunse el bătându-se pe pântece cum îl văzuse pe Moș Mitru că face după mâncare.

– Atunci, hai să ne culcăm.

– Hai.

Se duseră spre colțul celălalt al podului unde spusese ea că li-i patul. Și Ileana își scoase ciupagul peste cap și rămase cu pieptul gol. Moisă făcu ochii mari, văzând pentru prima oară în viață-i sănii unei fete. Ileana întinse ciupagul peste fânul ce era patul, apoi se descinse și-și dădu jos și catrința, rămânând goală cum o făcuse maică-sa, așezând-o pe pat, mai jos de ciupag și întinzându-se peste ele.

– De ce stai, bărbate? Dezbracă-te și vino'n pat.

Moise rămase ca paralizat și mut. Nu mai văzuse niciodată un trup gol de fată, nici la scaldă, că acolo, fetele nu se scăldau goale. Era fru-

mos și ademenitor trupul Ilenei și își plimba privirile peste el, de sus în jos și de jos în sus, dela sâni la părul negru dela rădăcinile picioarelor.

– Mă placi? întrebă ea.

– Te... te... te... plac, răspunse el bâlbâindu-se.

– Atunci, vino, ce mai stai?!

Se duse spre ea, împleticindu-se ca un om beat. Ileana îi prinse de mână și-l trase spre ea. Căzu alături și simți că Ileana-l desbracă și pe el. Când rămase gol, Ileana se aplecă peste el, îl privi lung plimbându-și mână dreptă de-a-lungul trupului lui împrăștiind în el senzații nemaicunoscute, apoi îl sărută pe buze.

– Te iubesc, spuse ea, și el văzu cum îi tremură sânii când vorbește.

– Și... și eu te iubesc, răspunse el.

– Atunci, hai să facem un copil pe care o să-l botezăm tot Moisă, ca pe tine.

– Nu știu, spuse Moisă.

– Nu-i greu, îi răspunse Ileana trântindu-se pe spate, târându-l peste ea și deschizându-și picioarele așa ca el să cadă între ele.

Trupul cald al Ileanei de până aci, ardea acum ca un cărbune aprins și Moisă își simți bărbăția umflându-se și întărindu-se. Și, mai mult din instinct decât din știință, începu jocul etern al dragostei, jocul trăit de Adam și Eva, acolo în grădina fermecată a Edenului. Își amintea cum făcea cocoșul când sărea pe găini și cum făcuse taurul comunei când o dusese pe Merca, vaca lor, ca să le facă viței și făcea la fel, pătrunzând tot mai adânc între picioarele Ileanei.

– Ai, e bine, spuse ea gemând. Vai ce bine e!... Ți-e bine și ție?

– Ihî, gemu el.

Cât a ținut jocul acesta, Moisă nu-și putea da seama. Simțea însă că ceva straniu se petrecea cu el. Simțea că ceva coboară în jos, parcă prin șira spinării și se opri din joacă.

– De ce te oprișI? întrebă ea.

– Trebuie să mă duc undeva.

– Unde?

– La privadă.

– De ce?

– Imi vine!... Imi vine!... gângăvi el oarecum rușinat.

– Ce-ți vine?

– Imi vine să... să mă ud!...

– Dacă-ți vine să te uzi, udăte'n mine, spuse Ileana, care știa ce-i vine lui acum, căci nu se juca pentru prima dată de-a „mama și tata".

Și Moisă continuă jocul și se „udă"'n ea tremurând din toate încheieturile, și ea gemu și se frământă sub el ca apucată de streche. Și jocul mergea înainte și el se mai „udă" în ea de câteva ori până ce nu mai putu și căzu alături de trupul ei și adormi.

In pod mirosea a dragoste, a trup de femeie și a fân de curând cosit.

TRANDAFIRUL GREU TÂNJEȘTE

Moisă al Vădanei, de trei zile nu-și mai găsește astâmpăr. Nu mai este el. Intră în casă, deschide cartea de zoologie ce i-o dăduse Nică al lui Tudor și privește ore întregi trandafirul ce i-l dase Ileana când terminaseră cu fânul și pe care-l presase între paginile ei, și o aude șoptindu-i la ureche înainte de a se da jos din pod: „Să mai vii Moisă, să ne mai jucăm de-a ,tata și mama'". Și el s'ar mai fi dus că tare-i plăcuse jocul acesta, dar, de trei zile n'o mai vedea pe Ileana nici în fața porții unde, ca ori ce fată de vârsta ei, stătea seara, așteptând vre-un fecior să se oprească și să intre în vorbă cu ea, nici în curte, nici în grădină. Ieșea apoi în tindă și se uita spre casa ei, dar acolo, parcă totul murise. Se ducea apoi în vârful grădinii și se urca'n nucul bătrân, de unde putea vedea toată grădina Zlătarilor, până jos la casă. Dar ea, nicăieri. Maică-sa, îi observase nervozitatea.

– Da ce-i cu tine Moisă, de nu-ți mai găsești locul? îi zise ea în cea de a treia zi. Nu ți-i bine nici ție?

– Ba mi-i bine, de ce să nu-mi fie bine?... Da de ce mă'ntrebi?

– Iac'așa, te'ntreb și eu să știu. C'a Zlătarilor, Ileana, dela fân, a căzut beteagă la pat. Are fierbințeli și aiurează. Au adus și doftorul de două ori la ea. Mumă-sa și tat-su, se căznesc săracii că prea au lucrat-o la adusul fânului unde s'ar fi înfierbântat prea tare și pe urmă s'a dus la scaldă și peste noapte a apucat-o beteșugul. I-a dat doftorul ceva mediține, dar zice vecina Floarea, că nu-i ajută la nimic. Și se jomolește biata fată, și se frământă și spune câte'n lună și'n stele. Cică ieri noapte, când mumă-sa s'a dus la culcat și tat-su o rămas de veghe să-i schimbe lepedeurile ude cu care-o acoperă să-i domolească fierbințelile, l-ar fi apucat de mână și l-ar fi tras în pat să se culce cu ea că vrea bărbat. Ii arde sângele, sărmana, și nu știe ce spune și nu mai cunoaște pe nimeni. I-o fi fost frică

că rămâne nemăritată, că știi, boșnegenii noștri zic c'ar fi țigani și nime nu vrea să se facă neam cu ei, și frica asta i-o fi stricat mințile bietei fete...

Ușa se deschise cu sgomot. Maria Doinașu și Moisă se speriară când o văzură pe vecina Floarea intrând în casă, ținându-și c'o mână colțul cârpei de pe cap în dreptul gurii. Văzură că era plânsă.

– Da ce-i vecină? o întrebă Maria.

– Îmi moare Ileana... Fata mamii a frumoasă se stinge și nu pot s'o ajut cu nimic .. Că i-aș da și inima din mine numa s'o văd iarăși pe picioare... Mărie, Mărie, ce necazuri și blesteme au dat peste mine?!...

– Lasă că nu moare! o încurajă mama lui Moisă.

– Ba moare!... Lumina vieții mele se stinge, vecină, ca un muc de lumânare... Moisă dragă, vino pân' la noi, că te tot strigă și se sbate săraca.

Se duseră toți trei.

Când intrară în camera unde zăcea Ileana, Moisă văzu pe taică-su luptându-se cu ea s'o țină în pat.

– A apucat-o iar, spuse el.

– Vai, draga mamii, Ileană, uite, a venit Moisă.

Se liniști deodată ca prin farmec.

– Ai venit bărbate, spuse ea.

Moisă tăcea uitându-se în ochii ei negri, în cari străluceau parcă lumini de pisică sălbatică.

– Aiurează iară, spuse tat-su.

– Așa face de trei zile și trei nopți, adăugă Floarea, nevastă-sa. Ne chinuim cu ea săraca ș'am ajuta-o, dar nu știm cum.

– Dezbracă-te bărbate și vino'n pat lângă mine... Și când ți-o veni să te „uzi",udă-te'n mine să facem un copil și să-i punem numele Moisă ca și ție...

Moisă al Vădanei n'a mai putut suporta scena și a ieșit fugind din casa Zlătarilor. Când a venit maică-sa, l-a găsit trântit în pat, așa îmbrăcat cum era, privind pierdut în tavan.

– Vai, Doamne, ce blăstăm pe capul ei. O nărozât. Bine-ar fi fost de-ar fi măritat-o cu cineva să-i astâmpăre sângele... Să-ți facă mama ceva de mâncare?

– Nu mi-i foame, răspunse el.

– Moisă dragă, nu pune la inimă toate celea. Ileana n'a fost de sama ta, că-i mai bătrână ca tine. Ce-i poți face tu?... Tu ești încă copil!

– Mamă, pot să dorm în noaptea asta în soba mare? Vreau să mai citesc...

– Poți, dragul mamii, poți... De ce să nu poți. Uite, mama se duce și-ți face patul!... Da zău, nu vrei să mânci ceva?

– Nu, mamă, nu pot.

– Bine, dacă tu zici așa.

Se duse în camera de alături și Moisă o auzi cum îi face patul. Se sculă din pat și intră și el.

– Mamă, când ieși, stinge lampa. Nu mai citesc în seara asta.

– Nu mai citi dragul mamei, spuse ea, că ți-o fi și ție deajuns.

Stinse lumina și ieși.

Moisă se desbracă pe întuneric, ca de obiceiu și intră'n patul ce mirosea a busuioc.

*

* *

– Moisă, Moisă, scoală-te.

– Ce-i, ce s'a îmtâmplat, zise el buimac de somn, deschizând ochii și văzând că dimineața intrase deja pe geamuri în cameră.

– O murit Ileana.

– O murit?

– O murit, dragul mamii, o murit!... Vecina Floarea săraca, îmi spuse acum la gard când mă duceam s'o mulg pe Merca. O luat-o Dumnezeu ș'o liniștit-o.

– Dumnezeu s'o ierte!

– S'o ierte, maică, s'o ierte, c'o fost fată bună și cuminte și la locul ei, dar n'o avut noroc săraca să-și găsească și ea un bărbat și iacă, s'o stins ca o floare'n glastră, neudată la timp... Acu, mă duc s'o mulg pe Merca că-i acuși vremea de ieșit la păscut.

Rămas singur, Moisă mai zăbovi o bucată de vreme'n pat, apoi se sculă, luă cartea de zoologie de pe dulap, o deschise și privi trandafirul Ileanei care tânjise acolo trei zile și patru nopți și murise apoi și el.

PESTE SAT, COBORAU UMBRELE ÎNSERĂRII

Îndrum spre casă. Sare 'ntr'un picior. Așa îi place lui, să sară 'ntr'un picior și să numere toate săriturile ce le face pân' l-o întrece pe Dumitru

Băloi care se laudă că el e cel mai mare săritor din Boșneag și că a făcut un milion de sărituri. Când a zis asta, Moisă l-a înfruntat, spunându-i:

– Taci, că tu nici nu știi număra până la un milion.

– Ba știu, i-a răspuns el, scoțându-și pieptul înainte, ca un cocoș ce se pregătește, tie să cânte „cucurigu", fie să sară pe vre-o găină.

Atunci, Moisă, ca să-i arate că nu se teme de el, i-a spus ceva ce n'ar fi vrut să-i spună și i-a părut rău mai apoi de cele ce-i spuse:

– Ba nu știi, că tu ai rămas repetent!

– Păi vezi, mă Moisă, d'aia știu, că io am învățat numărătoarea de două ori și tu numa odată.

– Vezi Dumitre, tu nici nu știi ce-ai învățat de două ori! Nu-i zice numărătoare, îi zice matematică.

– Cine-i zice, cum i-o zice, n'are decât să-i zică cum vrea și io îi zic cum îmi place mie. Da de aia, tot io sunt cel dintâi prima la săritu' 'ntr'un picior din Boșneag și din Căraș și din toată țara. Nu mă'ntrece nime. Pun rămaș.

Moisă n'a mai zis atunci nimic. Și-a pus în gând să facă proba să vadă câte sărituri poate face înainte de a pune celălalt picior pe pământ. Ș'atunci, o să-i amintească lui Băloi de rămășagul oferit. Pân' atunci tace și se „antrenează" cum fac și gimnaziaștii și liceiștii din echipa de fotbal a satului „Tinerimea Studioasă".

Când ajunse în dreptul casei Ricăi, văzu patru fete așezate pe pământ cu picioarele sub ele, iar pe Rica, în picioare în fața porții casei ei, c'o joardă în mână dinaintea lor. Nu le văzuse până atunci, căci țopăind într'un picior, privise în pământ.

Rica era frumoasă și-i cam plăcea lui. N'o chema Rica, o chema Aurelia Trandafir și era cu doi ani mai tânără decât el. Deși locuia pe aceiași stradă cu el, nu se jucase cu ea și nu-i vorbise de prea multe ori. Ea era fată de oameni avuți. Fata morarului, cum îi spuneau cei mai mulți din sat. Tatăl ei, Pavel Trandafir, acum proprietar la „Moara mare", singura moară de foc din întreaga clisură la care fusese mai de mult prim-maistor și unde învățase meseria de morar ca ucenic ș'apoi calfă. Mama ei, nu era româncă, ci nemțoaică, fata morarului Miller, care adusese de la Viena moara de foc și-o instalase la ieșirea înspre Dunăre a satului, unde, fiind la răscruci de drumuri, putea servi alte trei sate din apropiere. Neamț cu cap, a știut el ce face, nu-i vorba. Dar i-a făcut și lui de hac un românaș și i-a luat singura fată ce avea.

Helga, mama Ricăi, cum Moisă o auzise de multe ori pe maică-sa spunând în pălăvrăgelile obișnuite cu alte vecine, a fost „iute de muscă". „Dar lasă – spunea câte-o alta –, că nici Pavel a' lu' Trandafir, n'a fost ușă de biserică. A pus ochii pe ea de când a intrat ucenic, că erau de-o vârstă amândoi ș'au crescut împreună în moară, pe lângă moară și după moară, până ce i-a sucit mintea, i-a dat fusta peste cap și a lăsat-o grea. Ce mai putea face neamțul ăl bătrân decât să i-o dea de nevastă." „Da – mai zicea o alta – dar n'a fost frumos din partea lui Pavel, cu tată epitrop întâi la biserica noastră, să treacă la papistași pentr'un cur de muiere." „Fugi încolo vecină, – intervenea alta –, că Pavel n'a trecut la papistași pentru curul ei, a trecut pentru moară."

Și acesta a fost adevărul adevărat. Pavel Trandafir, copil de oameni săraci, ortodox din moși-strămoși, a făcut un compromis cu catolicii Miller, care țineau sus și tare că nepoții lor să fie crescuți în legea catolică, trecând la Biserica Unită, că, le spunea el, tot de Papa dela Roma se țin și unii și alții. Și Millerii au trebuit să recunoască și ei, că așa este și i-au dat fata. Acum, ei trăiau încă în casa de la moară, iar lui Pavel, i-au cumpărat casă mare și arătoasă în sat și o trăsură neagră cu două roți cu spițele roșii, cu acoperământ în caz de ploaie, trasă de un armăsar alb de pur sânge arab, cu care, Pavel Trandafir făcea în fiecare dimineață drumul dela locuința lui spre moară și se întorcea seara acasă. Slugă la cal nu și-a luat Pavel, deși ar fi putut, căci, tot după gura satului, își temea nemțoaica, știa el poate, de ce anume.

Moisă se opri din țopăitul într'un picior, uitând de „antrenament" și de promisiunea ce-și făcuse, să-l provoace la rămășag pe Băloi deîndată ce va fi „în formă".

– Ce faceți fetelor? li se adresă el, oprindu-se în fața lor.

– Ne jucăm, răspunse Catița, un pepene de fată, cu obrajii și pielea toată de un roz ca al trandafirilor sălbatici.

– De-a ce vă jucați? întrebă el.

– De-a școala!... Ce, ești orb... Nu vezi?...

Vorbise Rica și Moisă se fâstâci oleacă, dar își reveni repede. Acuma că era înscris la Gimnaziul din Bozovici, se simțea și el altul ș'avea mai mult curaj s'o înfrunte pe Rica.

– Și tu, ești... învățătoarea, după câte văd!...

– Da! răspunse Rica. Apoi, după o scurtă pauză, continuă: „Eu sunt învățătoarea și am să fiu învățătoare aici în Boșneag, că tăticu și mămica mă trimit, când termin școala primară, la Școala Normală de fete din

Timișoara..." Și fără a-i mai da vre-o atenție, bătu cu joarda în poartă pentru a recâștiga atenția celor patru fete așezate la pământ în fața ei.

– Așa, fetelor, suntem acum la lecția de istorie... continuă ea... Să-mi spui tu Mico, cum îl cheamă pe regele nostru?...

Moisă simți că a sosit momentul s'o înfrunte cum se cuvine pe Rica. Acel sentiment de inferioritate ce-l simțise în fața acestei fete, ce făcea parte dintr'o altă lume decât lumea lui, se topi deodată în inima sa.

– Pe regele nostru îl cheamă..., încercă el să spună, dar răspunsul Ricăi veni repede, scurt, neașteptat:

– Tu să taci!... Pe tine nu te-a întrebat nimeni! N'ai voie să vorbești!

Fetele începură să râdă. Moisă se simți iarăși umilit. Ar fi vrut ca pământul să se deschidă sub picioarele lui și să-l înghită deodată. Nu știa ce să facă și cum să se descurce din această situație penibilă... Să plece?... Dar, dacă pleacă, oare n'ar fi mai mare umilința ce-i asvârlise Rica și fetele ar râde în urmă-i mai mult?... Nu! Nu va pleca! O va înfrunta pe Rica până la sfârșit! Și fără să-și mai dea seama de ceea ce face, se așează și el la pământ, cu picioarele sub el, turcește.

– Mico, ridică-te și răspunde la întrebarea ce ți-am pus, continuă ea, neglijând intervenția lui Moisă.

In timp ce fata, așezată în rândul al doilea, la dreapta, se ridică, Moisă își spuse în gând: „la te uită la ea, e deja ‚doamnă'". Dar gândurile îi fură retezate repede de vocea pițigăiată a fetei:

– Pe Majestatea Sa, Regele nostru, îl cheamă Traian!...

– Mă, da proastă mai ești, interveni cu voce tare fata din stânga ei, pe care Moisă o mai văzuse, dar nu-i știa numele.

Rica bătu iar cu joarda în poartă.

Fetele râdeau.

– Tăcere!, spuse în cele din urmă Rica... Apoi continuă: „Rău, foarte rău Mico... Te las repetentă la istorie în anul acesta!"

Catița, care stătea în rândul întâi, la dreapta Rodicăi Mutașcu, ridică mâna dreaptă cu două degete sus.

– Catițo, spune tu, cum îl cheamă pe regele nostru!...

„Doamna învățătoare a vorbit", își spuse Moisă în gând.

Catița se ridică, și cu o voce tare spuse:

– Pe regele nostru îl cheamă... îl cheamă... Decebal...

– Mă, da mare proastă ești tu, o întrerupse Rozalia Mutașcu ridicându-se în picioare și afirmând cu o voce sigură de sine: „pe regele nostru îl cheamă Ferdinand de hohențoale"...

Moisă, nemaiputându-și stăpâni râsul, sări dela locul lui și într'un picior, strigă pe cât îl ținea bojocii: „Ferdinand de hohențoale... hohențoale... hohențoale"...

Rica, simțindu-se umilită, le spuse fetelor:

– Sunteți libere acuma și puteți merge acasă...

Fetele se ridicară și porniră fiecare spre casa lor.

Moisă, cu încredere în sine, se apropie de Rica.

– Prieteni?... o întrebă el.

– Prieteni, îi răspunse ea.

– Acuma că suntem prieteni și văd că-ți plac jocurile, te întreb, tu te-ai jucat cândva de-a „tata și mama"?

– Nu!... Dar tu?...

– Odată!

– Și-i frumos jocul?

– Mie îmi place.

– Vrei să-i jucăm și noi doi?

– Sigur că vreau, dacă vrei și tu.

– Unde?..

– În pod la mine, în fân.

– Zici că-i frumos jocul?

– Foarte frumos!...

– Hai atunci, să mergem...

Peste sat coborau umbrele înserării...

NICOLAE NOVAC

FĂRĂ SĂ ȘTIU

Iubire, sunet argintiu
Lumină'n apă, lunecare,
De unde chemi cântând, din care
Aur adânc arzând în mare
Mă tot îndemi să vreau, să fiu?

Vie te joci cu multul viu,
Iară și iar la tine lunec,
Mă fac auroră, mă'ntunec,
Acù 's văpaie, acù fumeg,
Fără'ncetare mor și'nviu.

Cu tine infinit mă'mbiu,
Pe toate limbile te laud,
Aud ecou și parcă n'aud,
Ci de-mi șoptesc că'n van te caut
Te strâng la piept fără să știu.

NICU CARANICA

*

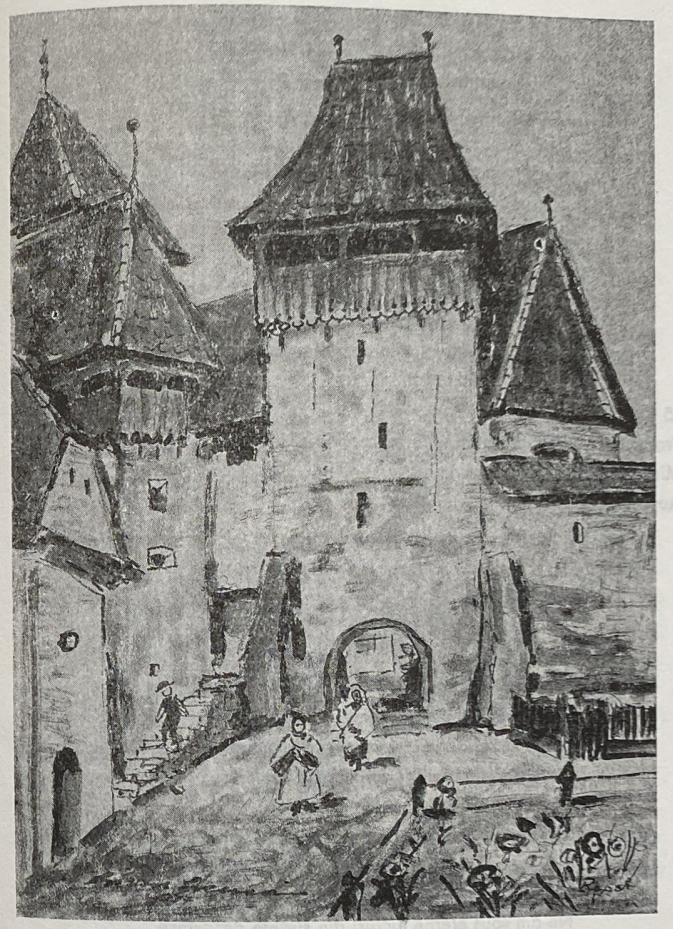

CHARLES BAUDELAIRE

RECULEGERE

Durerea mea, cuminte să fii și liniștită.
Cereai să vie seara: privește-o, se coboară;
În negură adâncă cetatea stă'nvelită, –
Adorm în pace unii, iar alții'n chin se-omoară.

Și'n vreme ce pe lume mulțimea rătăcită
Sub biciul fără milă-al Plăcerii, ce doboară,
Culege Remușcarea'n petreceri, potolită,
Durerea mea dă-mi mâna și vino. Te coboară.

Privește cum se pleacă pe-al cerului pridvor
În haine învechite șiragul anilor;
Răsar din fund de ape păreri de rău; mâhnit,

Murindul soare-adoarme e subt o boltă rece
Și ca un lung lințoliu târît la răsărit,
Ascultă, dragă-ascultă cum blânda noapte trece.

15 Iulie 1911
Traducerea refăcută în timpul încarcerării inițiale la
Ministerul Afacerilor Interne
August 1949

BALCONUL

O, mamă-a amintirii, iubită'ntre iubite,
Tot ce mi-i drag e'n tine, cu toate-ți sunt dator.
Aminte-adu-ți sărutul din zile fericite,
Cu-al vetrei noastre farmec, cu vraja serilor,
O, mamă-a amintirii, iubită'ntre iubite!

Seri care-și luau văpaia din jarul de cărbuni,
Seri pe balcon în aburi trandafirii cuprinse.
Ce dulce mi-a fost sânu-ți și sufletul cel bun!
Ne-am spus eterne lucruri din suflete desprinse,
În seri ce-și luau văpaia din jarul de cărbuni.

Frumoși sunt sorii care în calde seri se'nclină!
Adâncă-i depărtarea! Ce suflet tare ai!
Plecându-mă spre tine – a iubitelor regină,
Din sângele-ți parfumul să-l sorb parcă-mi dădeai...
Frumoși sunt sorii care în calde seri se'nclină!

Ca un perete noaptea în juru-ne creștea
Și ochii mei în umbră pe-ai tăi cercau să-i cate.
Îți beam suflarea dulce: otravă'n ea era,
Picioarele-ți dormiră în mâinile-mi de frate.
Ca un perete noaptea în juru-ne creștea.

Știu să trezesc la viață iar clipele senine
Și retrăiesc trecutul în poala ta culcat.
Duioasa-ți frumusețe o caut doar în tine,
În trupu-ți drag și'n caldul tău suflet adorat.
Știu să trezesc la viață iar clipele senine.

Parfumuri, jurăminte, sărut nemaisfârșit,
Veți învia din hăul ce nu putem pătrunde,
Ca sorii ce se'nalță când au întinerit,
Scăldați în ale mării adânci albastre unde?
Parfumuri, jurăminte, sărut nemaisfârșit.

Jilava, Februarie 1952

*

JOSEPH VON EICHENDORFF
(1788–1857)
Ultimul poet romantic german

La blânda ta domnie când mă gândesc, tăcuto,
La seara răcoroasă din urmă, 'nvăpăiată,
Când mă lăsai ca mâna să-ți strâng, pe veci pierdutc
Pe gânduri în mulțime rămân ca altădată . . .
Ca și elvețianul ce'n munți străini palpită
Când, singur, îl înnecă un corn din Alpi, de jale,
Neașteptat de-i sună'n cale,
În suflet simt cum crește tristețe nesfârșită.

În gândul tău adesea citit-am: niciodată.
Nu m'ai găsit în mine și, năzuind spre tine,
Ființa mea străină ți-a fost și depărtată;
Din fața ta mă smulse un râu cu unde line.
Să nu cerți tinerețea frumoasă și plăpândă;
Doar ea, nepedepsită, de viață, de durere
Să-și bată joc de e'n putere;
În suflet, serioasă, ne toarnă vraja-i blândă.

De mult acuma viața ne-a despărțit cărarea,
Și inima mă poartă prin noapte, prin lumină;
Privirii mele fixe i se lărgește zarea,
Pierită'n fum e țara dintâi cu vraja-i lină.
De și cărarea-mi este mereu tot mai pustie,
Plăcerea-ori suferința ce mi-au robit simțirea:
Iubirea, cântul, amăgirea,
În mii și mii de chipuri ți le închin tot ție.

P. P STĂNESCU

*

ECOU

Cum ațipeau clădiri de umbră
În puful calmului amurg
Mergeam îngândurați alături
Pe strada unui vechi foburg . . .

Misterul fiecărei vorbe
Suna adânc, dumnezeiește
În vraja stranie a străzii
Tot ce mi-ai spus, crezui – firește . . .

Ca'n fiece cuvânt o lume
Ciudata lume de morminte
Prin slabii ochi a zeci de veacuri
Pândea mirat, cu luare-aminte . . .

Iar într'un timp ne prinse frica
Posomoritei cumințenii . . .
Părea că retrăim o seară
De-acum vreo câteva milenii . . .

Și răsuna subt pașii noștri
Ce straniu! strada de granit . . .
De n'am uitat fu prima seară
Când – tu și eu – ne-am spovedit . . .

Acum, subt pașii amintirii
Răsună strada de granit
Și-mi rătăcește'n suflet umbra
A doi străini ce s'au iubit . . .

Răzbate înmiit de vreme
Ecoul pașilor pierduți
Cei doi străini pășesc alături
Cu capu'n jos – sdrobiți și muți.

31 Mai 1919

MIT

Când munții se topesc în întuneric
Și curg ușor pe albia visării,
Alunecă pe gârlă – negru – visul
Încununat de noapte al uitării . .

Adietor, pe aripă de suflet,
Se simte fredonarea unui sânger . . .
Nimbând întreg cuprinsul văii oarbe
Plutește – necuprins – al morții înger.

Și pe mormântul nopții visătoare
Întinde taina neagră o năframă,
Iar gârla zice isonu-i funebru
Pe-a vremii veche coardă de aramă . . .

Ca visul cast al palidei sulfine,
Un licurici aprinse o scântee
Și arcul o rază de o clipă,
Ca printre munți de umbră, o alee . . .

Nădejdea mea se prinse, 'nfiorată
De raza fără duh, cu tot avântul . . .
. . . O scăpărare-a fost . . . în urmă noapte . . .
. . . Și'nțelesei al cui era mormântul . . .

Gura Teghii
27 Iulie 1919

CÂNTEC NOU

Visez de-atâția ani un cântec, altul
Decât atâtea cântece cântate
Și nu mă'mpac cu gândul că și-acesta
Va fi un vis și-atât, un vis ca toate.

Un cântec nou și simplu și cuminte,
În care să mă văd ca'ntr'o icoană,
Smerelnică icoană din altarul
În care-mi plimb eu anii – pus pe goană.

Să-l port acolo'n sfintele adâncuri
Pe-atât de mult slăvit și drag – ca tine,
Și plânsul meu de gânduri negre
În fi-ce miez de nopți să i se închine . . .

Jertfind tămâia scumpă-a amintirii
În nopțile prelungi de'nchinăciune
Să-i cer – amant al țării fără nume –
Prea mult cerșit-a veșnică minune.

18 August 1919

AZI IARĂȘI TREC STRĂIN . . .

Azi iarăși trec – străin – prin casa mamii . . .
Pășesc același prag, ridic o treaptă,
Și înviază lumea de-altă dată
Ce doarme'n giulgiu de praf și o așteaptă . . .

Deșir cu pieptul pânza de păianjen
Și stau pe-același scaun cu spetează
În urma-mi, ca un zâmbet de durere,
Stropește – veșted – auru-i o rază.

Privesc cu ochii ei aceleași cadre
De ani și ani pe-aceeași Desdemonă
Același crunt Othello o ucide
Și aceeași viață curge monotonă . . .

Plecându-se adânc ca să mă vadă
Cu galben-argintiile lor plete,
Înmormântați în muceda lor ramă
Zâmbind, dorm morții noștri în perete,

Oglinda m'a privit întrebătoare
Și mi-a zâmbit duios cu ochii mei
Și'n luciul ei mormânt – al câtor chipuri!
Am căutat zadarnic chipul ei . . .

Doar triști-i ochi statorniciți în cadră
Trimisu-mi-au, din colț, priviri târzii . . .
Mâini calde atunci în păr mi se jucară
Și aceeași gură-mi spuse gingășii . . .

Și-mi spuse vatra basm din vreme veche:
Copil din nou, l-am ascultat cu frică,
Iar geamul vechi îl mângâiau agale
Aceleași tufe verzi de măturică . . .

Doar anii m'apăsau – ucigătorii –,
Și mă rugai de soartă atunci: „O ia-mi-i"
Și rămăsei mult, mult, uitând o clipă
Că doară trec străin prin casa mamii.

24 August 1919

DIN FUNDUL AMINTIRII

E sufletu-mi un schit pierdut în umbra
Străvechilor păduri nestrăbătute,
Cu cadre de icoane prăfuite,
În cari îmi dorm durerile, dorm mute . . .

Un schit în care'n fiece miez de noapte
Molatec bate toaca de utrenii
Și vin închinători în negre rase
Alunecând ca svelte vagi vedenii . . .

Nu văd ce fac icoanele în umbră,
De-abea zăresc călugării din strană . . .
. . . Aud cum torc păianjenii la pânză,
Cum Christ, pe cruce, sângera din rană . . .

. . . În liniștea cuminte și pioasă,
Vag, plânge Maica Domnului din ramă
Și tăinuiesc icoanele în umbră,
Prin largile lor valuri de maramă . . .

Cu glas de lemn răsună toaca iar . . .
În strana dreaptă-atunci un cântăreț
Citi ceasloave mucede de vechi,
În legătură roasă și de preț.

. . Citea în strana dreaptă Amintirea
Cu glas ca un susur . . . departe, lin . . .
Voinică'n strana stângă sta Nădejdea
Și răspundea, din când în când „Amin" . . .

Alături adormind, Melancolia
Își tremura molatecul ei glas.
Pâlpâia, a moarte luminița
În sfeșnicu-i, pe-un scund iconostas . . .

Călugării băteau mătănii surde . . .
Eu m'am rugat domol atunci, în gând,
Și de la sine-au căpătat lumină
Un roi de luminițe, rând pe rând . . .

Scăldară schitul tot, înfiorându-l
Cu svonul lor cel vesel și bălai
Și înviau icoanele pe ziduri.
Din fundul amintirii tu zâmbeai . . .

Brăila, 30 August 1919

TOAMNĂ

Curg valuri moi de ceață pe livadă, în calmul ruginiului amurg,
Și din desișul frunzelor plăpânde, neliniștite foșnetele, curg . . .
Aud ecoul chiotelor rare în straie de străvechi melancolii:
Nu-și bănuiesc tristețea rapsodiei culegătorii veselelor vii . . .

Ca un tăciune'ncenușat de ceață, se sprijină de-o muche, obosit,
Aprinsul soare-al verilor apuse, visându-și tinerețea lui: un mit . . .
Cum se topește'ncet în depărtarea nebănuitei lui împărății
Îmi pare-așa ca'n trista lui visare, veghează taina vastei agonii . . .

Căci pâlc de frunze scapătă spre glie, iar foșnete prelungi se vaită, vag,
În fire plâng dureri nerăzbunate și'n noaptea care cade bruscă, rag
Fantomele ascunse ale morții . . . Copacii-agită alene mii de mâini
Pare'ar grăbi, tăcuți, o'nmormântare . . . Se sting departe urlete de câini.

Și'ngroapă firea visul, gândul cu pâlcurile veștedelor foi:
În ele, zi cu zi, ca'n niște file, își scrise ea povestea ei, vioi . . .
Sunt lucruri dragi în filele de frunze, peripeția'ntreagă – a vastei firi,
Ce'n creierul pământului coboară și-acolo mor încet: vechi amintiri.

De-aceea-mi pare toamna'ntotdeauna un mohorît și veșnic cărturar
Ce, aprinzându-și candela lui oarbă de lună și cu gestul larg și rar
Adună-agale filele scripturii ce-a scris-o viața'n veșnicul ei mers
Cu mâna lui etern tremurătoare, cu gândul lui întunecat și șters . . .

Și'apoi, cum se'mprăștie'n noapte înfricoșatul plânset al lui Iov
În scoarțele bătrâne ale gliei le strânge, necurmat, ca'ntr'un ceaslov . . .

Ianuarie 1920

DOR DE PRIMĂVARĂ

Înmuguresc sfios copacii tineri
Deapururi tineri iar înmuguresc,
Cu pâlpâiri năvalnice de sevă
Și'nsuflețiți de duh Dumnezeiesc . . .

În fund se rumenește'ncet o lume
C'un svon de zori furat din depărtări
Grăbește seva'n vinele pădurii
În calmul fericitei așteptări . . .

Din hăurile – adâncului albastru
Mustește-acum lumina ca un suc
Ce cade'n valuri largi stropind pe creștet
Belșugul verde-al foilor de nuc . . .

Seninul grav se limpezea'ntr'un zâmbet
– Un zâmbet pur și calm ca de copil
Și dinspre culme-aleargă prima rază
Să tremure pe frunze – ca un tril . . .

Copacii somnoroși își dau binețe
Plecând alene creștetul înalt . . .
Deodată, peste culmea'mbujorată,
Vioi, se'nalță soarele c'un salt . . .

Ca la un semn pornesc de pretutindeni
Foșniri de muncă veselă. Oștiri,
Ființe mici rod frunzele de toamnă,
Ca spectre noui prin vechile-amintiri . . .

. . . Călătorind prin vinele pădurii
Frunzișul mort învioară viața . . .
. . . Pocneau fragilii muguri, beți de sevă,
Rotind mereu, spre soarele nou, fața . . .

Atunci de-un tânăr ulm, sfios, m'apropii,
La pieptul meu strâng fragedul lui trup:
Aș vrea să cresc alături-ea cu dânsul,
Din moarta amintire să mă rup . . .

. . Să cresc și să mă bucure lumina . . .
. . . Mă vor străbate vinele pădurii,
. . . Din trupuri moarte-oi stoarce seva nouă
Sorbind, nevinovat, veninul urii . . .

Și-atunci îmi sfâșii pieptul. Bun și vesel
La inima-mi copacu-l altoesc,
Căci, în atâta viață și uitare
Aș vrea și eu să uit
. . . și să trăiesc . . .

Brăila, Sâmbăta Paștelor
10 Aprilie 1920

BAT CLOPOTE

Au adormit copacii în cântece de toacă . . .
Apropiindu-și zarea val cu val
M'a sihăstrit în mine amurgul; gândul joacă
În mine-adânc, ca gâza'ntr'un pocal . . .

Ușoare cum e umbra miresmii de sulfină
Vin vuiete de clopot fremătând . . .
Din ce adâncuri vin? Ce schit se'nchină
De dincolo de lume? Și de când?

Pe ziduri, poate, sfinții au chip întinerit
Și visuri pământești i-alintă'n sbor . . .
Aerian și fraged plutește albul schit
Pe valuri moi de vuiet, visător . . .

Bat clopote departe . . . Se vaietă ori cheamă
Cu vuiet de mireasmă mai curând
Din clopote de floare, un clopot de aramă
De s'a'nfrățit cu gându-mi ca un gând . . .

Ce mânii și: care suflet le'mprumută un glas
În care să se sbuciume și grele
Acorduri de durere ca și iubiri de-un ceas,
Ce inimi bat alături-ea cu ele?

Sunt zorii unui suflet copilăresc și bun,
Sunt candide suspine de fecioară,
Ori vreun pustiu poate, ori poate un nebun
Pe omul mort din ei îl legănară . . .

Vin vuiete ca umbra miresmelor de flori
Din schitul mic de peste văi și văi . . .
În glasul lor culeș-au tot rumenul din zori
Și toată noaptea bună de pe căi . . .

În glasul lor sorbit-au răsuflet de mormânt
De-acum un an de proaspăt ori de-un veac
Și sărutând pădurea cu buza lor de vânt
Sorbit-au suflet tânăr de copac...

Ca frânte din ecoul universal al lumii
Din vuietele triste și senine
Dar grele de durere – durerea neagră-a lumii...
Bat clopote departe... și parcă bat în mine...

BASIL MUNTEANU

SĂRUTĂRI DIN UNGARIA

II. Acasă (2)

Carmen Papadima era așteptată la serata și recepția dată de colega ei de conservator Ileana-Domnița (se numea astfel pentru că îi fusese naș la botez Domnița Ileana); era fata unică și de minune a Conului Alexandru Ciubuc Cărvuneanu, zis Samuraiu, boier vechi, fost mare proprietar. I s'a zis Samuraiu pentru faptele glorioase îndeplinite în vremea primului război, de întregire a României mari. Ofițer superior în statul major al generalului Averescu, s'a depiasat voluntar pe teren, în fruntea unității angajate în lupta corp la corp cu inamicul. La Mărăști... Ciubuc? Pentru că moșul lui fumase narghilea la Sublima Poartă, cu marele Vizir! Carmen trebuia să fie însoțită la recepție de mama ei. Eventual, de fratele ei Mircea, dacă se afla la București.

Toți cinci venind pe jos din Strada General Manu, trecând peste Calea Victoriei, peste Bulevardul Brătianu, au ajuns în fața portiței de fier a grădinei casei boierești a Cărvunenilor de pe Batiște. Mircea a tras de lanțul de bronz care făcu să sune un timbru clar, de clopoțel de argint, în căsuța gardianului. Acesta deschise o ferestruică, a întrebat pe cine să anunțe. – Pe Carmen Papadima, pe Mircea fratele ei... S'a deschis portița. Au intrat unul după altul, îndreptându-se prin aleea cu pietriș, mărginită de frumoase boschete de flori, spre peronul înalt de piatră, care urca între doi oleandri înfloriți des și sus, până peste treptele intrării din grădină a casei. Întâi Carmen, însoțită de Mircea. Apoi Bonbonica, fostă colegă cu Carmen la Școala Centrală de fete, acum medicinistă stagiară la Spitalul 303 – Cotroceni, unde Mircea continua să fie îngrijit (în convalescență, după ce i-au recusut stomacul tăiat, sângerat abundent de o baionetă, la Odesa). Apoi Ionică, fostul coleg a lui Mircea la liceul Cantemir-Vodă. În sfârșit venea Mișu, fost coleg de facultate cu Ionică, acum, ca și el avocat stagiar, în instanță de mobilizare. Adică bun pentru armată și front. Era prietenul comun al lui Carmen, Mircea, Ionică și al Bonbonicii. Pe el îl invitase la recepție Bonbonica, – o chema Rodica de fapt! – Cine mă iubește, îmi spune Bonbonica! – pe care o invitase Mircea. Și pe Ionică, îl invitase Carmen, care era invitată de fosta ei colegă de conservator Ileana Cărvuneanu, împreună cu fratele ei Mircea, pe care Ileana îl simpatiza în mod

vădit. Ca și Conu Alexandru Ciubuc de-altminteri, care îi aprecia sincer bărbăția, lealitatea, inteligența abruptă, pe alocuri scăpărătoare de ironii la adresa parveniților, a „învârtiților de război", a proștilor din naștere. Îl amuză mult, reconfortant, pe Conu Alecu, patriarhul necontestat al Cărvunenilor, când Mircea, în cursul unei discuții despre idei generale, ilustrată de oameni și fapte reale, i s'a adresat cu reverență prefăcută, considerându-i admirativ bastonul cu ghioagă de argint, pe care bătrânul se sprijinea: – Dumneavoastră sunteți un mitropolit cu cârjă, dar fără scaun, al familiei domnitoare!... Și-a adus atunci aminte de tinerețea lui proprie, svăpăiată, luptătoare pentru dreptatea celor mulți, săraci și bătuți de soartă. Samuraiu fusese aprig – și chiar rău – numai cu semenii lui de naștere. „Omul se naște liber"... (Știa pe de rost **Declarația drepturilor omului.**) Zicea adesea: gustul de a trăi boierește se merită, nu se moștenește. Se plătește cu onoare pe pielea ta... la spune-mi dragule, ce mai face tatăl tău? Cum o mai duce cu sănătatea? – Plătește...

Toți cinci au urcat scările de piatră fățuită, au ajuns în fața ușei de stejar, cu canaturi de fier forjat, a casei mari. Un fecior în livrea cu fireturi îi primi, parcă totuși mirat să vadă cinci în loc de doi oaspeți câți fuseseră anunțați de gardianul de la portiță. Au străbătut vestibulul lung și spațios cât un salon – acum transformat în vestiar și într'un fel de sas intermediar între întunericul de afară și lumina scânteietoare care inundă culoarul îndată ce draperii grele s'au răsfrânt în chip de cortină de teatru, iar prima ușe s'a închis cu sgomot surd de ferecătură, funcționând manual ca la închiderea ușilor împărătești la finele liturghiei. Îi întâmpină pe prag un bătrân de talie înaltă, puțin boltit la umeri; părul alb pieptănat cu grije, despărțit în cărare, îi cădea bogat, buclându-se în dreapta și stânga capului peste tâmplele ușor bombate, liberând fruntea înaltă, atentă. Sprâncenele rămâneau sure, se arcuiau lung, lenețe, deasupra cearcănelor finviolete. Mustața era tăiată scurt, cu capetele ridicate totuși, lăsate să crească ca două spicuri răsucite de vreun aparat în timpul nopții... Ochii vioi – de migdală amară – erau dilatați sub ochelarii tari de miop. Curioși să vadă de aproape cu cine are de-face. A păsit întâi Carmen, s'a înclinat ușor, fără teamă, privind în ochii amfitrionului. Acesta i-a luat mâna, i-a sărutat-o. A sărutat-o apoi pe frunte: – Ce mare plăcere ne faci Carmencito să te vedem. Mama n'a putut să vină? – Nu. M'a însoțit Mircea. . – Bine ai venit la noi. Ileana va fi fericită să vă întâlnițí. Este în salon, dansează... Apoi păși Mircea. Gazda i-a deschis brațele cu afecțiune. I-a strâns mâna, bărbătește: – Felicitări dragule! pentru isprava din Transnistria. Bravo!...

dar mai important este că ai scăpat cu viața. Ce bucurie ne faci Ilenei, mie!... I-a mângâiat cu emoție brațul stâng, care purta semnul de rănit: – Nu aicea oare ți-a trântit una inamicul, în loc să i-o trântești tu?... – Nu. În burtă. A avut baioneta mai iute decât mine. Eu n'aveam decât un pistol-mitralieră. Și un briceag în buzunar... După frații Papadima, fu rândul Bonbonicii. Mircea făcea prezentările: – Rodica Popescu – pentru cine o iubește: Bonbonica... Medic stagiar la Spitalul 303 – Cotroceni unde trebuie să fiu încă îngrijit, zice ea... Fostă colegă de școală cu Carmen. – Popescu, Popescu!... murmura amfitrionul, în timp ce săruta mâna Bonbonicii. Pompiliu Popescu, Pompilică. Poate ești fata generalului de artilerie Pompilică Popescu, fostul meu coleg de la Școala de război din Torino?!... – Nu! zâmbi drăgălaș și dulce Bonbonica. Eu sunt fata lui Ghiță Popescu din Periș, primarul național-țărănist... – Vajnicul luptător pentru drepturile țăranilor la împroprietărire, invalid de război? Fost deputat în 1917... – Tata e învățător, acum fost-primar. N'a făcut războiul. Avea 18 ani în timpul ocupației. Nemții l-au repartizat la munca câmpului, apoi la Școala normală de institutori din Pitești, unde și-a luat diploma după un an. S'a însurat... Veni rândul lui Ionică. Mircea îl prezentă: – Ion Florian, tânăr de viitor, avocat stagiar... Fost coleg de liceu cu mine, la Cantemir-Vodă. Prietenul nostru, al meu și al lui Carmen. Va pleca în curând la Școala de ofițeri de rezervă de cavalerie din Sibiu. A fost amânat până acum pentru studii. – Florian, Florian..., se întreba amfitrionul răsucindu-și ușor vârful rebel al capătului stâng al mustății. Se uită drept în ochii lui Ionică, scormonitor: – Ești poate feciorul lui Conu Vintilă Florian? Își are conacul la Florești, lângă noi... El este înrudit cu Maioreștii, care-i tot un nume ardelenesc... Mama trebuie să fie ceva rudă cu doctorul Paulian, prin Brătești, poate de la Florica... Ionică zâmbea, dădu din cap negativ: – Nu. Eu sunt feciorul preotului Eugeniu Florian din București. – ...De la biserica Sfântul Mitică, interveni Mircea, cu voie bună. Adică Sfântul Dumitru, Colentina – Calea Moșilor. Îl rog să mă ierte Sfinția Sa tătucu lui Ionică de gluma pe socoteala sfinților!... – Te-a iertat! – Cu plecăciune. Părinte binecuvântează!... Ionică continua să dea preciziuni cu privire la familia lui spre marea plăcere a gazdei care îl asculta cu interes. – ...Neamurile mele sunt originare – pe linia maternă – din Sălișteа Sibiului. Aliate strâns cu Țara Românească, din partea de sus a Râului Doamnei. Moșul meu a fost notarul Axente Florian din Săliște, pe vremea Ungurilor. Unul din feciorii lui a trecut Carpații, tânăr. A obținut o bursă la Seminarul Nifon. Avea voce frumoasă și tragere de inimă la carte. După seminar și Teologie,

a făcut și Conservatorul unde a avut colegi pe George Folescu, pe Mihail Vulpescu... S'a însurat cu fata unui foarte mic proprietar – e adevărat, tatăl lui, bunicul după mamă fusese împroprietărit de Cuza-Vodă cu 4 ha de pământ bun, care după aceea nu s'au fărâmițat ci au sporit! – De pe Valea Râului Doamnei? – Da, din susul ei. Îl chema Paul, pe bunicul după mamă. Adică Pavel, fiul popii Pavel-al-lui-Niță-al-popii-Zaheu, strămoșul care și el venise de peste munți de la Marginea Făgărașului... Asta sunt. N'am nimic cu Brătești și alți Pauleşti. Nici contra lor. – De sigur. Frumoasă familie ai, dragule! Bine-ai venit printre noi.

A trecut la Mișu, ultimul dintre cei cinci. Acesta n'a așteptat să fie prezentat de Mircea. Își declină numele limpede, ca la școală: – Mă numesc Mihai Christescu, fost coleg la Facultatea de Drept și la Filosofie cu Ionică. Sunt originar din Râmnicul Vâlcea... – Râmnicul-Vâlcea. Vâlcea, reluă șirul întrebărilor Conu Alexandru Ciubuc Cărvuneanu, zis Samuraiu. Ochii îi erau mereu curioși să știe cu cine are de-aface. Vorba amicală, fața i se lumina de o ușoară maliție, complice parcă cu ce se așteaptă să-i spună interlocutorul. Altceva decât știa el... – Feciorul cui?... Eu cunosc niște Christești pe la Strehaia, negustori de grâne. Aliați prin neveste cu Pătârlegenii, cu Buzeștii din Craiova. Au moșie jos, lângă Caracal... – Sunt feciorul lui Costică Christescu, continuă Mișu, senin. Administrator financiar. Tata n'are moșie. E funcționar, familie numeroasă... – După budget, completă Mircea. – Am doi frați, trei surori, mai mici. Toți la școală... Rudă suntem cu Vasile Christescu, profesorul de Istorie Veche, specialist în săpături arheologice. A fost asasinat ieșind din casă, la București, de poliția lui Carol II, după asasinarea lui Armand Călinescu, acum trei ani... Bătrânul deveni grav. I-a strâns mâna foarte călduros. – Știu. Cum să nu știu crimele tiranului care ne-a dus țara de râpă? Ne-a sfâșiat-o. Ne-a ucis elita gânditoare și luptătoare a României Mari. Fără judecată, nici milă pentru sângele poporului nostru din toate provinciile alipite cu jertfa soldaților noștri, țărani. Fără rușine față de tatăl lui, Ferdinand Întregitorul, prea bunul! Și-a compromis familia domnitoare. Ne-a asvârlit din nou în Asia, care, de-altfel, ne amenință din nou acum să ne facă ei, năvălitorii, dreptate!... În ce privește distinsul profesor Vasile Christescu, l-am cunoscut, l-am prețuit în casa lui Vasile Pârvan. Fii binevenit printre noi, dragule!... Mircea, te rog să-ți conduci prietenii în salon. Faceți cunoștință cu lumea. Dansați, petreceți. Caut-o pe Ileana, o să-i facă mare bucurie.

Au pătruns toți în salonul cu muzică, dans și mare zaiafet. Mircea i-a

zis încet lui Ionică: – Lasă fetele să se descurce singure. Noi mergem la bufet... Unde este bufetul? întrebă el pe un fecior care tocmai le prezenta o tavă cu cupe pline de șampanie... – După salon, spre terasa și pridvorul care dă spre grădina din față... Mișu i-a însoțit. S'au apropiat de un grup de băieți și fete, unii așezați pe niște taburete, ca la Mercur, alții în picioare în jurul unei doamne tinere, grozav de frumoasă, cu rochie roșie, strânsă peste talie de o centură galbenă, cu un colier de pietre albastre (nestemate, ce puteau fi?): roșu, galben și albastru!... Părul negru i-era coafat scurt cu bucle învoalte. Se jucau peste frunte și tâmple, încadrând mobil, neastâmpărat, ochii cafenii, gâtul lung de faianță. Volanele rochiei, cu foșnetul lor, comunicau freamătul coapsei lungi suspendată de sus în jos taburetului. În jurul ei lume numeroasă și prevenitoare, supușii tronului: bărbați între două vârste, îmbrăcați sobru, mai puține femei tinere care evoluau printre ei cu grație ușoară, în rochie de bal; apărea când o fundă înțepată în păr, când o floare: bujor, garoafă, roză, care le împodobea bustul. Lumea o asculta, răspundea mai mult gestual, cu ochii mari. Un domn mărunțel: plastron impecabil, rândunică –, cu o cupă plină în mână, se înălța tocmai spre ea, cu oarecare dificultate, îi închina un compliment.

– Cine este? îl întrebă șoptind Mircea pe Ionică. O cunoști? Era în mod vădit atras, magic, parcă de niște focuri de diamant negru. Mișu se ținea mai în spate. Privea ca la un spectacol care se anunța interesant, aștepta cu interes crescând numărul de „duo", îl aștepta pe Mircea desfășurându-și rolul. Înalt, acesta observa pe de-asupra locurilor de orchestră... Întâmplarea făcuse ca Ionică s'o cunoască: venise în cabinetul maestrului, însoțită de bărbatul ei pentru o afacere civilă: litigiu cu primul ei soț pentru deturnare de fonduri din patrimoniul ei propriu care-i aparținea prin contract. Soțul al doilea era inginer – șef de producție la Uzinele Malaxa, un om posac, foarte capabil în meseria lui, un urs în societate. – Este doamna Elena Corbea, soția inginerului-șef, mâna dreaptă a lui Malaxa, răspunse Ionică lui Mircea. Acesta avansă vioi spre grupul de admiratori din preajma doamnei Corbea. Urmat de Ionică, de Mișu, își făcu loc, a salutat-o sonor, înclinându-și ușor capul, ochii sus în ochii ei, frizând insolența: – Am onoarea să prezint omagiile mele doamnei Corbea. Sublocotenentul Mircea Papadima... Ionică avu timpul să șoptească lui Mișu: – Am pățit-o cu Mircea... „Coup de foudre!" – ... „Coup de théâtre!" răspunse acesta tot repede. Doamna Corbea i-a primit pe toți trei, unul după altul cu simpatie sinceră, părăsind brusc poporul de fideli care se da la o parte, fă-

cându-le cărare de invitați de onoare. – Poftiți, tinerețe! Poftiți la gustat politică și mondenități... De unde vii, viteazule? îl întrebă îndată pe Mircea (zâmbea ușor ironic, dar afectuos; văzuse semnul de rănit pe mânecă). – De la Odesa, răspunse Mircea, dezinvolt. Parcă se întorcea din vacanță. Lumea din jur tăcu subit. Toți deveniseră atenți la noii veniți care nu prea le semănau. Curioși, mai ales, să asculte un combatant care să le povestească ce s'a petrecut la Odesa. Cum a supraviețuit măcelului, căci „de pierderile enorme pe care le-am avut la Odesa", toată lumea știa.

– A fost un dezastru, se pare, pentru soldații noștri, reluă cu blândețe doamna Corbea. Povestește-ne cum a fost. Cum ai scăpat teafăr... Hm! aproape teafăr? – ...Ce știu eu este că un escadron întreg de cavalerie pe jos, întărit de pionieri, a pierit într'o bostănărie, la marginea orașului. Toți, afară de mine și soldatul meu transmisionist, care purta bobina cu firul telefonic, în spate... Mircea începu să se simtă în apele lui, adică puțin iritat și mai vârtos excitat să-și rostească tirada, în fața unui public din care nu-l interesa decât o persoană: frumoasa, fabulos de frumoasa Elena Corbea! Restul? Galerie... Un conglomerat de gură-cască, pe ici-pe-colo câte un ciocoiaș ferches (congenital legați de instinctul de conservare al speței și al parvenirii), ba vreun mitocan isteț promovat pe scara socială, grație talentului, inteligenței naturale – de ce nu? –, ba niște învârtiți din războaie, evoluând cu eleganță de esteți decadenți și pacifiști în vreme de război, alături de eroii simpli și necunoscuți – in spe! Erou necunoscut! Ceva cuconițe surâzătoare, adorabil de serviabile, ceva fete de măritat din noua și pentru noua burghezie a României Mari, vestale sacrificatoare pe altarul patriei ciuntite, acum în așteptarea victoriei magice și a întoarcerii de pe front a celor aleși de ciclul contemporan al Istoriei românilor să lupte contra inamicului... (**Magic, fabulos** erau cuvinte încântător de excitante în conversația dintre Mircea, Ionică, Mișu). Ultimii doi de altfel, urmăreau în tăcere ce va face Mircea. Va începe net, bine articulat, pe un ton cam declamatoriu, de recitator. Apoi vocea îi va vibra sincer și patetic – **tragediante!** –, relatând trecerea violentă din viață în moarte a camarazilor lui căzuți pe front pentru apărarea țării celor de aici: politicienii, mondenii, deștepții pacifiști cu speranța tot magică (!) la anglo-americani care „n'au să ne lase pe mâna rușilor"...)

Mircea și-a dres vocea. Începu monologul: – Cum a fost? iată povestea victoriei ostașilor noștri la Odesa:... Am ajuns arși de sete după o zi întreagă de atac și înaintare cu hopuri pe o coastă dinaintea Odesei. ...Câți am ajuns! Într'o grădină de tufe cu frunze late

și umbroase pentru vreme de repaos. Eram printre pepeni și postani turcești. Pe o platformă verde de vegetație, cu foi galbene de porumb copt, de leguminoase mari și leneșe, de unde se zăreau în jos, spre limanul Nistrului, niște fortificații de pământ, întărit cu metereze de-asupra, cu guri de mitraliere care trăgeau. Sporadic. Se lăsa seara. Mirosea a pește stricat, plutind peste băltițele de mai jos. De la o vreme se trăgea mai rar. Le-am spus soldaților: – Rămânem aici peste noapte. Faceți adăposturi... Eu m'am dus împreună cu soldatul care purta bobina cu fir telefonic și aparatul în spate, m'am lăsat jos pe coasta cu gropi ouate de exploziile din timpul zilei să văd unde se rupsese firul telefonului. L-am găsit și l-am reparat. Am luat legătura cu colonelul: – Alo! aici soldatul de plumb... (așa mă numeam în cod). Suntem în susul pantei. Se vede orașul... – Bine copii, mi-a răspuns o voce grijulie, caldă, pe care o cunoșteam. Stați acolo noaptea. Atenție, foarte mare atenție la mine, toată verdeața este minată... Și deodată s'a înroșit bostănăria de flăcări. A început să tune și să răsune văzduhul de-asupra mea și a soldatului însoțitor, pământul să tremure. Șuerau până la noi schijele risipite, izvorau razant din focul de artificii a cărui bază se lățea, deplasându-se succesiv printre tufele de bostani și pepeni pe care eu tocmai le părăsisem. Mitralierele din meterezul din față au început și ele să tragă continuu, la țintă luminată... Când am ajuns din nou, împreună cu telefonistul pe locul de verdeață de unde plecasem, n'am mai găsit decât tristețe și fum de suflete: cratere de explozii, tufele cu rădăcină în sus, iar în gropi, membre amestecate cu pământ, corpuri sfâșiate, pușți strâmbate, asvârlite departe de către suflul exploziei. Un soldat fusese proiectat peste o tufă răsturnată. Ținea încă în gură un pepene crăpat, mustind roșu peste fața și capul lui desfăcut de trup. Sclipea în lumina lunii zahărul de pepene copt peste sângele care se închegase, se înnegrise amestecat cu pământ. Cam toți fuseseră loviți ireversibil și succesiv după ce primul dintre soldați a spart pepenele ciocnindu-l de vreo piatră, l-a dus la gura însetată, și a mușcat din trupul rumen și mustos, cu poftă. (Sovieticii legaseră minele cu fir înșirat printre toate tufele împrăștiate de pe colina verde, în așa fel ca, atunci când a răbufnit prima tufă, la celelalte plecase scânteia: au fost luate de explozii succesive, unele dintre ele în același timp, pe marginea ocolită a câmpului minat.) Se așternuse noaptea. Brancardieri treceau cu tărgile pline, gâfâind; tărgile, scânceau, ba unele urlau la luna plină care rânjea!... Au sosit, în cursul nopții, unități proaspete de pionieri, de astă-dată; amestecați cu călăreți pe jos... Pipăiau terenul, s'au adăpostit în gropile abia răcite, dar bune

de culcat și observat inamicul din față. Pe mine m'au chemat la comandament. Am dat raportul. Am fost dat la altă unitate cu soldați în ținută ușoară de vară; își beau ceaiul de dimineață, mâncau pâine cu brânză și slănină, își curățau armele. Nu se mai zărea de aici, din vale, nici limanul Nistrului, nici malul lui cu metereze spre marginea orașului. Făceam parte acum din valul de rezervă al atacului, primenit continuu de multe valuri... Câți mai puteau trage!... Iată cum am văzut și trăit eu bătălia victorioasă „cu pierderi ennorme" de la Odessa.

– Din vina cui? interveni atunci un tinerel ferches. – Din vina lui Antonescu. Nebunul a vrut să dea exemplu de vitejie românească la Odesa! (Luase cuvântul mărunțelul spilcuit, cu plastron alb, amidonat și rândunică.) – Îți stă bine să judeci, Dinule! replică ferm prea frumoasa doamnă Corbea. Aici acasă, de la cifru. Probabil că ei te-au instruit prin cifru, englezii... Să depunem armele, să trecem cu aliații lor rușii, contra nemților... Ce-am căutat în Basarabia, apoi peste Nistru mai ales?!... Trebuia, sigur că trebuia să nu cedăm „nicio palmă de pământ românesc", nici rușilor, nici nemților și ungurilor la Viena, cum spunea netrebnicul rege Carol II, dar n'a făcut-o. Muream toți și cu onoare, apărându-ne hotarele noastre. Niciun român în schimb, n'are instinctul cuceritor de hoardă năvălitoare peste alții... Alții l-au obligat să se lupte contra hoardelor năvălitoare, acolo unde este în contact cu ele, pe front... **„N'est-ce pas, mon petit? Qu'en sera-t-il demain, de notre front? Où? Sur la terre roumaine!..."**

Mărunțelul spilcuit se făcuse roșu-vânăt la față. Și-a dat seama de gafa făcută, c'ar fi trebuit să tacă. Și-a luat paharul plin și a plecat spre salonul de dans. În ce privește Mircea, avea și el chef de dans. Dorea să danseze cu doamna Corbea, de care se apropiase cu mare simpatie. Începu s'o învăluiască cu privirea, cu vorbe-vorbe; inventa spontan și cu vervă comunicativă, în stilul lui imaginativ, metafore de genul „războiului țesut cu tiv de dantelă", sau de genul „războinicului îi stă bine să doarmă tun; iar lângă iubită aprig"... Sau, teribilisme de ofițer tânăr, brav pe câmpul de luptă: – Tânjesc după pace, ca Napoleon... – Și după vreo garnizoană dulce din provincie adăogă dânsa, în timp de pace. Cu bal sâmbătă seara la Cercul Militar. O inviți la vals pe cea mai frumoasă blondă cu ochi albaștri din localitate. Fata colonelului, una la părinți... Ce fericită va fi! **„N'est-ce pas, mon cher lieutenant?"** (Elena Corbea avea obiceiul să-și presare conversația cu fraze rostite într'o franțuzească curată, puțin demodată, limbă pe care o învățase din copilărie, la **Pitar-Moș**). Mircea știa franțuzește de-acasă, tot din copilărie. Împreună cu sora lui

Carmen au avut o guvernantă elvețiană, originară din Fribourg. În definitiv, să-i răspundă în franțuzește, de ce nu? – **Pourquoi blonde, nécessairment... Pourquoi pas rousse? J'aimerais bien danser avec la plus belle dame brune que j'ai jamais vue, la plus stimulante pour l'intelligence... – Vous voulez dire: excitante pour l'esprit... – et le corps!** completă Mircea fără sfială; pentru ca o clipă apoi, cu excesivă curtoazie să se încline în fața ei, supus tronului, s'o invite la dans. De la o vreme lumea din jurul lor se risipise. Discret. Cu șoapte. Ionică și Mircea erau în sala de recepție, transformată acum în salon de dans și conversație: perechile dansau peste mozaicul din piese de minerale în formă de zaruri mărunte, care reflectau ape albastre, aurii, roșii, fugeau printre pașii rotiți repede. Vorbeau vioi cu Ileana. Îi prezentase Carmen, care tocmai revenea spre grupul lor, însoțită de o pereche tânără. Ileana dansase cu Ionică un vals-boston, încântată de supletea și eleganța cu care acesta executa piruetele modulate, o antrenase uneori în adevărate figuri de balet. I-a spus sincer ce bine-i pare că el o iubește pe Carmen... Apoi cu Mișu. Ileana l-a invitat ea la dans; Mișu avea aerul că nu apreciază dansurile moderne, îi plăcea să vadă dansând doar tangoul argentinian... L-a invitat așa dar să danseze cu ea un tango. Nu putea refuza. Au dansat. – Bravo! Dansezi admirabil, i-a zis Ileana, lăsându-se dusă în brațele lui, cu ușurință naturală. Ai un sens al ritmului exact și parcă grav, sud-american... Apoi, cu familiaritate: – Spune-mi, Mișule, ce ai cu ciocoii noștri?! Poate și eu sunt... Mișu s'a încurcat brusc în pasul grav al tangoului. S'a scuzat, a reluat pasul fără dificultate, cu complicitatea perfect ritmică, surâzătoare, a partenerei. S'a deschis la față: – Nu. N'am nimic cu ciocoii noștri. Ei au ceva cu mine... I-a sărutat mâna după ce au terminat dansul. Apoi – tardiv, e-adevărat! – a felicitat-o pentru ziua ei. I-a urat: La mulți ani! Au ciocnit toți, din nou, cupe de șampanie... Atunci au apărut la intrarea în sala de recepție și dans, pășind superb, cu bustul ridicat și o buclă de păr rebel peste umărul cu epolet al uniformei de ofițer, prea frumoasa doamnă Elena Corbea și sublocotenentului Mircea Papadima. La braț, printre cei doi stâlpi răsuciți după stilul brâncovenesc, de la intrare. S'au angajat îndată în valsul strălucitor, printre cuplurile de dansatori, care treptat s'au deplasat, dansând spre marginea pistei, lăsându-le liber teritoriul central al mozaicului cu sclipiri de ape colorate, fugitive. Mircea, svelt, mobil, puțin aplecat peste capul cu bucle negre și neastâmpărate, își învârtea partenera ca pe un fulg aerian, pe care îl ținea în brațe să nu sboare.

Mișu s'a apropiat de Ionică cu care începu să vorbească, ca de obicei,

pe furate. Contempla în același timp echilibrul baroc românesc al încăperii, scenă acum pentru un **„comediante"**, după ce jucase **„tragediante"**! Căminul larg cu cornișă de marmură neagră, peste care erau expuse cu abundență, neglijent, bibelouri de sidef și o mare, ovală vază de Sèvres, în mijloc, cu nuferi îmbobociți, înfloriți, plutind pe apă. De-asupra o oglindă acoperea tot peretele; se reflecta în ea tabloul de pe peretele din față, cu strămoșul îmbrăcat cu işlic și anteriu lung și caftan; bea cafea cu vizirul... Ionică îl întrebă pe Mișu, șoptit: – La ce te gândești, Mișule? La cine? – La **Război și Pace**, bine înțeles. La Elena Kuraghin, frumoasa prințesă căsătorită cu prințul Piotr Bezukov. Divorțată, dansând la balul din Petersburg cu altul. Era făcută să aibe trei bărbați, dintre care unul putea fi Mircea... – Cred că te înșeli. Era blondă, fragilă psihologic. Nefericită. Iar balul se petrecea la curtea Țarului pravoslavnic... Alte vremuri, alt popor. Alți ofițeri libertini și viteji, fără îndoială. Iar Mircea și fabulos de frumoasa sunt de-ai noștri: valahi libertini... Și viteji, fără îndoială! Dar altfel, cu rădăcini culturale răsfirate de jos, de sus; din Balcanii de peste Dunăre, până sus în câmpia Transilvaniei, mai sus, peste Maramureș, în Bucovina lui Eminescu... În Moldova de sus, Basarabia lui Hașdeu, de jos în Țara Românească, Oltenia, Dobrogea, în toate depresiunile subcarpatice de pe ambele versante!... Ți-aduci aminte ce zicea moșu Ibrăileanu: între Eminescu și Rică Venturiano s'a născut și format civilizația noastră modernă!... Dar parcă și'n memoria lui Ionică se făcu un gol. Apoi se mijì de ziuă. Zorile licăreau afară printre nori grei. Înlăuntrul lui îl ustura canea ca după o tăietură cu briciul... *)

În urechea și peste văzul lui Ionică se așternuse o noapte opacă. Când deodată o durere ascuțită l-a tras din noapte, i-a pătruns liniștea. Venea din pântece, începură din nou să zumzăe niște viespi prin burtă. Auzea din nou în jurul lui niște glasuri precipitate, cuvinte prescurtate. În același timp îi ghiorăiau mațele. Vorbeau în limbă amestecată și mațele și lumea din jurul lui. Era clar că nu plecase dincolo, în lumea cealaltă (!) – ci tot dincoace se afla. Dar nu acasă. Unde? Începu să distingă la ureche crâmpeie de fraze dezarticulate pe rusește, nemțește, chiar franțuzește – și iată și pe românește: – **S'a trezit. E semn bun!... Das ist gut... Haraşo!** ziceau

*) Ofițerul de rezervă Ion Florian se afla în realitate, într'un vagon-spital din gara orașului austriac Linz, ocupat de Armata Roșie. El fusese operat — după ce fusese rănit pe front —, iar acuma era îngrijit de o echipă de medici germani și români, sub comanda unui medic sovietic. (Vezi fragmentul anterior în Revista Scriitorilor Români, No. 25, pag. 115—124).

la ureche, cu ecou de zumzăit de viespi prin mațe, înțepându-le. Apoi, tot vocea românului, care se căznea să pronunțe așa și-așa franțuzește – nu ca fabulos de frumoasa Elena Corbea, luată la dans de Mircea, evoluând grațios peste mozaicul cu mărgele sclipitoare, ciripitoare ca pe o cracă, pe care vântulețul de primăvară a înfiorat-o... – **Monsieur le Major, vous voulez voir, là?... l'intestin grêle? Tranché, cousu...** – **Niet**, zise rusul, medic-șef al spitalului.

Atunci, atunci, unde era atunci?

În jurul mesei de operație se aflau mai mulți bărbați îmbrăcați cu bluze albe maculate de pete roșii, violete, negre. „Majorul", adică doctorul-șef colonel-maior de care depindea spitalul de campanie, venise tocmai să vadă mai de oproape cum funcționa și opera personalul afectat vagonului „bloc operator", compus în majoritate de germani – acum prizonieri – și din câțiva români deplasați din diferitele lagăre de prizonieri din Cehoslovacia, de unde sosise trenul. Era pe la sfârșitul lunii Mai 1945. Războiul se terminase prin capitularea totală a Germaniei. **Linz**-ul se afla la marginea zonei ruse, păzită de tancuri, șanțuri și miradoare. Dincolo, începea zona americană de ocupație. Pe străzile desfundate și pustii de civili, ale orașului, treceau convoaie de camioane de fabricație americană, cu emblema stelei roșii și steag cu seceră și ciocan, pline de soldați înarmați. Câte un „jeep" cu cheflii răsturnați la volan o lua în zig-zag vesel spre vreo stradă lăturalnică. Era oprit la răspântie de poliția militară a N.K.V.D.-ului. Scoși cu brutalitate din „jeep", ocupanții cu nasturii rupți și cipilica turtită pe-o ureche erau împinși cu promptitudine în camioanele goale, care așteptau în rând, gata să demareze în direcția comandamentului...

TITUS BARBULESCU

*

TRĂMBIȚAȘ

Doamne, dă-mi simțire nouă să Te cânt,
Inimă, cum nu sunt două pe pământ,

Pune astăzi lirei mele strune vii,
Să-Ți înalțe, pân' la stele, melodii . . .

Că din beznă la lumină Tu, milos,
Mi-ai spălat întreaga vină și m'ai scos;

C'ai știut în piept să-mi sameni omul nou,
Fă să fiu acum spre oameni blând ecou;

De la Tine, fă o carte eu să fiu,
Către cei ce merg spre moarte și nu știu.

Celor ce privesc spre Tine, fără păs,
Dă-le, Doamne, Tu prin mine, ochi și văz.

Celor care'n luptă surdă au căzut,
Fă-mă, Doamne, 'mbărbătoare, spadă, scut,

Mesager pentru secunda de mister,
Când va'ncepe nunta noastră, sus în cer . . .

București, 1987

ION NICOLA

CONSTANTIN AMĂRIUȚEI

METAFIZICA „STĂRII PE LOC"
la
MIHAI EMINESCU

INTRODUCERE

„Ce-un secol ne zice, ceilalți o dezic"

De mai bine de un veac, filozofia lui Eminescu a fost considerată în funcție de fondul cultural, desigur temeinic, acumulat de poet în Occident. În special, cu ocazia unor comemorări, la un trecut de vreme, de la trecerea prin viață a Poetului Național, discursul laudativ a slăvit mai puțin originalitatea românească a poetului decât împrumuturile din gândire străină. Dar tot căutând, adesea cu râvna cărturărească, sursele culturale ale creației eminesciene, cuvântările comemorative au desrădăcinat inspirația venită dintr'un străfund ce ne este propriu și firesc[1]).

Desigur că Eminescu cunoștea, ba chiar și tradusese, Critica Rațiunii Pure. El adoptase, ca mulți poeți romantici ai secolului, pesimismul schopenhauerian[2]). Uneori, el descrie mersul Istoriei universale în perspectiva hegeliană a Spiritului absolut pe care-l numește „Veșnicul Demiurg". Atitudinea etică în fața Destinului seamănă oarecum cu resemnarea stoică: iar în unele versuri, speranța ultimă e de partea nirvanei budiste[3]). Sunt toate aceste împrumuturi culturale, forme discursive de care se servește limbajul poetic. În ce măsură însă, pot ele constitui o „filozofie" autentică? Amestecul eteroclit de gândire occidentală și de spiritualitate indiană nu sporește cu nimic originalitatea creației eminesciene. De aceea, încercarea unora de a deduce fie o „ontologie" (Ființa – Neființa), fie o „dialectică" (contradicție – sinteză), fie o „mitologie" (demonism) de tip intelectual, apare nu numai ca o tentativă banală (alții în trecut au făcut-o mai erudit)[4]), dar mai ales ca un prejudiciu adus unei poetici inspirată de Starea metafizică. Într'adevăr, Eminescu n'a versificat idei filozofice pentru că i s'au părut „adânci", sau pline de „înțelepciune"[5]). Ci inspirația lui ne-a revelat **ceva** tainic și absolut fără de care nu-i posibilă, nici intuiția filozofică, nici iluminarea mistică, nici inspirația poetică. Eminescu a spus „ceva" nescris în cărțile

de filozofie occidentală, ne mai spus de nimeni până la el în poezia românească. Pe acest „ceva", Blaga (stihiile), Barbu (elementarul), Arghezi (firea), îl vor exprima prin lirica lor personală[6]). Dar oricum, Eminescu, ca poet-metafizician, nu s'a dedat discursului filozofic, fie el poemitizat cum s'a spus. Şi nici la fabricarea unei mitologii personale, cum crede G. Călinescu[7]. Ci poetul ţării s'a situat în perspectiva românească a **Stării d'Întâi** ce reprezintă „etosul" naţional. Felul poetic, personal, prin care i-a exprimat şi care reprezintă adevărata „filozofie" a lui Eminescu, este „Starea pe loc".

De acum, orice analiză a scrisului eminescian, ca valoare „filozofică", nu mai poate fi pusă în relaţie cu tema lui „a fi" de tip occidental. Starea d'Întâi iese dintr'o intuiţie mult mai adâncă decât manifestarea gândirii onto-noologice moştenite de la Greci. De asemeni, critica literară nu va înţelege nimic din „farmecul" şi „melancolia" versului eminescian dacă se va mărgini, aşa cum s'a făcut până azi, la situarea lui Eminescu în mişcarea romantică a timpului. Fiind vorba de o poetică a „stării", izvorul de inspiraţie răsare direct din Starea d'Întâi, şi nu din Schopenhauer sau din Lenau, căci mijloacele de expresie sunt în primul rând „stări": de dor şi de urît. Nu mai aşa se naşte un mod de gândire şi de atitudine în faţa lumii cu totul personal, diferit de sentimentalitatea romantică a secolului trecut.

Această gândire poetică este structural **ecstatica.** Ea realizează „starea pe loc" a Lumii, fie în farmecul fiinţării ei absolute, în idealitatea dragostei, fie în melancolia desfiinţării totale a lumii sortită morţii. Dar starea pe loc, ca Fiinţă sau ca Nefiinţă, are garanţia Stării d'Întâi.

Desvăluirile limbii româneşti

Intr'un manuscris nepublicat[8]), Eminescu scria: „Noi nu suntem stăpâni ai limbii, ci limba e stăpâna noastră". Remarca e de-o uimitoare modernitate. Intr'adevăr, suveranitatea limbii – în cazul de faţă a scrisului poetic –, arată că fondul absolut al gândirii se află deja în miezul cuvântului. Acest substrat e ca un „arheu" înscris în clipa când s'a făurit cuvântul sub vesmântul său fonetic şi noimatic. Să spunem că el este „starea de reşedinţă" a lucrului exprimat de cuvânt, starea lui „preontologică"[9]). După aceea numai, vin adaosurile intelectuale sau câştigate din practica culturală a limbajului: sens, topologie, finalitate. Ori limba este „stăpâna" poetului în măsura în care cuvântarea lui procede din starea originară a cuvântului. Gândirea acestei stări este „ec-statică" deoarece desvăluie acest „miez de

reşedinţă" al lucrurilor. Iar poetică apare ca o „potrivealâ a cuvintelor" pentru a locui, sau a deslocui lucrul într'o incifrare (sau o des-cifrare) originală ce constituie enigma personală a scrisului. De altfel, de la poezia populară („jocuri de copii") la marea lirică românească, practica enigmei dovedeşte esenţa scrisului poetic ca „joc secund". Limba românească este tocmai acest „cântec încăpător precum foşnirea mătăsoasă a mărilor cu sare" (I. Barbu)

C. Noica descoperă, în **Creaţie şi Frumos,** că „un cuvânt de-al nostru poate **repovesti** lumea". In acest sens, el socotea că „întru" dă posibilitatea unei ontologii de tipul „Devenirea **întru** Fiinţă", sau invers. Cuvântul ales de Noica ni se pare insolit, şi mai ales rar întrebuinţat, deşi păstrează în el toată aroma limbajului cronicăresc şi vechi bisericesc („s'a odihnit întru Domnu"). Mai aproape de adevăr – prezenţa sa o dovedeşte –, cuvântul „stare" reprezintă cheia de aur pentru înţelegerea şi deslegarea filozofică a limbajului naţional. La Eminescu, el apare în expresia „stare pe loc". La Cronicari, starea trimite la verbul „a sta-stare", condiţie apriorică a oricărui alt verb („stă să zică", „stă să gândească", „stă să meargă", etc.).

Esenţa filozofică a versului eminescian nu este legată de prezenţa mai mult sau mai puţin discursivă a „ideii". Ci de întrebuinţarea limbajului „static", a stării prezente în cuvânt, sau implicat de sensul lui, revelând astfel **locul** de stăruinţă a poetului: singurătate, exil, moarte, etc. Când limba poetică românească dăruieşte, prin subînţelesul stării d'Întâi, o bogăţie de termeni, poetul naţional nu avea nevoie să rătăcească pe meleaguri de semantică străină!

In ceea ce priveşte procesul creaţiei ca „tehnică" (artă), Eminescu l-a definit în Scrisoarea II-a: „Să'ncercăm în luptă dreaptă, a turna în formă nouă limba veche şi înţeleaptă". Poetul ştie („tainica simţire" a inspiraţiei!) că limba arhaică („fagure de miere") păstrează înţelepciunea stării preontologice, a Stării d'Întâi. Încercarea de-a turna limba în formă nouă, este riscul personal al stilului ca joc secund: în-stăpânirea limbii prin desemnarea unui rol (sens) stării originare. Reuşita eminesciană pune în evidenţă modalitatea gândirii ecstatice şi a utilizării ei prin stările de dor şi de urît. Iar chezăşia filozofică este structural garantată tocmai de statica limbii arhaice:

> Ci cumpăna gândirii-mi şi azi nu se mai schimbă
> Căci între amândouă **stă** neclintita limbă.
>
> **(Se bate miezul nopţii . . .)**

Ceea ce este admirabil la Eminescu e, că aroma limbii vechi devine cânt nou și farmec nemaiîntâlnit. Atunci apare „ideia poetică", jocul secund al stării originare în afirmarea aceleași metafizici a stării pe loc. În niciun vers filozofic viziunea poetică (uranică? plutonică?) nu se separă de zicerea conceptului (intelectual? retoric?), așa cum au crezut unii comentatori.

Convingerea noastră rămâne, că pentru a înțelege „filozofia" eminesciană, metoda este de a considera poetica sub pecetea intuiției Stării d'Întâi. De fiecare dată când se manifestă „starea pe loc", criticul va vorbi de urma lăsată în lucruri de fondul preontologic românesc. Numai astfel se deschid căile zise „ontologice" ale Ființei și ale Neființei ce permit lumii experimentată de stările gândirii ecstatice (dor– urît) să stăruie, fie în ființare, fie în desființare.

La un veac de la „Marea Trecere" (Blaga) a poetului național, a venit vremea să se zică ceea ce un secol de comentarii a mereu dezis: **starea pe loc.**

I

FILOZOFIA „STĂRII PE LOC"

Intuiția Stării d'Întâi

Până la C. Noica, România n'a avut un filozof în accepția „ontologiei" de tip universal. În schimb, gândirea românească dela Cantemir și Neagoe Basarab și până la Blaga și Vulcănescu a făcut dovada unei mari vocații metafizice. Această permanență de „etos" exprimat fie în termeni materialiști (ondulația universală la Conta), fie în viziunea mistică a „ritmurilor" (Pârvan), fie în limbajul simbolic al „undurii" (Blaga, Dan Botta), se datorește intuiției Stării d'Întâi[10]).

La Eminescu, reflexiunea filozofică nu este organizată, ceea ce nu înseamnă că este absentă. În definitiv, „Românul este **născut** poet", adică sensibil la prezența stării originare din lucruri; și Eminescu, mai mult ca oricare alt Român, a fost poet.

Lucrurile acestea sunt știute de toți. De mirare numai că analiza celebrelor versuri din Scrisoarea I-a, la prima vedere de un didacticism filozofic aproape supărător pentru poezie, n'a ținut seama de **substratul** (sub-stare) metafizic revelat de text. Ori, tocmai intuiția Stării d'Întâi permite discursul „ontologic", în construcția sa poetică (ritm și rimă), asupra Ființei și Neființei. Este vorba, într'adevăr, de o admirabilă și precisă **Precuvântare** a lumii, o spunere a ei „înainte de cuvânt".

Zicerea originalului fără de care gândirea speculativă este imposibilă, apare aici, datorită unei alte gândiri, în toată rigoarea ei semantică:

La'nceput, pe când ființă nu era, nici neființă,
Pe când totul era lipsă de viață și voință,
Când nu s'ascundea nimica, deși totul era ascuns...
Când pătruns de sine însuși odihnea cel nepătruns.

G. Călinescu n'a rezistat ispitei de-a explica cultural „ideile" cuprinse în aceste versuri din Scrisoarea I-a. Căutând sursa inspirației în altă gândire decât cea românească, el scria doctoral: „Izvorul este, precum se știe, Facerea din Rigveda"[11]). Deci, precizează criticul, nu sentimentul filozofic, ci explicația mitologică domină „deoarece numai existențele mitice răsar într'un loc al timpului îndepărtat, dar hotărît" (Ceea ce Eliade numește „in illo tempore"). În consecință, „ființa și neființa" sunt astfel de persoane mitologice; iar expresia „la'nceput" e poveste înrudită cu „a fost odată". Adică, desfășurarea mitului cosmogonic, ca în Rigveda.

Este adevărat că episodul cosmogonic din Scrisoarea I-a trimite la surse culturale ca **Teogonia** lui Hesiod sau **Metamorfozele** lui Ovidiu. Ceea ce în schimb rămâne important la Eminescu, mai mult decât explicația mitologică, este Starea d'Întâi din care toate purced: haosul și ființa lumii.

Deși mai pătrunzător în ale metafizicei, C. Noica se leagă de ideia de neființă din versuri, căreia, socotește autorul **Sentimentului românesc al ființei,** „Eminescu, sub influența mai ales a gândirii indiene, i-a dat o expresie poetică deosebită și titluri filozofice mai mari decât merita ea"[12]). Din aceste motive Noica preferă să asimileze neființa eminesciană la „Haos" sub pretextul că „gândirea nu are de dat socoteală cum e cu putință ființa în fața neantului". În felul acesta (sofistic), Noica trece de la neființa „ontologică" (negativă), la mitologie. „Nepătrunsul" intuit de Eminescu ca stare originară, devine sau haos omogen, nediferențiat, sau matrice cosmogonică („haos-mamă" pentru „punctul-Tată"). Ori Eminescu avea o altă intuiție decât aceia a Haosului (Neființa), când scria:

Umbra celor nefăcute nu-începuse a se desface,
Și în sine împăcată stăpânea eterna pace.

Convins de identitatea între ființă și haos, Noica modifica versul eminescian într'un sens ce amintește „creația continuată" de tip cartezian:

Umbra celor nefăcute **nu'nceta** a se desface
Și în sine **neîmpăcată** stăpânea eterna pace.

Că „eterna pace", adevărat leit-motiv de căutare a poetului (ca și „setea de repaus") era „neîmpăcată", iată ceea ce apare nu numai curios dar și imposibil. Adevărul este că Ființa și Neființa, teme de ontologie (adică de fundament noologic), privesc Lumea în totalitatea ei ființată sau des-ființată. „Nepătrunsul" lui Eminescu nu are nimic comun cu ontologia (el este „pre-ontologic"), și nici cu mitologia cosmică. În starea lui de „eternă pace", Nepătrunsul dela „Început" este intuiția „Stării d'Intâi".

Versurile din Scrisoarea I-a trebuiesc citite ca o Precuvântare la discursul cosmogonic. Eminescu vorbește de Ființă și de Neființă în mod negativ („nici – nici") pentru a afirma pe „cel" intuit de gândirea ecstatică ca stare simplă („eterna pace"). În acest joc literar cu concepte luate din arsenalul filozofiei, apare clar efortul de depășire a limbajului, a de-construcției semantice. Ori, dacă înțelegem ne-mitologic textul din Rigveda (10.129) descoperim aceeași căutare a „stării neutre" pe plan ontologic, a unui „sine" pe care Vedele îl numesc „brahman" (neutru). Comparația cu textul eminescian se oprește aici; gândirea liturgică a brahmanilor nu este gândirea ecstatică a poetului român. Din prima va ieși mitul cosmogonic, din a doua **starea pe loc.**

Fenomenologia „stării pe loc"

Descrierea unui cuvânt sau, în cazul de față, a unei expresii de limbaj ca aceia de „stare pe loc", nu-i o simplă descifrare etimologică. Ontologia modernă (Heidegger, Noica) a căutat să tragă profit pentru gândirea filozofică din pluralitatea semnificațiilor sau a apropierii filologice a unui cuvânt „cheie" din limbajul cotidian. Intuiția unui înțeles mai larg și mai profund decât simpla enunțare noțională, a permis înțelegerea nu numai a obiectului vizat și spus de cuvânt (ca concept noologic), dar și a ceea ce este nespus, sub-spus sau pre-spus de el[13]). Aceste multiple și tacite cuvântări, pe care limbajul de toate zilele le-a uitat, cu toate că ele se află înscrise în miezul cuvântului, participă la bogata invenție poetică. Arta de a scrie este în parte talentul de-a „trezi" din somnul dogmatic secretul unei noțiuni

simple. Ori repunerea în joc literar a limbajului cotidian este favorizată de faptul că aceste „înțelesuri" anexe conceptului obiectiv sunt în realitate **stări.** Când Eminescu evocă codrul, lacul, marea sau teiul, el se servește de elementele naturii pentru a pătrunde, și deci a „cunoaște" poetic, Starea d'Intâi. Ori toate aceste „ființări" ale Lumii văzute, servesc de „loc" absolut Stării primordiale intuite de poet. Realizarea artistică a Codrului, a Mării sau a Lacului, ca „stări pe loc" ale Lumii în-ființate în Absolut (Starea d'Intâi), degajează farmecul nemaiîntâlnit al poeticei eminesciene (dragostea, singurătatea, dorul de veșnicie, etc.).

Iată catrenul-tip de prezentare a stării pe loc:

Orice noroc
Și'ntinde aripele
Gonit de clipele
Stării pe loc.

(Stelele'n cer)

Totul este enunțat în aceste versuri de-o perfectă redare a procesului de ființare și de des-ființare al Lumii fundate pe intuiția Stării d'Intâi. „Orice noroc" rezumă evenimentul zilnic în perspectiva destinului (de aceea oamenii au „stele de noroc"). Ori soarta ursită fiecăruia este de-a dispare („și'ntinde aripele") în fiecare clipă, în trama timpului izgonit spre viitor, învăluit ca un ghem spre trecut. Dar clipa nu este numai punctul, sau limita de trecere dela o stare temporală la alta. Ci ea este mereu a **stării** ca atare, înscrisă în lucruri. Intuită și realizată de experiența poetică, clipa se adevărește a fi forma permanentă a lumii ca „stare pe loc". Înțelegerea norocului în lume ca fenomenologie a stării pe loc ține, nu de speculația filozofică (pe plan ontologic), ci de **gândirea ecstatică.**

Ceea ce caracterizează gândul ecstatic este în primul rând identitatea lui cu starea intimă a lucrurilor. Eminescu „gândește" lumea în starea poetică a dorului sau a urîtului, luând astfel contact cu „sinea" lucrurilor: starea lor originară. Numai după aceea vine discursul „stării pe loc" sub forma unei Ființe sau Neființe a Lumii.

Sinea lucrului este starea lui, pur și simplu. Dar cunoașterea sinei nu trimite la „Sinele" transcendental al Eu-lui filozofic ca în cuplul epistemologic definit de Noica în **Rostirea Românească.** Desigur, Noicc are dreptate să afirme că „sinea este cuvântul de aur al limbii noastre, care ca sine a lucrurilor exprimă și ființa ce se arată și ființa ce se ascunde, mai de-

parte, arătându-se". Dar el rămâne la cunoașterea de tip filozofic, ce trimite la „Sinele" epistemologic, chiar atunci când este vorba de un dialog poetic ca în **Replicele** imaginate de Eminescu (pe care Noica le citează):

Poetul: Tu ești o noapte, eu sunt o stea.
Iubita: Eu sunt un haos, tu o lumină.

Cununia între starea haotică (iubita este o „noapte" pentru cunoașterea filozofică) și Sinele dătător de sens (Poetul ca „lumină": aducerea lucrului în câmpul noimatic al Lumii), nu este necesară în cadrul cunoașterii ecstatice. Pentru a stărui în starea ei, sinea n'are nevoie de sens lumesc. În schimb gândirea ecstatică a poetului, prin stările de dor sau de urît, „cunoaște" această stare (pură și simplă) „în sinea ei".

Eminescu a afirmat universalitatea „sinei" destinată expresiei poetice (ca stare pe loc) prin versul aparent speculativ: **„Unul** e în toți, tot astfel precum **una** e în toate" **(Scrisoarea I-a).** Sublinierile sunt ale poetului. Eminescu a vrut să atragă atenția asupra acestui „miez" de stăruință universală care este starea pe loc în forma ei originară de „sine", de stare principială. Ceea ce nu înseamnă că el a ignorat sensul ontologic al Unului, diferit de starea preontologică a „unei" (sinea), precum o dovedește versul din **Rugăciunea unui Dac:** „Căci unul erau toate și totul era una". Într'adevăr, „Unul" din prima parte a versului trimite la categoria cantității a Ființei ontologice. El se aseamănă cu acel Logos din fragmentele lui Heraclit ce totalizează cantitativ lucrurile lumii. În a doua parte a versului, poetul afirmă starea „una" a lucrurilor. Din acest punct de vedere, chiar și „totul" apare, în sinea lui, ca „una" fiecărui lucru în parte. Afirmând astfel starea unitară, poetul iese din timp, în starea pe loc a lucrurilor unde: „Nu era azi, nici mâine, nici ieri, nici totdeauna." **(id.).**

Comentând versurile citate din **Rugăciunea unui Dac,** M Vulcănescu corectează, ca și Noica, sensul cuvântului „totdeauna". Dacă acest cuvânt, scrie autorul **Dimensiunei românești a existenței,** însemnează „totul de a una", adică „totul dintr'odată", atunci, în loc ca versul să zică, cum zice, ar trebui să fie: „Nu era azi, nici mâine, nici ieri, **ci** totdeauna". Astfel, încheie Vulcănescu comentariul său, versul următor („Căci unul erau toate și totul era una") ar fi fost efectiv, explicarea acestui „totdeauna"... și nu contrazicerea lui[14]).

Desigur că Eminescu nu s'a contrazis. Totdeauna are sensul de veșnicie cantitativă a lucrurilor, nu de permanență a lor. Starea lucrurilor (sinea)

este preontologică, ea nu poate fi gândită speculativ sub pecetea categoriei cantității (ca la presocratici: Parmenide, Heraclit, Empedocle, Melisos, etc.). Starea d'Intâi nu este „totdeauna", starea lucrurilor date în devălmășia fără diferențiere a Haosului (Neființa lui Noica). Ci ea este starea stăruitoare de sine a tuturor lucrurilor, ca în versurile următoare:

Pe când pământul, cerul, văzduhul, lumea toată
Erau din rândul celor **ce n'au fost niciodată.**

Întrebuințarea verbului „a fi" (la imperfect), indică nu existența efectivă în câmpul noimatic al lumii – de aceea lucrurile „erau ca acele ce n'au ființat niciodată în lume" –, ci starea pe loc a lumii (ca totalitate sau în fiecare element natural al ei). Cum însă **Rugăciunea unui Dac** de unde am citat versurile de mai sus este o poezie a stării de urît, gândul ecstatic cunoaște starea pe loc a lumii în Neființa ei. Aceasta nu este Neantul ontologic al filozofiei, ci sinea desbrăcată de veșmintele culturale (noimatice) ale lucrurilor, descrisă ca stare pe loc a Neființei lumii.

Toată pasiunea eminesciană pentru starea pe loc vine din gândul ecstatic al experienței (prin dor sau prin urît) unui timp redus la prezentul **clipei.** Într'o poezie din 1874, Eminescu, filozofează discursiv și în aparență banal, când declară:

Clipa de față numa'n ea suntem.
Suntem în adevăr. – Iar trecutul
Și viitorul numai gândire's.

La fel, zicerea prezentului pare retorică (și banală) în poezia **Cu mâine zilele-ți adaogi,** pe care Călinescu a sancționat-o ca „o pagină de filozofie schopenhaueriană":

Cu mâine zilele-ți adaogi
Cu ieri viața ta o scazi
Și ai în toate astea'n față
De-apururi ziua cea de azi.

Textele citate pun în evidență: „clipa de față", prezentă („în față") de-apururi a „zilei de azi", așa cum Stelele în cer revelau „clipele stării pe loc". Eminescu n'a exaltat timpul banal al lucrurilor (prezentul cotidian), ci sinea lor indiferentă timpului, ca stare pe loc a Lumii în Ființa sau în Neființa ei poetică

Va trebui să arătăm mai departe cum gândirea ecstatică eminesciană

realizează prin experiența stărilor de dor și de urît starea pe loc. Descrierea este din ordinul esteticei românești de care am vorbit în alte studii, precedente. În cadrul descrierii fenomenologice a stării pe loc, merită să fie subliniată frecvența clipei ca trăire a destinului în lume („norocul", „ursita") și identificarea ei cu starea pe loc, ca formă de depășire, în permanența stăruinței, a Lumii:

La ce simțirea crudă a stinsului noroc
Să nu se sting'asemeni, **ci'n veci să stea pe loc.**

(Despărțire)

Tot așa, în **Memento mori** Eminescu vrea să oprească desfășurarea istorică a Lumii (adevărată „panoramă a deșertăciunilor", spune subtitlul poeziei), s'o reducă (evitând răul) la clipa unei stări pe loc fericite. În **Povestea magului călător în stele,** poetul „roagă cerul să'nmulțească hotarnicele clipe", adică să suprime curgerea timpului uitător de „clipe" (sinea permanentă a lumii).

Importanța gândului ecstatic este covârșitoare în poezia eminesciană, așa cum de altfel ea este în poezia lui Blaga sau a lui Barbu. Prin el, experiența stării de dor sau de urît „prinde" **stanța** lumii, clipa în care toate „sunt și nu sunt" lumești, momentul prezentificării și al venirii lucrurilor „în prezența", într'un cuvânt expresiv: **starea pe loc**[15]).

Datorită esteticei eminesciene, gândirea filozofică românească (ca „rostire" originară) știe că starea pe loc cunoaște poetic lumea ca „in-stant" (adică „în-stare" de a fi și de a nu fi), într'o clipă de adâncă intuiție a Stării d'Întâi. Eminescu n'a avut altă filozofie decât pe aceasta: o stare pe loc îl cheamă, ca o ființare sau ca o desființare absolută, cu tot farmecul și cu toată melancolia vieții și a morții.

II

ESTETICA „STĂRII PE LOC"

Ființa stărilor de dor

Eroului din **Mușat și ursitoarele** (1882), „i s'a dat să simtă'ntotdeauna, un **dor** adânc și îndărătnic foarte, de-o **frumusețe** cum nu e nici una". Iar lui Călin (din Postume), soarta i-a fost să iubească pe „frumoasa fără corp".

Sensul și finalitatea dorului la Eminescu sunt în trăirea unei stări absolute de iubire, acolo unde frumusețea (lumii) este pură, fără corp; ființare ideală a stării pe loc. De aici funcția ecstatică a gândirii în mersul ei transcendental spre „dincolo" de hotarele clipei, reținută totuși în ea ca stare de dor. Ori acest dor este nemărginit, tainic, fără nume:

În ochii mei acuma nimic nu are preț,
Ca taina ce ascunde a tale frumuseți.

Taina frumuseții este intrinsecă dorului („în ochii mei"); acesta este:

. . . atâta de-adânc și-atât de sfânt
Cum nu mai e nimica în cer și pe pământ.

Idealitatea iubirii face ca dorul să fie „alb", ca frumusețea nepătată a lumii. Ființarea lumii prin dor, ca stare pe loc, este în-chipuită. Poetul dă chip lucrurilor:

Una-i lumea'nchipuirii cu-a ei visuri fericite
Alta-i lumea cea aievea . . .

(Memento mori)

Pentru filozof, închipuirea este căutarea unei forme noologice, a unei idei de gândire ontologică (**Eidos** platonician)[16]). Altă funcție are imaginea în gândirea ecstatică. Ceea ce este „închipuit" de dor, nu-i altceva decât lucrul (sau persoana) lumii în starea lor de „ființare" absolută, în starea pe loc a poeziei. Astfel codrul, lacul, marea sau teiul, precum stelele din cer, sunt pentru Eminescu „ființări" la **locul** lor firesc (Starea d'Întâi). Criticii literari, ca neîntrecutul Călinescu, au vorbit de „panteismul" și de „sideromania" viziunilor eminesciene. Ori Eminescu a evocat elementele naturii în măsura în care dorul nemărginit „prindea" starea lor de ființare, stare de sine, pe care poetul o descrie ca stare pe loc. Toate devin „Ființe" ale lumii idealizate: copacul lui Eminescu este Copacul lumii, după cum marea este Marea în sine. În **Revedere,** Codrul se face purtătorul de cuvânt – deci profet pre-cuvântător –, al întregii Naturi:

Iar noi **locului ne ținem**
Cum am fost așa rămânem:

Marea și cu râurile,
Lumea cu pustiurile,
Luna și cu soarele,
Codrul cu izvoarele.

Funcția stărilor de dor este să ducă pe poet, și să arate până unde tot lucrul „rămâne" în starea lui originară când Lumea este ființată ca stare pe loc. Dorul descoperă că „toate se țin **locului"**. Lumea poeziei ieșită din gândirea ecstatică, nu are altă „poveste" decât aceia a „Codrului regăsit", a „Teiului copilăriei", a „Mării dorite", toate în ființa lor redată de starea pe loc.

Mijloacele artistice (de limbaj) utilizate de Eminescu pentru a descrie Ființa lumii realizată de stările de dor, sunt, în primul rând, acelea ale **împietririi, ale încremenirii, ale înghețării** lumii în clipa stării de dor pătrunsă de starea d'Intâi. În al doilea rând, dorul eminescian face din iubire – deci din iubită – modul ultim de ființare ideală, de Frumusețe poetică.

Iată câteva exemple de ființare ecstatică prin „încremenirea" sau „împietrirea" lucrurilor în starea pe loc:

Ca o spaimă **împietrită,** ca un vis **încremenit**

(Mss. 2254)

... Un fulger **încremenit** în nori

(Mitologicale)

Se înalță munții Greciei, scânteind munții'n soare
Și cu stânci **încremenite** printre nouri de purpur

(Memento mori)

Dar cât ține răsăritul se înalț'un munte mare
Munte jumătate'n lume – **jumătate'n infinit**

(id.)

Numai munții gărzi de piatră **stau și azi în al lor loc**

(Povestea magului ...)

.. Iată soarele apune
Ca un nimb de biruință; fulger lung **încremenit**

Mărginește munții negrii în întregul asfințit

(Scrisoarea III-a)

Colo un nour se'nalță sfânt și sur
Se'ncheagă, se formează – **'ncremenește**

(Mirondaniz)

Ființa stării pe loc este de asemeni obținută prin „înghețarea" elementelor:

O mare, mare **înghețată** cum nu sunt
De tine aproape să mă'nnec în tine.
Tu mi-ai deschide a tale porți albastre
Ai răcori durere-mi înfocată
Cu **roua ta eternă ...**

(Odin și Poetul)

Căci Odin părăsise **de ghiață'nalta-i domă**

(Memento mori)

Miazănoaptea'n **visuri d'iarnă** își petrece-a ei viață
Doarme'n valurile sfinte și'n **ruinele-i de ghiață**

(id.)

O stâncă **stârpită de ger**
Înalț'a ei frunte în nori

(Frumoasa-i ...)

Faceți din **piatră aur** și din **înghet văpaie**

(Strigoii)

El vede toată **firea** amestecat-afară
– **Ninsoare, fulger, ghiață,** vânt arzător de vară

(id.)

Starea pe loc, ca Ființă supremă a dorului de lume privește nu numai elementele Naturii, ci și ființele vii: ce pot împietri, încremeni, deveni ca marmora rece și imobilă:

Că orice-i viu în lume, acum **încremenește**

(Strigoii)

Ca un **stâlp eu stam** în lună

(Floare albastră)

Părea un fulger neîntrerupt
Rătăcitor prin stele

(Luceafărul)

Pe-un jilț tăiat în stâncă **stă** țeapăn, palid, drept,
Cu cârja lui în mână, preotul cel păgân;
De-un **veac el șadă astfel** – de moarte-uitat, **bătrân** . . .
Așa fel zi și noapte el **stă orb**
Picioarele lui vechi cu **piatra'mpreunate**
El numără în gânduri **zile nenumărate** . . .

(Strigoii)[17]

Iar duh dă-i tu, Zamolxe, sămânța de lumină,
Din duhul gurei tale ce arde și **înghiață**

(Povestea Magului)

Acolo **stă**'mpăratul . . .
Pe tronu-i de-aur roșu **stă mut și nemișcat**

(id.)

Și vulturii'n creieri palate-și ridică
Ș'uimiți **stau** în soare privindu-l **țintit**

(id.)

Dragostea reprezintă o modalitate esențială pentru realizarea stării pe loc. Se poate susține, fără gust pentru paradox, că erotica eminesciană n'are alt scop decât regăsirea lumii în ideal, adică în starea ei pe loc. Prin iubire, Eminescu caută frumosul estetic al stărilor de dor și nicidecum starea reală a erosului, ca în poezia populară:

La umbra de liliac
Dragostele ce mai fac?

Se sărută până zac,
Iar în vale la izvor,
Se'ntâlnește dor cu dor
Se sărută până mor.

Idealizarea femeii este o necesitate metafizică pentru poet. Numai prin frumosul stării de dor se deschide calea împărătească a veșniciei. Eminescu iubește nu femeia ca atare, ci ființarea ei dincolo de lume în frumusețea ei ideală. De aceea poetul o îndeamnă – și poezia eminesciană de dragoste nu-i în fond decât o chemare –, să-l întâlnească undeva, departe: în liniștea Codrului, pe malul Lacului, sub umbra Teiului adormitor. Ori toate aceste „locuri", romantice pentru critica literară, sunt în primul rând stări pe loc de ființare a dorului. De altfel, mai toate titlurile poeziilor închinate iubirii sunt de la sine grăitoare: **Lasă-ți lumea ta uitată, Dorința, Povestea Teiului, Făt-Frumos din tei, Crălasa din povești, Povestea codrului, Atât de fragedă, Iubind în taină, De ce nu-mi vii, Frumoasa-i, Floare albastră**, etc.

Dorința femeii este de-a fugi **în** lume, și nu „din" Lume, cum o îndeamnă poetul. Cătălina nu poate trăi în spațiul metafizic al stării pe loc unde, de două ori, luceafărul o cheamă să-l regăsească în „palatul de mărgean" din fundul mării sau pe plaiul stelar din crângul cerului. „Ochiul tău mă'nghiață", răspunde Cătălina chemării ce n'are alt scop decât împietrirea ei în idealitatea ființării. Iubirea devine imposibilă; Eminescu nu poate iubi decât dacă este „în-mărmurit" în fața femeii. El o vede cu ochiul de poet ce îm-pietrește, ca un sculptor, forma eidetică a femeii. În zadar se plânge tânărul poet, prin 1868:

Căci mie mi-a dat soarta, amară mângâiere,
O **piatră** să ador

(Amorul unei marmore)

Transfigurarea femeii de către Eminescu, în imaginarul stării de dor, utilizează mereu aceleași imagini și atribute. Repetiția devine stereotip, ceea ce este normal când este vorba de un model fixat de-apururea. Iubita este de-o frumusețe „albă și rece". Ea seamănă cu marmora din care artistul a sculptat forma ei. Sarmis, dacul, își amintește cu bucurie de ceasul în care, astfel, a întâlnit-o: „Ca marmora de albă, cu mâini subțiri și reci"! În **Icoană și Privaz,** imaginea iubitei revine la fel: „ca marmora de albă". Pretutindeni poetul contemplă „alba strălucire a gâtului" (Apari să dai lumină),

„mânele albe" și „brațele de marmoră". O stare pe loc, redată de imaginea stării de dor, ființează femeia eminesciană ca o statuie: „Frumoasă ești... o prea frumoasă fată, ca marmora de albă-i a ta față". Totul este redat într'o bogăție de alb virginal: „Fața ei frumoasă ca varul este albă" (**Strigoli**); „dar vai e **prea** frumoasă, ca omătul din proaspăt abia nins" (**Pierdută pentru mine**); „pe-un pat alb ca zăpada, copila **sta** măreț, iar fața ei frumoasă-i de-acea albeață sură" (**Codru și salon**).

Se înțelege de la sine că albul poetului este culoarea dorului. Starea lui are funcția în-mărmuririi în starea pe loc care fixează iubita la nivelul metafizic al Frumuseții pure: „albă ca zăpada iernei, dulce ca o zi de vară" (**Noaptea**). Nu e deci de mirare că poetul descoperă, uimit și îndurerat, că femeia „nu-l înțelege", și că ea „n'are corp". Într'un cuvânt: nu-i omenească:

Prea mult un înger mi-ai părut
Și prea puțin femeie

(**S'a dus amorul**)

Eminescu nu avea nevoie de Schopenhauer pentru a scrie că „femeia are minte scurtă, haine lungi", că este „măr de ceartă", și viclenie din partea voinței speței umane. Reproșurile adresate acestui „înger și demon" decurg din starea pe loc unde poetul s'a situat, ființând-o astfel pe ea, cu dor de dragoste pură. Iubirea nu mai are nimic comun cu dragostea „țărănească" (de ce nu „orășenească") pe care Călinescu voia cu tot dinadinsul s'o atribuie lui Eminescu, ca și cum poetul național era un alt Coșbuc (din **Balade și Idile**). La el, dragostea se împlinește în starea pe loc descrisă metafizic:

În cea oglindă mișcătoare
Vrei să privești un straniu joc
O apă veșnic călătoare
Sub ochiul tău rămas pe loc.

(**Diana**)

Acest „ochi" îngheață lumea. Dar ce farmec capătă versul în efortul descriptiv al dragostei plină de dor! Poetul însuși resimte acest farmec, ca o vrajă albă:

Oriunde ne vor duce în farmecul iubirii
Chiar de murim ajungem limanul fericirii

Acest „liman" de dincolo de hotarele lumii, nu-i altceva decât starea pe loc dobândită prin stările de dor ale iubirii și-ale dragostei pentru Natură (codrul, lacul, teiul, etc.). Eminescu l-a descris ca o „Țară" de minunată ființare: Țara Dochiei. E ca și cum gândirea ecstatică a poetului redescoperă Dacia arhaică spre care dorul lui de veșnicie și de fericire se îndreaptă. Nicăieri metafora eminesciană n'a evocat atâta farmec ca în versurile stării pe loc descriptive de **Țara Dochiei**:

Sară sună glas de bucium și cerboaice albe'n turme
Prin cărările de codru, pe de frunze-uscate urme,
Vin rupând verzile crenge cu talangele de gât...
Din copaci ies zâne mândre, de'mpărat frumoase fete,
Ținând donițe pe umeri, gingașe, 'nalt-mlădiete.
Albe trec prin umbra verde, la cerboaice se închin,
Ce sub dulcile lor mâne își oferă răbdătoare
Ugerele lor împlute, și în doniți sunătoare
Laptele'n cadență curge, codru'mplând c'un murmur lin

(**Memento mori**)

Astfel se împlinește Ziua albă (ca laptele, ca zăpada, ca varul) a stărilor de dor. Este ziua lirică, plină de farmec, a stării pe loc unde, în veșnicia Stării d'Intâi, stăruie pentru totdeauna neamul și poetul lui național.

Neființa stărilor de urît

Când gândirea ecstatică este a stărilor de urît, realizarea stării pe loc a Lumii se face în Neființă. Citând unele versuri din **Mortua est**, Călinescu scria: „Din analiza ideii de **nimic**, iese un **sentiment de urît**".[13]) Criticul deduce astfel starea afectivă din înțelegerea filozofică a unui concept ontologic. În realitate procesul logic este tocmai invers.

Într'adevăr sentimentul de urît este o stare care refuză lumea, des-ființând-o ca rost firesc și ca noimă de viață. Nu ideia „Nimicului" (neant, ne-ontologie) provoacă starea de urît (vai de profesorii de filozofie!), ci din trăirea unei stări ce a pierdut contactul cu lumea, stare ce des-ființează prezența lucrurilor de pe plaiul firesc al lumii (fără totuși a le distruge în „sinea" lor), se naște ideia unui „nimic" de lume (sau un „nimeni" de persoane. De aceia Neantul (me-ontologie) ca și Ființa (ontologie) nu preced Lumea dată; ci și unul și alta sunt duceri în absolutul gândirii (speculative

pentru filozof, ecstatice pentru poet), în vederea realizării unui „fundament" indiscutabil (aprioric sau „germinator") pentru Lume.

Forța stărilor de urît constă în acțiunea ce acesta o are asupra Lumii. Deja poetul popular și-a dat seama că „urîtul unde se pune, întunec'un colț de lume", precum că, de asemenea, „urîtul unde se-așează, întunec'un colț de țară". Cât de mare-i pământul, se întreabă poetul filozof, „ce-i mai rău decât urîtu"?

Ori rădăcinile stării de urît, nu cauzele, nici efectul lor, sunt, aceleași ca ale dorului: Starea d'Întâi intuitivă. Asigurat de acest fund de stăruință, urîtul poate agresa lumea socotind-o, cu drept cuvânt, „ne la **locul** ei". Sau, ceea ce este același lucru, poetul socotește că starea de urît îi revelează situația sa neautentică față de aceași Stare d'Întâi.

Eminescu a rezumat trăirea personală a stării de urît la începutul poeziei intitulată **Urît și sărăcie:**

Urît și sărăcie sunt acei doi tovarăși
A căror urme crude le aflu pururi iarăși.

Poetul termină dureroasa spovedanie cu un vers de gândire ecstatică: „Când lumea ți-este neagră, de nu ești **la un loc cu ea**". Găsim aici aceași căutare a „locului" de stăruință autentică, împlinită. Din starea de urît ce sancționează ruptura cu Lumea, apare neantul de lume: un „n.mic" de lucruri sau un „nimeni" de persoane. Lumea este goală, fără noimă[19]). Starea de urît duce la Neființa lumii: starea pe loc pentru poetul ieșit din economia spațiului noimatic.

Estetica eminesciană stabilește o lungă listă de cauze externe ce provoacă starea de urît. În primul rând, absența iubitei din lume: fie că a plecat, fie că a murit. „Pustiul și urîtul de-apururi mă cuprind", exclamă poetul în **Apari să dai lumină.** Pe planul funcțional al gândirii ecstatice, pustiul și urîtul sunt stări ce procedează la des-ființarea lumii:

De-atuncea cu pustiu-mi stătut-am să mă cert
Urmând cu-a mele brațe o umbră în deșert

(Sarmis)

De fapt, iubita este absentă din locul ecstatic unde o așteaptă poetul:

Rămas în **nemișcare** m'a fost cuprins **extasul**
Am **stat pe loc**... (id.)

Este evident că urîtul este o stare cu funcție metafizică și nu un simplu sentiment limitat la psihologie. De aceea Eminescu nu poate renunța la el. „Punând lira în cui", el încetează de-a fi în gândirea ecstatică a stărilor de dor și de urît, deci de a fi poet. Căci aceste stări sunt chezășia jocului secund pe care îl „joacă" poetul: joc de viață și de moarte. Eminescu este condamnat să trăiască stările urîtului, să des-ființeze lumea și să ajungă la limanul Neființei, acolo unde totul redevine Stare:

Și în noaptea neființei totul **cade,** totul **tace,**
Căci în **sine** împăcată reîncep'**eterna pace**

(Scrisoarea I-a)

În multe imagini regăsim des-ființarea lumii prin urît:

Iar catapeteasma lumii **în adânc s'a înnegrit**
Ca și frunzele de toamnă toate stelele-au **pierit.**

O altă cauză a stării de urît din imaginarul eminescian, este venirea toamnei cu căderea frunzelor și plecarea păsărelelor:

„Și se duc pe rând pe rând
Zarea lumii'**ntunecând.**"

De unde, pretinde criticul, „stagnația lumii în durata atemporală" (Călinescu). Ceea ce importă aici, este starea pe loc în care se află poetul:

Și se duc ca clipele
Scuturând aripele
Și mă lasă **pustiit**
Vestejit și amorțit

(Ce te legeni codrule)

Moartea iubitei înseamnă absența ei definitivă. Ori ceea ce descrie, în primul rând, **Mortua est,** privește starea de urît a poetului, nu filozofarea despre a fi sau a nu fi! Melancolia este poetică:

O, moartea-i un secol cu sori înflorit
Când viața-i un basm **pustiu și urît.**

Din „negurile vremii" și din „monotonia vieții", din „sila de lume" și din „pustiul din suflet", se naște starea pe loc a Neființei unei lumi desființate de stările de urît. Prin dor, poetul ființă în **Țara Dochiei** (Dacia arhaică); prin urît, neființa se structurează ca **Orașul uitării.** Procesul în-locuirii unei lumi „urîte" cu starea ce va deveni Noaptea unei altfel de feerie poetică, este admirabil povestit de versurile următoare:

O, te-însenină, întuneric rece
Al vremii înflorește'n neagra-ți
Speluncă umedă ca și ebenul cel topit,
Fă ca să strălucească pe-acea cale
Ce duce'n vecinicie toate-acele
Ființe nevăzute, care **sunt,**
Deși trec nesimțite, ca și vremea
Ce vremuește-adânc în tot ce e.

(O, te-însenină, întuneric rece)

Eminescu a subliniat cuvântul „sunt" pentru a indica permanența unei stări a lucrurilor ce stăruiesc „în sinea" lor, deși „vremea vremuește"[20].

Întunericul este al lumii desființate, Neființa ei. Referința la timpul lumii dovedește că nu exista un neant preexistând lumii, chiar dacă acest „întuneric" (echivalent Nopții poetice), este adesea zis „haos", „nimic", „gol".

Haosul este descris ca un „univers de ceață sură" (**Fata din grădina de aur**); în Scrisoarea I-a, „colonii de lumi pierdute" (adică des-ființate), se nasc „din sure văi de haos". Plecând de la prezența negată a lumii. Eminescu afirmă prezența haosului ca stare de urît. Ideia este conformă mitologiei românești unde Creația nu-i un act de dragoste (ca în Biblie), ci ieșită din plictiseala divină: „Dară de la o vreme, i se **urî** Atotputernicului de **hău**"[21].

Tot în acest gol spațial general de starea de urît, „cad stele și'n hău se sting" (**Povestea magului**) Călinescu vedea „văile hăului" ca un loc de „liniște uranică, de îngerească muzică siderală". Desigur că Eminescu socotea haosul stării de urît ca „o patrie nouă, sublimă". Noutatea este a stării pe loc; haosul este nimicnicia lumii, fără stele nici muzică siderală·

Iar eu, eu singuratec în lumea cea pustie,
În haos fără stele și fără de nimic,

M'aș arunca – un demon – să **cad** o vecinicie
De-a pururea și singur **deșertul** să-l despic.

(Codru și salon)[22]

Peste tot văile hăului sunt sure de culoare (**Luceafărul, Scrisoarea I-a, Panorama deșertăciunilor**). Haosul este străfund. El n'are „fund" ca Lumea ce se ivește pe plaiul în-temeierii noimatice („Omul sfințește locul"). De aceea imaginea ce redă trăirea lui, recurge mereu la desființarea lumii prin căderea veșnică. Apele mării sunt adesea, cel puțin în mitologie, simbolul haosului primitiv. La Eminescu, marea, oceanul, au un „fund". Pe el se înscrie chipul femeii iubite. Nu „cădere în hău", ci ființare în starea pe loc a Ființei iubite:

Fundul mării, fundul mării
Fură chipul ei bălai.
– – – – – – – –
Fundul mării, fundul mării
Mă atrage în adânc.

(În fereastra despre mare)

Comparația cu stările de dor este potrivită, în măsura în care mijloacele de realizare a stării pe loc sunt simetrice. Dorul „alb", ca stare metafizică, „încremenea" elementele naturii și idealizează, până la împietrirea statuară, femeia iubită. Urîtul „negru", metafizic și el, refuză lumea prin „somn" și o desființează prin trăirea morții. Simetria estetică la Eminescu (dor – urît, împietrire – somn, dragoste – moarte) constituie osatura a ceea ce critica literară numește farmecul și melancolia poeziei eminesciene. De aceea, referința la starea pe loc rămâne cheia înțelegerii gândului filozofic al poetului național.

Apelul la somn apare motivat de dorința de-a „uita" lumea și de-a fi uitat de ea. „Las' să dorm, nu știe lumea ce dureri mai am în mine", exclama poetul afectat de starea de urît... și de sărăcie. Într'o **Doină,** el se adresează Codrului: „Lasă-mă sub poala ta, Să mă culc cu fața'n sus, Și să dorm, dormire-aș **dus**". Somnul permite ieșirea din durata timpului (desființarea vremii ce vremuește), pentru a „cădea" sau a fi „dus" în sinea elementelor (desființarea naturii substanțiale). Eroul din Strigoii, „ca **plumbul** surd și rece el doarme ziua toată" (adică: în „sinea" lui). Magul călător în stele bea „paharul somniei". Băutura îi permite să asiste la desființarea

lumii și la căderea în hău a Naturii („pământul cu munții ce fumegă stins, cu mări adormite ce murmură'n jale"), în timp ce „dorm populii țării și cetățile sale".

În **Cântecul Somnului,** poezie de-o vrajă folclorică, Eminescu des-cântă starea lumească. El o „des-face" din glasul zilnic, pentru ca eroul poetic „să-și uite toată firea" (noima). Luna este prezentă la descântare, ca element ecstatic: aducătoare de somn și „să-l închină lin uitării".

„Somnul este starea sănătoasă a lumii", adică **inexistența,** scrie judicios Călinescu, care citează versurile postume:

Spre-echilibrul liniștitei întocmele
Realeargă tot ce este cu dor lung, nestins, **insomn.**

Refuzul de-a veghea lumea privește rostul, noima ei gospodărească. Somnul duce pe individ înapoi, spre vegetare și la starea geologică socotită ca prag ultim, înainte de a pătrunde în Nimicul morții. În poezia **O, stingă-se a vieții facia,** poetul cere somnului să-i deie „un **loc** unde capul în lume să-l pună". Bineînțeles că, după mărturisirea poetului, „nefiind nici bun nici rău" (deci dincolo de valori), somnul nu-i va da decât **nimic.** În altă parte, Eminescu reproșează Demiurgului „de-a fi rărit de pe vedere vălul" ce-i permitea să vadă „cum că în suflet nu am decât urît". Conștient de „știința nimicniciei", poetul suferă că nu poate adormi de „somnul pământului". De aceea Eminescu caută starea geologică unde orice conștiință de sine a dispărut.

În **Apari să dai lumină,** Eminescu exprimă aceeași dorință ce purcede din starea de urît a lumii:

Sunt însetat de somnul pământului s'adorm,
Încât numai de nume îmi pare că exist.

În același timp, ceea ce la prima vedere pare paradoxal, poetul dorește să simtă din plin starea de non-existență. Nu este vorba de „concepția budhistă de sinucidere" (Călinescu), ci de posibilitatea unei stări de dincolo de Lume. Prin somn Eminescu speră să fie în Neființă, în starea pe loc a vieții fără moarte și-a morții fără viață.

Dealtfel somnul este definit, când ca „vameșul vieții" **(Se bate miezul nopții),** când ca „frate-al morții" **(Andrei Mureșanu).** Bivalența lui ușurează trecerea pragului între Lume și starea ei pe loc.

Mai radicolă decât refuzul lumii și-a rostului ei prin uitarea somnului, apare la Eminescu starea de urît a morții. La început moartea nu era pentru poet decât un „somn prelungit", fără vise. Iluzia acestei morți „somnoroase" producea starea geologică a dăinuirii în ne-lume. Astfel în **Mai am un singur dor,** poetul alege marginea mării, la limita între haos și Lume, ca un fel de ființare în ciuda des-ființării vieții prin moarte. S'a făcut apropierea de Miorița, ca și cum dorul eminescian ar fi fost de ordin cosmic, de reintegrare în sacralitatea naturii și-a ritmurilor ei mioritice. Ori, în **clipa** morții (când va veni ceasul) „izvoarele **cad",** „lumea **alunecă",** „talanga **pătrunde** în vântul rece", „teiul își **scutură** a moarte creanga". Sunt toate aceste imagini poetice conștiința des-ființării lumii (a Naturii) și nu „ritmuri cosmice" de supraviețuire. Eminescu dorește moartea, nu pentru a viețui (voința este răul Naturii), ci pentru a **stărui în starea pe loc:**

O, de ar fi o moarte **fără ca eu să mor,**
Eu aș cuprinde-o'n brațe și aș strânge-o cu dor.
(Povestea Magului)

Nu e de mirare că Eminescu a evocat „a morții sfântă oră". Moartea este descrisă ca „un înger palid cu lungi aripi, frumos ca nealții" **(Povestea Magului).** Este drept că îngerul morții are o „față galbenă" și nu albă (ca varul), culoarea dorului. Imaginea morții devine la Eminescu stereotip poetic: chip frumos de înger cu aripi negre, ce se arată în starea de urît. De aceea el va iubi moartea pentru funcția ei ecstatică:

O, umbră dulce, vino mai aproape
Să simt plutind deasupră-mi geniul morții
Cu aripi negre, umede pleoape.
(Oricâte stele)

Din ecstazierea lumii prin starea de urît a morții apare starea pe loc ca Neființă. „La **nimic** reduce moartea cifra vieții cea obscură", scrie Eminescu în **Memento mori.** Ca „o haină a îngropatelor risipe", moartea „întinde peste lume uriașele aripe". Ea instaurează „întunericul", adică Neființa.

Melancolia eminesciană este trăirea acestui proces de desființare prin starea de urît („mă sting", „viața este vis al morții eterne", etc.) Dar realizarea Neființei ca stare pe loc se traduce poetic în Noaptea lirică. Tot ce

este melancolie, prin somn și moarte, devine atunci feeria unei Nopți ce pare veșnică (stare pe loc) sub domnia Lunei. „Fiica negurei eterne" (**Sarmis**), luna dă expresie Neființei, a acestui „nimic" de lume când poetul poate fi singur, dar ecstaziat de „domnia acestei liniști" (lacul sub lună). Nicăieri estetica eminesciană n'a reușit, cu puține cuvinte, să redea starea melancolică a Neființei, ca în aceste versuri:

Peste vârfuri trece luna,
Codru-și bate frunza lin.
Dintre ramuri de arin
Melancolic cornul sună.

Mai departe, mai departe,
Mai încet, tot mai încet.
Sufletu-mi nemângâiet
Îndulcind cu dor de moarte

De ce taci, când fermecată
Inima-mi spre tine'ntorn?
Mai suna-vei dulce corn,
Pentru mine vreodată?

(Peste vârfuri)

Noaptea lirică aparține jocului secund: „Căci în propria-mi lume **ea deschide poarta'ntrării"** (Scrisoarea I-a). Din stările de urît, ca și din stările de dor, Eminescu a știut să scoată **sinea** ce dormea, uitată de lume, în inima lucrurilor. Aici, dusă până la Neființă, starea veșnică este o Noapte adâncă. Ea vine să complecteze Ziua lirică a Ființei ieșite din dor.

Așa se încheie poetica eminesciană pe substratul fenomenologic al stării pe loc. Așa poate să răsară, în faptul dimineții și al înserării, Luceafărul Stării d'Întâi.

III

STAREA METAFIZICĂ A LUCEAFĂRULUI

Starea pe loc reprezintă la Eminescu substanța poeziei sale revelată de gândirea ecstatică. Stările de dor au cântat farmecul unei lumi idealizate

prin dragoste până la absoluta în-ființare, iar stările de urît au scos la iveală imensa melancolie a des-ființării, prin somn de moarte. Dar dincolo de Ființa și de Neființa lumii, estetica eminesciană rămâne inspirată de Starea d'Întâi.

O ultimă întrebare se pune: În ce măsură stările pe loc care, în definitiv, sunt „lumești" (deci omenești), lasă să se vadă Starea-ca-atare, starea pură și simplă, Starea d'Întâi? Se poate oare vorbi de-o cunoaștere a absolutului „în sine" (ca „sine"), la Eminescu?

Răspunsul este hotărît și indiscutabil: stările pe loc ale întregii creații eminesciene sunt sintetizate de Starea metafizică a **Luceafărului.** Deja versurile din Scrisoarea IV-a rezumă patosul poetului național:

N'o mai caut... Ce să caut? E același cântec vechi
Setea **liniștei eterne** care-mi sună la urechi.

Din nefericire, saltul în starea metafizică se termină adesea în eșec: „Ah! Organele-s sfărâmate și maestrul e nebun". Ceea ce n'o împiedicat pe Eminescu să dorească starea de „la Început" (Scrisoarea I-a), starea unde „odihnea cel Nepătruns", când nu era „nici Ființă nici Neființă". Căci starea intuită ca Starea d'Întâi era pentru el „pacea eternă": nici viață, dar nici moarte. Este adevărată temă din **Memento mori:** nu deșertăciunea lumii, ci „eterna pace (ce) lucește lin, luminos, țel (ultim)". La fel, Magul călător sboară spre „steaua lui natală", adică spre starea de „liniște și pace".

„Recea nemișcare" descrisă de critica literară, reprezintă la Eminescu conștiința unei stări unde viața și moartea, ființa și neființa, dorul și urîtul, Ziua și Noaptea lirică, sunt unul și același lucru. Lumea nu mai are „două fețe" **(Glossa),** ci o Stare unică. Aceasta este lecția dată de **Luceafărul** eminescian.

Descrierea Stării d'Întâi solicită din partea gândului ecstatic efortul nemaiîntâlnit în literatura mondială de-a trece dincolo de hotarele limbajului poetic. Versurile devin Discurs metafizic, fără să cadă în retorism sau în didacticism filozofic. **Luceafărul** reușește să redea în mod laoidar (cuvintele sunt „pietre"), **adâncul** unei stări fără timp și loc. De asemeni, Eminescu reia ideia unui „Părinte" (care nu este Dumnezeu) deja evocat în **Rugăciunea unui Dac** (suntem în Starea d'Întâi a României), ce, „Singur zeu, **stătut**-au **nainte** de-a fii zeii". Discursul Absolutului nu-i altul decât „cuvântul **de'ntâi".** Iar înțelepciunea, sub formă de sfat-poruncă, este dată conform stării: „Iar tu Hyperion **rămâi,** oriunde ai apune..."

Versurile cu care se încheie Discursul Stării d'Întâi a Luceafărului național sunt tocmai afirmarea acestei „stări" absolute (în-locuitoare de lumea relativă):

Ci eu în **Starea** mea mă simt
Nemuritor și rece.

*

Astăzi, mai mult ca oricând, starea metafizică a luceafărului se identifică cu aceea a României pierdută de Lume. Cu geniul său de poet vizionar, încă din 1868 Eminescu își anunța destinul confundat cu acela al nației, răspunzând „întunericului" ce-l prevedea așternut peste Țară:

Tu crezi că eu degeaba m'am scoborît din stele
Purtând pe frunte'mi rază a națiunii mele?...
Și tu vrei ca poetul să fie trecător
Pe-a țării sale țărmuri să n'aibă ce să cânte?

Ci Eminescu și-a consacrat trăirea „chemând doina română a „inimilor plângeri"[23]). Iar crezul lui a fost, și rămâne pentru noi, că de-apururi:

Românu'n trecut mare e mare'n viitor.

CONSTANTIN AMĂRIUȚEI

NOTE

1) La 75 ani dela moartea poetului, intelectualii de serviciu din țară au bătut apa în piuă cu „pesimismul", „romantismul" și inevitabila „contradicție a erei burgheze oglindite în ideologia lui Eminescu". La centenar, cei din exil ce s'au auto-desemnat cuvântători au dovedit multă pioșenie și puțină originalitate.

2) „Și ce rămâne'n urmă în noi decât obscura și oarba suferință ce bântuie natura." *(Nu mă'nțelegi)*

3) „Căci a noastre vieți cu toate sunt ca undele ce curg" *(Scris. IV)*. „Nu spera și nu ai teamă" *(Glossa)*. Totuși: „Eu nu cred nici în Iehova, nici în Buddha-Sakya-Muni."

4) Călinescu descrie două vocații: uranică și neptunică. I. Negoițescu revine la modelul nietzsche-ian (pe care uită să-l citeze): uranic (apolinic) și plutonic (dionisian).

5) I. Negoițescu vorbește de o „filozofie poetizată". Eminescu nu-i I. Heliade Rădulescu: „Sunt Alfa și Omega, Principiul și Finitul." *(Mihaida)*

6) cf. *Originea liricii românești*, publicată în Revista Scriitorilor Români No. 7/1988, p. 93—112).

7) „Mitologia metafizică a lui Eminescu e în fond filozofia lui", nota Călinescu *(Opera* lui M. E., vol. V, p. 146).

8) Mss. 2275 B, p. 72 verso.

9) La Heidegger cuvântul originar n'are „stare"; el se identifică cu logos-ul Ființei.

10) cf. *Starea d'Întâi*, Discurs către Națiunea română (Rânduiala, p. 9—65).

11) C. Poghirc (Paris) a verificat afirmația, și a găsit-o exactă!

12) cf. *Sentimentul românesc al Ființei.*

13) cf. C. Noica: *Creație și frumos*, p. 13.

14) cf. *Izvoare de Filozofie*, vol. II, 1943, p. 71.

15) Pentru Blaga dorul este „obiect liric". Noica îl găsește „de-o sută de ani, vidat" de substanța lui evocatoare. „Să ne despărțim de el", declară filozoful.

16) cf. C. Noica: *Sentimentul românesc al ființei*, p. 161—167.

17) Comparația cu *Zamolxe (Mister păgân)* a lui Blaga rezervă multe surprize.

18) op. cit. p. 18.

19) Românul nu cunoaște neantul absolut, pretinde M. Vulcănescu. (op. cit.).

20) La Heidegger și la Sartre, „Timpul temporizează".

21) Tudor Pamfile: *Povestea lumii de demult.*

22) Înlănțuire perfectă: stare de urît, haosul-nimicul, starea pe loc (deșertul).

23) Lipsa de spațiu nu permite reproducerea poeziei lui M. Sorescu (singurul veritabil poet în viață), întitulată *Trebuiau să poarte un nume*. Iată câteva versuri:

„Eminescu n'a existat.
A existat numai o țară frumoasă
La o margine de mare...
Și mai ales, au existat niște oameni simpli
Pe care-i chema: Mircea cel Bătrân, Ștefan cel Mare...
Și un tânăr care vorbea cu ei...
Acest tânăr cu ochi mari
Cât istoria noastră
Trecea bătut de gânduri...
Și pentru că toate...
Trebuiau să poarte un nume,
Un singur nume,
Li s'a spus
Eminescu.

TITUS BĂRBULESCU

POSTUMELE LUI EMINESCU

(Je mène paître les moutons d'or de mes rêves)*)
„Turma visurilor mele, eu le pasc ca oi de aur"
Memento mori – Panorama Deşertăciunilor
(Le Panorama des vanités)

Tomul IV şi V al ediţiei PERPESSICIUS[1]) cuprinde **Poezii postume,** exerciţii, anexe, de M. Eminescu. Textul original, copiat exact, fotocopiat după manuscris, este însoţit de o abundentă informaţie istorică şi critică; de o cronologie în raport cu creaţia evolutivă a poemului, pe care editorul a urmărit-o cu migală şi atenţiune de benedictin vreme de 17 ani de creativitate a poetului, formulată pe manuscris între 1866 şi 1883; după această dată de răscruce a creativităţii eminesciene, rămân puţine mărturii noi, majoritatea sunt crâmpeie reluate, repetiţii fragmentare din fondul imens al „scrisului" poetului, inedit în momentul tipăririi **ediţiei princeps** Titu Maiorescu (21 Decembrie 1883, datată 1884, Socec, Bucureşti: **Poezii,** de Mihai Eminescu).

Ne aflăm, aşa dar, faţă în faţă cu o masă de manuscrise, acoperind 1280 pagini de format de coală, care depăşesc, triplând-o, activitatea şi opera tipărită a poetului şi în parte a prozatorului: au nutrit-o, au fixat-o definitiv sub formă de operă antumă. Isvorul, seva creatoare continuă subteran şi consubstanţial cu geniul creator al poetului, să alimenteze întreaga operă: antumă şi postumă după lunie 1883, când, fulgerat de nebunie, autorul Luceafărului a devenit stea căzătoare peste ţăria fiinţei şi sufletului românesc.

În termeni de material de laborator al creaţiei eminesciene, postumele prezintă un enorm şi multiplu interes pentru cercetător. **Interes documentar:** toată tematica şi în plus, teme adiacente, ajutătoare, motive şi leitmotive inedite pentru opera tipărită, sunt tratate, enunţate, uneori chiar formulate în opera postumă.

Interes psihologic, revelator al personalităţii creatoare a poetului „aşezat la masa lui de brad", cu pana în mână, febrilă, dar perfect stăpânită de tiparele limbii şi canoanele acesteia: poetul simte, cugetă şi se exprimă după rostul intrinsec al limbii române care este analitică, flexională, primitoare de locuţiuni originale, de cuvinte „potrivite" după dulceaţa lor la ureche – concretă – şi saltul lor conotativ – metaforic! – din concretul proaspăt în fantasticul mitic al ethosului românesc. 17 ani de viaţă lucidă şi fertilă în creativitate, poetul i-a trăit intens în situaţie de artist care îşi arde fiinţa lui spirituală în opera scrisă, lămurită din focul etern al gestaţiei plăsmuitoare, al timpului rupt din durata vremii eterne. „Une œuvre écrite", spunea P. Valéry referindu-se la Descartes[2]) – „exprime non **l'être** d'un auteur, mais sa volonté de **paraître,** qui choisit, ordonne, accorde, **masque,** exagère..." Poate fi aplicată la Eminescu şi opera lui postumă nepublicată, căci ne-mântuită în timpul vieţii. Postumele lui Eminescu au restituit fiinţa întreagă a poetului, mântuit şi nemântuit, aşa cum a fost: genuin în expresie, cu obscurităţi de gândire când puritatea muzicală a versului prima, nepăsător să „pară un altul, care alege, ordonează, mascheză..." pentru a plăcea publicului. În opera lui postumă, poetul n'a avut timpul – şi poate nici n'a dorit – să resoarbe contradicţiile „aparente" de gândire sau de expresie. Este „opera mare", matrice a întregului edificiu clădit din piatră de râu, marmură în sălile boltite dând spre mare, dar pe care îl ocoleşte un brâu de aur cu ferecături şi nestemate. Postumele sunt un tezaur cu ferecături care străluceşte dincolo şi peste opera publicată, zisă antumă a lui Eminescu.

În sfârşit ele suscită, pentru cercetător, un **interes artizanal,** atingând de aproape subiectul nostru care tratează despre **textura structurală** a poeziilor lui Eminescu. Din studiul textelor postume se învedereză grija constantă a poetului de a-şi desăvârşi tehnica versului – a componentelor lui de

---

*) Extras din teză de doctorat (Paris, Sorbonne III, 1970): J. Titus BARBULESCO, **Structure métrique et rythmique des vers de Mihai EMINESCU** (1850–1889), 3-e partie: Pièces posthumes (pp. 224–246). Planul general, **Table des matières:** I. METRIQUE. 1. **La Syllabe.** 2. **Le Vers.** 3. **La Strophe.** Strophes combinées. Poèmes à couplets de: 12, 13, 14, 18 vers. Couplets variés et combinés. Pièces à forme fixe ou limités. Vers libres. II. RYTHMIQUE. Nombres et courbes. Le troché. L'iambe. Rythmes mêlés, L'amphibraque. Le dactyle. Rythme et chronologie selon G. Ibrăileanu. Rythme, accent, harmonie. Phonétique combinatoire, rythme propre du poète M. Eminescu („Charmes" et „Charme" de la poésie d'Eminescu...) III. PIECES POSTHUMES. Conclusions. Notes. APPENDICES. Index, bibliographie.
(Traducerea românească a extrasului este făcută de autor)

armonie și de prosodie în deosebi, adică de puritate muzicală („fonia", **le significant**) – treptat, în cursul unei geneze interioare[3]) care consistă în a transfera din materialul bruionar în piesa definitivă – „de publicat" – substanța concertantă a poeziei în forma ei ultimă. Astfel, numărul relativ restrâns de versuri publicate în **Familia,** în **Convorbiri Literare,** pe care Titu Maiorescu le-a adunat (la care s'au adăugat câteva piese inedite, cu autorizația tacită a autorului) și tipărit în ediția princeps din 1883, reflectează, pentru cercetătorul aplecat peste antume și postume, rezultatul unui lung travaliu de „fățuire" a formei și fondului unui poem care s'a plăsmuit unic și fericit. S'a desăvârșit, în chipul „frumosului ideal", pe scara valorilor esteticii schopenhaueriene... Să revenim o clipă la procesul creațiunii poetice: există tatonări, încercări de „apropiere de subiectul tratat"; nu există decât o tehnică valorizantă a poemului, utilizată de creator în procesul de facere al unei opere de artă definitivă; este ultima lectură a textului, făcută de el cu voce tare, cea mai despuiată de scorii, cea care împletește fondul tematic cu muzica metrică și ritmică într'o unitate expresivă. Câtă vreme cititorul are în fața ochilor grafia poetului, zisă definitivă, și în același timp, la ureche, partitura, este fericit. Pur și simplu fericit, iuând cunoștință de un text sacru. Cuvântul coboară inspirat de pe munte!... Față în față cu massa de manuscrise – de care dispunem astăzi – cititorul postumelor lui Eminescu se contopește cu umanitatea poetului. Darul divin de creație al acestuia procedează omenește, cu mijloacele și inteligența care îi sunt proprii, mânuind o limbă proprie, perfectibilă în armonia și sensurile ei adânci, sau înnoitoare. Contactul și drumul dus împreună cu un poet ca Eminescu în procesul lui de creație, devin o bucurie a spiritului părtaș cu darul și geniul poetului, desacralizate. „Artizanul" își experimentează întâi instrumentele, le probează perfecționându-le; le stăpânește dând posibilitate artistului incomparabil să se afirme major pe planul lui ideal și ideativ (lumea conceptelor, **„le signifié"**) al semnificației arte, cuvintelor și emoției estetice pe care le exprimă unic, după ce a învățat „meseria", ostenindu-se, suferind fizic și moral împreună cu semenii lui, oamenii supuși legilor firii înconjurătoare. Osteneala poetului, „brâul de aur și pietre nestemate", care învăluiește edificiul construit al operei publicate, învăluiește în același timp cititorul și cercetătorul postumelor cu vraja lor încântătoare de operă totală, genuină, în creștere continuă a geniului eminescian.

1. Să vedem, mai întâi, aspectul cantitativ al versurilor zise postume ale lui Eminescu; apoi, incidențele cu opera imprimată din timpul vieții. Am numărat **13.881** versuri postume în 170 piese și 93 anexe – exerciții.

lată-le, intitulate de poet: **Ondina** (206 versuri), **Închinare lui Ștefan cel Mare** (96 v.); **Andrei Mureșanu** (269 v.); **Demonism** (159 v.); **Memento Mori,** sau **Panorama Deșertăciunilor** (1302 v.), **Povestea Magului călător în stele** (844 v.); **În căutarea Șeherazadei** (156 v.); **Rime alegorice** (176 v.); **Antropomorfism** (276 v.); **Pierdută pentru mine, zâmbind prin lume treci** (126 v.); **Icoană și privaz** (188 v.); **Mureșanu,** datată 1876; (522 v.); **Codru și salon** (164 v.); **Diamantul nordului** (240 v.); **Umbra lui Istrate Dabija** (1280 v.); **Sarmis** (102 v.); **Gemenii** (310 v.); **Mușat și Ursitorile** (103 v.); exerciții, anexe...

2. În ce privește **lungimea versului,** gama este mai bogată decât cea practicată în culegerea imprimată. Merge de la versul de 3 silabe la cel de 17 silabe (ultimul, utilizat frecvent în **Mitologicale,** depășind limita de 16 silabe, pe care poetul și-a fixat-o în poezia imprimată). Poeziile compuse în versuri de 10, 11, 12 silabe sunt mai numeroase decât în culegerea imprimată **(Demonism, Mirodoniz,** sonetele, **Terza-Rima, Odin și Poetul, Diamantul nordului...** fac parte din categoria aceasta).

3. **Strofa** este variată, de la distih la cupletul lung și neîntrerupt **Catrenul, cintilul, sextina, octava** sunt utilizate curent. De notat numărul important de „poeme cu formă fixă": 20 sonete, 2 ghazele, 7 terține (terza-rima). Sunt strofe dificile, care cer o metrică riguroasă, un joc de rime savant; în plus, de un lirism puternic, clasic exprimat, ele ar putea forma un ansamblu autonom, de calitate rară; sunt niște giuvaere eminesciene. Iată-le, intitulate de autor: 20 sonete: **Adânca mare; Cum oceanul întărâtat... De ce mă'ndrept și-acum; Gândind la tine; Pe gânduri ziua... Coborîrea apelor; Maria Tudor; Sonet satiric; Ai noștri tineri... Sătul de lucru; Albumul; Sauve qui peut** (titlul în franțuzește); **Oricare cap îngust; Părea c'așteaptă; Ușoare sunt viețile unora; Oricâte stele... Petri-notae; Iambul; Răsai asupra mea lumină lină; Stau în cerdacul tău; Democrația.** 2 ghazele: **Tu cu cruzime m'ai respins; Din când în când.** 7 „terzarima", **Terține: Tu mă privești cu marii ochi... Care-i amorul meu în astă lume; Cu negustorii din Constantinopole... În căutarea Șeherezadei; Ce s'alegea de doi nebuni, iubito!... Mușat și ursitorile.**

RITMICA. Poetul preferă iambul, mai rar în poezia populară decât troheul. Mai lucrat, mai subtil, mai personalizat în expresia lirismului.

„De mult mă lupt cătând în vers măsura
Ce plină e ca toamna mierea-n faguri

Ca s'o aștern frumos în lungi șiraguri
Ce fără piedici trec sunând cezura.
. .
Dar versul cel mai plin, mai blând, mai pudic
Puternic iar – de-o vrea – e pururi iambul.

(Iambul)

Această preferință este confirmată de releveul schemelor ritmice din cele 170 de piese postume, conform tabloului de mai jos:

85 piese sunt scrise pe schema ritmică „suitoare" („iambii suitori"...), adică în **iamb** (2 măsuri silabice, a doua accentuată), **anapest** (3 măsuri, a treia accentuată), **peon** (patru silabe, a 4-a accentuată).

45 piese sunt scrise pe schema ritmică coborîtoare, adică **trohaic** (două măsuri silabice, a doua neaccentuată), **dactil** (trei silabe, prima lungă și celelalte două scurte), **amfibrah** (trei măsuri silabice, o silabă accentuată, precedată și urmată de două silabe neaccentuate).

40 piese scrise în ritmuri amestecate. Fac un total de **170 piese postume în care domină iambul,** ritm savant, pe când în poezia **antumă domină troheul,** ritm popular...

Vom rezuma și stabili o paralelă cifrată metric și ritmic, după canoanele prosodiei, între opera antumă și postumă a lui Eminescu. Este probabil că anumite aprecieri și evaluări critice, aplicate poeziei publicate de Eminescu în timpul vieții, să fie confirmate, modificate, ba chiar revizuite în lumina evaluării critice a postumelor; și **ipso facto,** în lumina aprecierilor și evaluărilor critice aplicate global la întreaga operă scrisă – în manuscris, sau imprimat – a poetului Mihai Eminescu.

In ce privește VERSUL, numărul versurilor din opera imprimată se ridică la **4892 în 90** piese imprimate; paralel, numărul versurilor din opera în gestație, **170 poeme,** plus **93** de anexe și exerciții, dau un total de **13 881** versuri scrise cu mâna, zise postume. Raportul este de 1 : 3, ponderea manuscriselor inedite fiind de trei ori superioară poeziei tipărite în timpul vieții.

Versul lung (de 10 și peste 10 silabe) domină global, ajunge la 16 silabe în poezia tipărită, la 17 silabe în manuscrise. Versurile strălucitoare, „diamantele" cum le numește N. Iorga, sunt, de asemeni, foarte numeroase în postume. Unele au fost luate din manuscris pentru a fi utilizate în opera tipărită. Altele continuă să strălucească – solitare, în materialul bogat al laboratorului de creație, de unde erau destinate să fie extrase pentru a fi publicate, cum, de altfel, au și fost în bună parte tipărite ca postume, în

diferite culegeri. De pildă „Stelele-n cer / Deasupra mărilor / Ard depărtărilor / Până ce pier..."

(Stelele-n cer).

Stau pe cerdacul tău... Noaptea-i senină; / De-asupra-mi crengi de arbori se întind, / Crengi mari în flori de umbră mă cuprind / Și vântul mișcă arborii'n grădină..."

(Stau pe cerdacul tău, P. CXXXVIII, 1877–79)

Dintre sute de catarge / Care lasă malurile, / Câte oare le vor sparge / Vânturile, valurile?...

(Dintre sute de catarge, 1880–82)

Turma visurilor mele eu le pasc ca oi de aur...

(Memento Mori; P. XLII, 1870–1972)

Se clatin' visătorii copaci de chiparos / Cu aripile negre uitându-se în jos / Iar tei cu umbra lată, cu flori până'n pământ, / Spre marea'ntunecată, se scutură de vânt. ...

(Sarmis, P. CLIII, 1880–1882)

O stelelor, stelelor / Nemuritoare, ...O norilor, norilor! / Știți-veți voi oare / De ce rămân atâtea'n veci / Și numai omul moare?...

(Cu pânzele atârnate...)

Noi cei din mila sfântului / Umbră facem pământului, / Rugămu-ne 'ndurărilor, / Luceafărului mărilor. / Ascultă-a noastră plângere, / Regină peste îngeri / Din negură te-arată, / Lumină dulce, clară, / O maică prea curată / Și pururea fecioară, / Marie!

(Rugăciune, P. CXXVI!, 1877–1879)

Nota red. Acesta este textul aflat în ed. **Postumelor** de Perpessicius (luat, datat exact din manuscrisele poetului). Poemul a fost tipărit în diferite ediții: Eminescu, **Poezii,** uneori modificat, alteori îmbogățit (!), în cursul sec. al XX-lea... In vederea referinței exacte – și eventual al traducerii fidele în limbi străine, dăm mai jos, traducerea literală în franceză (Inutil – și chiar periculos pentru înțelegerea fidelă a poetului, care se exprimă după metrica: 8 – 7 – 3 silabe; după ritmica accentuală savantă, elaborată conform „frazeului" unei rugăciuni șoptite, cu „ictusul" pe silaba tonică a cuvântului-cheie din verset: ...sfântului, pământului..., 'ndurărilor... Luceafărului – plângere – Regina – negura – Lumina – O maică – fecioară Marie! ritmică cu precădere iambică și anapestică; secundar: trohaic-dactilică, conform respirației ample a poetului. Inutil și periculos deci de a încerca să transpui aceeași prosodie în limbă străină. Nici jocul de rime și aliterații care rămân intraductibile...): Nous qui par la pitié du Saint / A la

terre nous faisons de l'ombre / Nous nous prisons, les miséricordes / l'Etoile des mers: / Ecoulez notre complainte. / Vous, reine des anges / Emergez des ténèbres, / Lumière douce et claire, / O mère immaculée, / Vierge à jamais, / Marie!

(Prière, de M. Eminescu)

Fiind băie- păduri cutreeram / Şi mă culcam ades lângă izvor, / Iar braţul drept sub cap eu mi-l puneam / S'aud cum apa sună'ncetişor. . . .

(Pièce, CXXIII, 1876–1879)

Copii eram noi amândoi, / Frate-meu şi cu mine; / Din coji de nucă car cu boi / Făceam şi înhămam la el / Culbeci bătrâni cu coarne . .

(P. XXXIII, 1970–1972)

Sunt versuri descriptive, plastic şi proaspăt creionate din natura şi lumea înconjurătoare a poetului în sânul cărora colindă „dulci şi mândre primăveri" . . . Evocă raiul copilăriei (**„les verts paradis des amours enfantines",** ar fi scris Baudelaire); altele invocă forţele supranaturale de care poetului nu-i e teamă, ci drag, să gândească că sunt în preajma lui, că trebuie să-l ocrotească, să-l ajute în aventura terestră, dată lui împreună cu „norii veşnici", cu „visătorii copaci de chiparoşi", cu „vânturile, valurile", cu „lumina dulce" a naşterii din inocenţă, nu din păcat . . . Poetul a devenit adolescent, apoi om. Alte frumuseţi – tot naturale şi nevinovate – îl atrag, îl ispitesc. Tema iubirii este constantă în toată poezia antumă şi postumă a lui Eminescu. Se asociază natural cu tema căutării sensului adânc al existenţei „dureros de dulce" în situaţia lumească – deci trecătoare – a cuplului: bărbat – femeie. Compoziţia, tehnica utilizată în postume nu s'a decantat, se lasă dusă spontan, svăpăiat, de imaginaţia înaripată, suind – coborînd pe secvenţele ritmului interior al poetului a cărui transpunere materială în vers acesta o exprimă sensitiv, chiar senzual. Muzica interioară a poetului („timpul absolut" cu rânduiala lui abstractă, pe registru de eternitate a neliniştii omului . . .) se exprimă, de-alungul metricii şi ritmicii poeziilor postume, cu farmecul natural care însoţeşte primul gest creator pe pagina albă, cu humorul sburdalnic care se desprinde din prima împerechere a cuvintelor şi a tâlcurilor lor, din muzica lor barocă, nebunatică. Poetul este, de îndată ce s'a angajat primordial în procesul de creaţie, un interpret oral al unei partituri poate geniale, chiar nebune – pe alocuri –, căci ireverenţioase şi inovatoare faţă de legea contrapunctului. Diamantul n'a fost – va fi şlefuit. Iată, de exemplu:

„Vedea-vor ochii înc'odată oare / Frumosul trup – femeie zâmbitoare! Ce mi-a fost dat să-l strâng o clipă'n braţe?" . . . **(Gândind la tine,** 1876)

„Atât de dulce eşti, nebuno, / Că le eşti dragă tuturor . . ."

(Atât de dulce, 1877–1879)

„Alei, dragă Veronică, / Viaţa trece, frunza pică . . . / Alei mică, alei dragă / Ia vezi frunza cea pribeagă – / Aşa trece viaţa'ntreagă / Şi nimic n'o să s'aleagă."

(Alei mică, alei dragă, 1877–1879)

„Nebună copilă, ce-amesteci plăcerea / cu lacrimi . . ."

Notă red.: De remarcat schema savantă a amfibrahului pe care poetul o utilizează cu uşurinţă naturală, pe trei note, „rotunda" în mijloc, coincidând cu accentul tonic al cuvântului.

Ne-**bu**-nă / co-**pi**-lă / ce-**ames**-teci / plă-**ce**-rea / cu **la**-crimi . . .

(Când. X, 1866–1869 – precede **Mortua Est . . .**)

„Ce s'alegea de doi nebuni, iubito, / De ne'ntâlneam noi amândoi de mult?" . . .

(p. CXIX, 1877–1879)

Ascultând şi făcând, arta cuvântului „potrivit" şi a muzicii adecuate lui, se perfecţionează în laboratorul creaţiei eminesciene. Iată câteva „nestemate" care strălucesc într'o piesă intitulată: **Antropoformism,** rămasă **postumă** (tipărită în întregime astăzi în diferite culegeri). A fost citită de Eminescu într'o şedinţă festivă a Junimei, la o petrecere aniversară . . . Tema este gravă, tratează despre Eros, despre filosofia precarităţii şi fragilităţii erotismului. Poetul povesteşte – în versuri lungi, admirabil turnate – o fabulă, care devine o comedie bufă pe care – în proza românească de petrecere rafinată, cu snoave zise „ţărăneşti", ar fi putut-o semna Ion Creangă, autorul „postum" al istorioarei: **Ionică cel prost! . . .** În limbă străină, bunăoară în franceza clasică, cu alexandrini turnaţi elegant şi rafinat, ar fi putut fi semnată: La Fontaine, **„auteur de contes drôlatiques, en vers" . . .** Intriga se situează în curtea păsărilor, peste care domneşte un satrap, cocoşul numit **Sultan!** Eroina este o junică volatilă, sedusă de stăpânul ogrăzii; după o vreme, înlocuită, părăsită. Ce savuroase şi pline de muzică de „concert nocturn în ogradă" sunt versurile, fabricate cu artă poetică îmbibată de mirosuri, de armonii, de formule cu duh mucalit şi hilar, luate (şi prescurtate aforistic) din „lumea de la ţară" a românului. Şi din filosofia de petrecere a vieţii a românului de dincoace şi dincolo de Dunăre. (Tudor Arghezi, Ion Barbu – din ciclul balcanic – îl moştenesc pe Eminescu . . .)

Atmosfera poeziei este „à la turca-bre", atinge satiric „turcimea" şi „turcirea" unei părţi a societăţii româneşti, pe fond rafinat, în antiteză

cu altă coordonată a spiritualității românești: dorul de călugărie... Iată, de exemplu:

... „După gard străin cucoșul se primblă încet turcește"
(Sur la haïe voisine, le coq / se dandine en prince turc)
„Al ei suflet se topește de'ntunericul molatec"
(Son âme fond – volupteusement – / dans la ténèbre veloutée)
„Nu-i cucoș ce nu-i luase tot ce-o puică poate da."
(Pas un coq qui n'eût acquis poule peut donner!...)

(Antropomorfism, LXIV, 1873–1875)

Alte poezii postume, alte exemple de stil satiric, „grotesc și sublim", de operă bufă:

„ – Măria Voastră însetoșează? / De sânge negru și hain?
El capu-și clatină, oftează: / de vin, copilul meu, de vin!"

Umbra lui Istrate Dabija Voevod (CXXII, 1877–1879)

„... peșteре negre / Și rădăcinile munților mari se cutremură falnic / De horăitul bătrânului crai..."

Mitologicale (LV, 1873–1875)[4]

„Când aud vreodată un rotund egumen, / Cu foalele 'ncinse și obrazul rumen / Povestind că viața e calea durerii..."

(Viața, CXXX 1877–1879)

„Ai noștri tineri la Paris învață / La gât cravata cum se leagă, nodul"

(P. LXXIX, 1877–1879)

Sau, notații versificate în legătură cu arta poetică, cu preferințele și gustul poetului în alegerea metrului, schemei ritmice; aforisme versificate, exerciții de traducere din latină, din germană:

„Dactilu-i cit, troheele sunt stambe / Și-i diamant peonul îndrăsnețul. / Dar astăzi, cititori, eu vă vând iambe / Și mare n'o să vi se pară prețul: / Nu bani vă cer, ci vremea și auzul."...

(Le dactyle vaut du coton, / Le trochée est fait de toile. / Mais le péon hardi brille comme un diamant. / Ainsi aujourd'hui, amis lecteurs, je vous vendrai des iambes, / Leur prix ne sera-t-il guère cher: / Je ne demande pas d'argent, mais votre temps et votre ouïe...)

Cum negustorii din Constantinopole (LIX, 1873–1875)

„Când dulcii ochi pe linii or s'alerge / Va cumpăni în iambi turnata limbă."...

(Oricare cap îngust. CXI, 1877–1879)

„Shakespeare... / Prieten blând al sufletului meu / Atât de crud ești tu și'atât de moale...

(Cărțile, LXX, 1876)

„E împărțită omenirea / În cei ce vor și cei ce știu / În cei dintâi trăiește firea, / Ceilalți o cumpănesc și'o scriu."

(P. LXXVII, 1876)

„Ce ți-a rămas la urmă? Urît și sărăcie..."

(P. CXLIV, 1882)

Începuse traducerea Odiseei, în hexametri moderni de 17 și 18 picioare (silabe):

„Spune-ne, muză divină, de mult iscusitul bărbat, ce /
Lung rătăci după ce-au dărâmat Troada cea sfântă..."

Tălmăcește din Goethe, în versuri anapestice de 12–9 silabe:

„Povestim și cântăm de acel conte cu drag /
Ce-odat' locuit-a castelul..."

(Cântec de nuntă – Hochzeitslied – Ex. 66)

Vom trece acum la analiza alcătuirii materiale a versurilor în strofe.

STROFELE se bucură de mai multă varietate de construcție grafică, în postumele manuscrise decât în poezia imprimată din timpul vieții poetului Mihai Eminescu. Poemele cu „formă fixă" (sonete, terza-rima, gazele) sunt mai numeroase. Toată gama strofică, de la **distih** până la **cupletul lung,** variabil cantitativ, se repartizează în ansamblul manuscriselor fără să se poată releva statistic că poetul s'ar fi determinat pentru un tip strofic predominant într'o anumită categorie de piese, după tematica lor. Apare plauzibil că, în spiritul lui, alegerea cupletului lung convine marilor construcții filosofice, mitologiei vechi românești, fantasticului – în general –, satirei social-politice, așa cum atestă piese ca: XVII **Ondina,** XXXVIII **Demonism,** XXXIX **Miradoniz,** XLI **Odin și poetul,** XLIV **Dacă treci râul Selenei,** LV **Mitologicale,** C **Icoană și Privaz,** CIV **Mureșanu,** LLIV **Gemenii,** CLV **Gelozie...** Totuși cele 1302 versuri din **Memento Mori,** (cu temă filosofică și satirică), sunt dispuse grafic în sextine (strofă de 6 versuri); cele 276 versuri din **Antropomorfism,** sunt grupate strofic în catrene! Nu apare vădit voința poetului de a alege un tip strofic în corespondență cu tema tratată. Eminescu a utilizat toate strofele posibile în românește, în creațiunea lui de atelier: lirică epică, dramatică. Selecțiunea, după temă și muzica lui interioară, se va face – când va avea timpul să o facă –, în opera tipărită. Jocul de rime, de asemeni, adică alegerea tipului specific de rime, îl preocupă mai puțin decât în opera definitivă, dată la tipar; utilizează rime plate, încrucișate, în poemele cu formă fixă este obligat să adopte tipul de joc de rime cerute de construcția acestuia. În cursul poemelor mari, ca de pildă: LIV **Murmură glasul mării,** sau LV **Mitologicale** și în altele

mai scurte, în traduceri, transpuneri din poezia veche sau modernă, nu simte nevoia să rimeze. Scrie în versuri albe, bine ritmate: după măsură, cu accente tonice și de intensitate muzicală sau logică a cuvântului. Nu desparte în strofe. Îl preocupă mai ales pasul, melodia, sborul – legănat dulce, în limba concretă și plastică a cântecului popular; sau rupt din limba lui și ritmul lui interior care este suflare de viață, strigăt de dincolo, „strigări iregulare" (**Scrisoarea IV-a**).[5]) În ce privește RITMICA postumelor eminesciene, măsurată, cifrată statistic în procente și curbe, un fapt important apare în raport comparativ cu culegerea de poezii imprimate din timpul vieții poetului: **iambul** și schemele ritmice derivate din el, domină în majoritatea versurilor postume, pe când **troheul** și schemele ritmice derivate din acesta, domină în majoritatea versurilor imprimate, având ca termen de comparație ediția princeps Titu Maiorescu (1883, datată 1884). De aici întrebarea: pentru ce Eminescu, care a manifestat în mod sigur un gust și o alegere intimă pentru „iambii suitori", elaborându-i cu predilecție în opera lui ieșită din atelierul creativ, preferă în momentul deciziei de a „tipări", utilizarea troheului „coborîtor", din punct de vedere al pronunțării melodice și ritmice, în majoritatea poemelor zise antume?

Se știe, pe de altă parte, cât era de scrupulos Eminescu în ce privește alegerea pieselor „de publicat", cu câtă grijă veghia ca forma acestora să îmbrace „litera" și temeiul expresiv al limbii lor de creație ideativă și de rostire muzicală la urechea cititorului român, iubitor și înțelegător al poeziei. (Public exigent și privilegiat printre toate neamurile și limbile capabile din naștere să se desfete ascultând și recitând poezie lirică, epică, dramatică, satirică.) Eminescu a fost pasionat de problema „expresivității limbii românești", a făcut anchete pe viu asupra deosebitelor moduri de pronunțare românească, le-a comparat pe regiuni, pe felul de a vorbi al locuitorului;[6]) iar dacă poetul preferă rostirea moldovenească – „mai dulce la urechea lui" –, niciodată nu a impus-o în creația lui originală. „Moldovenismele" lui de vocabular și de intonare sunt relativ rare, vin să parfumeze un text care este la fel de bine și total receptat (este un „șoc emoțional și spiritual") de către toți românii din toate țările românești. În plus, contactul lui statornic și de trăire zilnică cu folclorul, în speciai cu poezia populară de pe toată aria lingvistică românească, i-a furnizat „tiparul" ritmului natural al limbii române **vorbite, cântate,** care este întemeiat pe un „dinamism inițial" al sunetelor articulate în cuvinte, urmat – desvoltându-se melodic – de accente principale și secundare, variabile, conform silabelor închise, deschise, timbrului vocalelor, consoanelor – toate sunt

rostite, chiar și „i-ul mut", final, acesta fiind fără valoare silabic-accentuală, însă cu un rol fin de pauză muzicală (**lupi,** de exemplu este altceva decât **lup,** sau **lupii...**). În termeni de prosodie modernă românească, **troheul** (și derivatele lui ritmice) este schema ritmică dominantă în poezia populară, adesea un metronom anonim bătând cadența unui vers scurt cu refren repetitiv, mnemotehnic: „Frunză verde de pelin... (7. sil.) sau, Bate vânt de primăvară... (8 s.) Eminescu îl împrumută des în metrica și ritmica lui: Ce te legeni codrule... Îl armonizează savant, cultivă un joc de rime și finale de vers elaborate lingvistic, gramatical:

„De la Nistru pân'la Tisa
Tot românul plânsu-mi-s'a
Că nu mai poate străbate
De-atâta străinătate..."

(Doina)

Însă, natura lui intim muzicală este **iambică** (și derivatele iambice), de exemplu:

Pe lângă plopii fără soț
Adesea am trecut
Mă cunoșteau vecinii toți...

Sau:

„A fost odată ca'n povești
A fost ca niciodată
Din rude mari împărătești
O prea frumoasă fată...

Sau:

Miroase florile-argintii,
Și cad, o dulce ploaie
Pe creștetele-a doi copii
Cu plete lungi bălaie..."

Iar în ce privește poezia de atelier – zisă postumă –, iambul (și derivatele lui ritmice) domină descriptiv, imaginativ, statistic. Se împletește liric – adică în armonie fundamentală a suflului lui vital, respiratoriu, –

cu muzica interioară a poetului care cântă luna, seara, în cursul nopții, cu „frăgezimea florii albe de cireș" ...

„Răsare luna liniștit
Tremurător din ape ..."

O muzică a amurgului, bemolizată. Cu urechea lipită la murmurul izvorului:

„Fiind băiet păduri cutreeram
Și mă culcam ades lângă izvor ..."

O muzică de sonată „a anotimpurilor vieții, a toamnei" (iarna fiind moartea!), peste care domnește „iambul suitor" (sub lumina amurgului, a lunii):

„Se scutur'frunzele de nuc
S'așează bruma peste vii
De ce nu-mi vii? De ce nu-mi vii?" ...

Studiul material și comparativ al **postumelor și antumelor eminesciene** va fi contribuit să măsoare ceea ce este „măsurabil" din factorii creației și procedeelor utilizate în laboratorul poeziei eminesciene. S'a aplicat reliefului sonor, conceput și clădit pas cu pas, desăvârșindu-se într'un „corpus" arhitectural care rezidă pe niște coloane, și al cărui „cheie de boltă" purcede, la rândul ei, din psihologia creatoare a poetului. **Dualitate psihologică,** psihologia creatoare a poetului este generatoare de operă de artă, sub impulsul forței imaginative de sursă țâșnitoare și de reținere canalizatoare a acesteia pe care, o stăpânește la nivelul expresiunii în cadențe metrice, ritmice, după natura bogată în varietate de stiluri și tonalități a limbii poetului. Avânt **inspirat** și alegere a sunetului **expirat,** apăreau deja în capitolul consacrat **Silabei:** poetul folosește cu precădere silabele prelungi (o, î, a, oa, ea, ii ...) precipită cu bună știință fenomenul diftongării, triftongării (pronunță: vi-eața), care, din punct de vedere al articulării, echivalează cu o respirație amplă, de scenă, perceptibilă pentru public. Avânt exuberant și port menținut în același timp, în confecțiunea versurilor lungi din **Scrisori,** elaborate savant și armonios, care pot coexista cu versurile scurte, de inspirație și cadență populară, ușor de pus pe muzică, cântate... **Avânt imaginativ și reținere orânduită în alegerea strofelor,** succesiunea lor, în jocul rimelor: strofe variate, rime bogate, utilizând toți termenii discursului gramatical, în poemele cu formă fixă (sonete, gazele, tertinele, Glossa, Oda în metru antic...); strofa coexistă cu cupletul de lungime variată, care pot forma suite lungi de sute de versuri, cu rime plate (Scrisorile, Epigonii, Mitologicale, Memento Mori, ș. a.). Uneori, din **lung** poetul face **scurt;** din cuplet, cu rime împerechiate, strofe cu joc de rime încrucișate, ca în „Singurătate", de exemplu; elaborarea poemului rezultă din constanta confruntare psihologică ce are loc în timpul procesului de creație între: **„Fantazie, fantazie"** când suntem numai noi singuri și: „Unde-s **șirurile clare** din viața-mi să le spun?"... (Scrisoarea IV). Adică, acestea ultime, rostite și rostuite definitiv. Bune pentru tipar...

În sfârșit – și grație mărturiei scrise, modificate, a manuscriselor în curs de elaborare – această dualitate psihologică apare și în sistemul ritmic folosit de poet în conformitate cu „spiritul și litera" personalității lui creatoare. Toate schemele ritmice – de la cele simple, populare până la cele mai rafinate și savant elaborate –, sunt utilizate de poet în piesele zise postume, adică în laboratorul creațiunii lui de toate zilele și nopțile, mai ales **iambul** și derivatele lui în majoritatea, statistic vorbind, a versurilor. Fantezia, spiritul inedit și înnoitor al poetului se aplică să frământe o limbă poetică pe gustul și capacitatea lui tonală (a organului fonator) care sunt excepționale. Lui Eminescu îi place plenitudinea iambului, „peonul îndrăznețul", formele elaborate, îi place să experimenteze „sintagme" noi, cu linie melodică ale limbii române. Reținut totuși de „litera" troheului tradițional și majoritar al versurilor românești – populare și savante –, poetul scrie iambi și publică trohei! În realitate, ceea ce în manuscris părea că transează în favoarea unei scheme ritmice elaborate, bogată în artificii, cedează în poezia imprimată în favoarea unui ansamblu echilibrat de scheme ritmice variate, cu precădere trohaice sau derivate din troheu, care constituiesc schema ritmică tradițională în poezia românească, conform fonologiei limbii române întemeiată pe „dinamismul ei inițial",[7] cu posibilitatea dată, totuși, unui artist al cuvântului și „sintagmei" poetice să-l moduleze și chiar să-i schimbe ordinea lui accentuală. Trecând din „postume" la „antume" Eminescu alege – în termeni de structură a limbii poetice – **eclectismul** formelor metrice și ritmice în conformitate cu geniul lui creator de poezie originală, exprimată genuin în laboratorul creației, pentru a fi apoi remodelată tehnic în conformitate cu canoanele uzuale, majo-

ritar trohaice, cle prosodiei limbii române, şi cu „litera" tipărită a poeziei româneşti din acea vreme.

TITUS BĂRBULESCU

NOTE

1. PERPESSICIUS, op. c. Mihai EMINESCU, Opere, T. IV, V; Bucureşti (ediţia Academiei R.P. R., 1952 (IV); 1958 (V).

2. P. VALERY, *Une vue de Descartes*. Variétés. Etudes Philosophiques. Paris, Pleïade, N.R.F. p. 817. Rééd. 1957.

3. A. GUILLERMOU, *La Génèse intérieure des poésies d'Eminescu*. Paris, Didier, 1963 (thèse en Sorbonne).

4. *Mitologicale*, poem postum de Eminescu, compus în versuri de 16—17 silabe, fără rime; ritm scandat modern (accentual), hexametru.
„. . . *Şi*ră-dă-*ci*-ni-le *mun*-ţi-lor *ma*ri se cu-*tre*-mu-ră *fal*-nic . . . "

5. . . .
„Dar organele's sfărmate şi'n strigări ireguläre
Vechiul cântec mai străbate, cum în nopţi isvorul sare
. . .
Unde-s şirurile clare din vieaţa-mi să le spun?
Ah! Organele's sfărmate şi maestrul e nebun!"
M. Eminescu, *Scrisoarea IV*.

6. M. EMINESCU, *Cestiuni de pronuncie românească*, în: *Scrieri politice şi literare* (p. 409—414), Bucureşti, 1905.
V. de-asemeni:
I. SLAVICI, *Amintiri. Eminescu şi limba românească* (pp. 34—39), Bucureşti, ediţia pentru literatură, 1967 (reed.).

7. S. PUŞCARIU. *Etudes de linguistique roumaine*. Cluj — Bucureşti, Imprimeria Naţională, 1937.

Paris, 26 Iulie 1989

NICOLAE BALOTĂ

EMINESCU ŞI DIVINUL

Eminescu credincios, Eminescu agnostic, scrierile poetului, mărturiile din jurul său pot să aducă argumente într'un sens sau într'altul. Este greu să decizi asupra opţiunilor fundamentale şi ultime ale unui suflet, ale unui spirit, în ale căror arcane nu poţi pătrunde decât prin mijlocirea – şi aceasta plină de ambiguităţi, de echivocuri – creaţiei literare. Explorând scrierile poetului, textele gânditorului Eminescu, nu suntem oare atenţi să atribuim eului său real ceea ce ne revelează eul său poetic? Nu se aplică, oare, operei sale – corpusului de texte pe care ni-l oferă geniul său – ceea ce el însuşi pare să ne spună cu privire la textele sacre, la Scripturi: „Ce mai mult o încifrează cel ce vrea a descifra?"

Dar chiar acest vers, extras din **Epigonii** pare să refuze validitatea speculaţiei religioase, a „cugetării sacre" – cum spune el, pe temeiul Scripturilor. Să-l citäm: „Ce e cugetarea sacră? Combinare măiestrită/ Unor lucruri neexistente: carte tristă şi'ncâlcită. / Ce mai mult o încifrează cel ce vrea a descifra".

Mărturisesc că, citind şi recitind asemenea versuri, dezabuzate declaraţii retorice ale tânărului Eminescu („Imi vine a crede că toate's nimica" – exclamă el odată), expresii ale unui patos al nihilului, alimentat de lecturi schopenhaueriene, poză a romantismului tardiv, în confluenţa sa cu secetosul pozitivism ce se anunţa, nu mă las convins de absenţa oricărei înfiorări religioase la el: De altfel, sunt atâtea dovezi ale existenţei unei reflecţii pe aceste teme în opera gânditorului Eminescu.

Din desişul acesta de teme şi texte aleg doar un singur poem postum, **Memento Mori** (compus în 1872 când Eminescu avea 22 ani), şi din acesta doar câteva aspecte semnificative privitoare la raporturile poetului cu Sacrul, cu Divinul.

Tenebrele, cele ale unei nopţi a istoriei, o atmosferă de amurg domină această „panoramă a deşertăciunilor". Poetul închipuie, în această viziune crepusculară, nu numai declinul, decadenţa în istorie a civilizaţiilor (Egiptul, Grecia, Roma) ci şi, ca într'o metaistorie, pe un plan religios – metafizic, moartea zeilor.

Această viziune a unui amurg al zeilor, al sacrului (care ne aminteşte tulburătoarea expresie, **Fehl Gottes**, din poezia lui Hölderlin, şi anunţă în

mod straniu, formula nietzscheiană a „morții lui Dumnezeu") se asociază cu o întunecare a cunoașterii umane. Zeii și ideile omului sunt atinse parcă de aceiași boală mortală, cunosc o agonie identică: „E apus de zeitate și-asfințire de idei" (v. 1243 din **Memento Mori**). Același blestem pare să fi lovit nu numai Elada, ci și lumea noastră modernă, existența noastră într'o „noapte a timpului" ce ne înconjoară. Maledicțiunea aceasta interzice accesul la sacru și lovește sacrul însuși. Întreaga secvență finală din **Memento Mori** e un discurs adresat unei divinități ce se ascunde, unui **Deus absconditus.** Eșec al rațiunii, vanitate a proiecțiilor prin care încercăm să ne imaginăm, să ne reprezentăm Divinul. Omul nu se poate transcende, nu se poate depăși. Nu poate înțelege sensul existenței sale, pătrunde tâlcul unui mecanism al istoriei („roata istoriei") în care trăim, epuizându-ne în „combinații iluzorii". În acest impas, recurgem, în ultima instanță, la mit.

Cuvântul acesta revine – ca un leit-motiv – în finalul la **Memento Mori.** Într'un context care e acela al unui lamento asupra neputinței omului de a se depăși, de a înțelege transcendența, de a-și apropia Divinul, miturile la care omul – în deruta sa, în disperarea sa existențială – face apel, nu sunt identificate de poetul nostru cu forțele spiritului uman, ci cu elementele, cu forțele naturii. Trei „rădăcini" cosmice, trei elemente fundamentale ale naturii sunt evocate. Ele sunt asociate cu efortul omului, cu năzuința sa spre transcendență. Ne lansăm interogațiile în vid, prin mijlocirea elementelor mitizate ale firii. Prin apa mării: „Unde mitele cu-albastre valuri, lungi, strălucitoare... / înnecând a mele gânduri de lungi maluri de nisip"; prin aer: „Prefăcute'n vulturi ageri cu aripi fulgerătoare, / Cu-ochi adânci și plini de mite, le-am trimis în cer să zboare": în sfârșit, în adâncurile pământului: „Întrebările de tine / Pe-a istoriei lungime unde se ridică ca ruine / Și prin valuri de gândire mitici stânce se sulev..."

Interogația noastră privind Divinul este o interogație cosmică. Ea este însă deșartă, căci niciun răspuns nu răsplătește acest elan neliniștit ce animă deopotrivă abisurile firii și pe cele ale spiritului uman. Răspunsul la întrebarea omului este tăcerea Divinului (nu cunoaștem oare din **Cugetările** lui Pascal: **„Ce silence éternel des espaces infinis m'effraie"?**) Dar nu e aici doar tăcerea lui **Deus absconditus** al jansenișilor, ci acela mult mai profund tulburător al lui „Dumnezeu cel mort" nietzscheian. Mitul orbecăie, totuși, pe urmele Divinului, mitul care ridică stâncile, valurile. E o întreagă pulsație cosmică, o aspirație spre sacru ce răspunde căutării înfrigurate a Divinului. Avem, deci, în **Memento Mori** nu numai o închipuire a unui

amurg, al zeilor, al sacrului, ci și o voință de transcendere, de depășire înscrisă în lume și în om.

Divinul către care se îndreaptă această aspirație își are, în viziunea eminesciană, ipostazele sale, pe care nu le putem uneori identifica cu Dumnezeu unul și întreitul tradiției creștine. Demiurg nu e Dumnezeu, dar e o ipostază mitopoetică, o emanație a Divinului, într'o lume deșertată de zei, în lumea „morții lui Dumnezeu". Creator de lume (și de lumi), înțelept încarnând Logosul și Mag, Demiurg, în viziunea lui Eminescu, este înainte de toate, un **Văzător.** E vizionarul care contemplă și „descifrează" cosmosul pe care ei însuși l-a „încifrat". Acest Demiurg este apropiat, desigur, de o anume figură similară gnostică, precum și de emanațiile neoplatoniciene (preluate și ele de gnostici). Dar, ceea ce-l distinge pe acest Demiurg al poetului de alte forme mitice sau filozofice ale sale, este natura sa contemplativ-pasivă, aș spune chiar **patetică.** El a partcipat la Creație (e „Semănător de stele" și „Începător de vremuri"), dar mai apoi a devenit o divinitate otioasă, ce se odihnește indefinit („Când pătruns de sine însuși odihnea cel nepătruns" – citim în **Scrisoarea I**). În tot ce se face, se creează mai ales de poeți, el e ceea ce rămâne: e, deci, perenitatea („Veșnic este numai râul; râul este Demiurg" – **Scrisoarea IV**). În sfârșit, el este inspiratorul ce se manifestă insuflând duhul Poeziei, și uneori e Poezia însăși. Dar, cu toate acestea, nu e un creator activ. Esența sa e pasivă, patetică, în suferință.

Un vers care a rămas, ca pietrele eratice, izolat, pe șantierul lui Eminescu, definește admirabil acest patos al lui Demiurg: „De plânge Demiurgos doar el aude plânsu-și". Nicăieri, în nicio mitologie savantă a gnosticilor, în nicio ficțiune a filozofiei neoplatoniciene sau hegeliene nu regăsim urmele unui asemenea Demiurg îndurerat-patetic. Acest plâns originar, acest lamento patetic îl aud în centrul universului liric al poetului nostru. E plânsul unui Demiurg însingurat, un patos ipotetic (**„De plânge..."**) Dar ipoteza însăși are un statut ontologic revelator. Patos apropiat de acela al lui Lucifer damnatul, de acela al lui Hyperion, în cerul său glacial, de Orfeu cel părăsit. Demiurg – cel prin care totul **este, ființează,** sau cel puțin **pare să fie,** este și cel prin care totul se nimicește, se anihilează. Increatul comportă în sinea lui acest lamento originar.

Și, ca atare, el este (în viziunea poetică eminesciană) sursa primordială a harului poetic. Poezia nu e decât ecoul acestei lamentații originare, a patosului unui Demiurg „pătruns de sine însuși".

Cred că definiția poeziei, cea mai apropiată de intenția esențială a poetului, e cea pe care el ne-o dă în două versuri ale poemului său, **Ca o făclie:**

„(Iar de atunci) prin haos o muzică de sfere,
A cărei haină-i farmec, cuprinsul e durere".

Mitul patosului demiurgic nu cunoaște o redempțiune, o mântuire. Nu comportă nici mântuire religioasă, nici mângâiere estetică. Răceala glacială, demonică, a Luceafărului e un corolar al acestei suferințe transcendente. De aceea, Luceafărul aspiră la „haos" și la „repaos"-ul absolut. „Din haos Doamne-am apărut / Și m'aș întoarce'n haos / Și din repaos m'am născut / Mi-e sete de repaos." Nu triviala, profana dorință de incarnare, de întrupare, de sensualitate împărtășită în trup constituie năzuința demiurgică, ci aceea spre increat, spre neantul adunat în sine.

Dar Luceafărul nu apare, în lirica lui Eminescu, doar ca astrul rece, pierdut în înălțimi deșarte, parabolă a „geniului pustiu", ipostază a Poetului însingurat. În straturile ei ascunse, în profunzimile ei, lirica aceasta, a demoniei titanice, cunoaște închinări aduse unui alt Luceafăr, o pietate secretă, revelată în versuri precum acestea:

„Rugămu-ne'ndurărilor
Luceafărului mărilor."

Apare aici, brusc, neașteptat, în contextul unui poem cu trimiteri spre spațiul imaginar indic – în **Ta tvam asi** – viziunea acelei **Stella maris** care, ca și **Stella matutina,** este una din emblemele prin care Litaniile Sfintei Fecioare o numesc pe aceasta. Duioșia eminesciană, acea candidă căldură, acea fervoare pură, o învăluie pe cea invocată în versurile poemului postum, unul din cele dir. urmă, din ultima fază a creației sale conștiente.

NICOLAE BALOTĂ

În memoria Naşului
Nicolae Petra Oşia

BARDULUI DE LA NĂSĂUD
GEORGE CASIAN COŞBUC

Din valurile vremii'nviforate,
Tu, te ridici, Apostol-al Națiunii,
Ca soarele dreptății ce străbate,
Să dea lumină sacră Românimii.
Și-așa cum urci pe cerul României,
Scăldând în aur fruntea de Ceahlău,
Deștepți speranțe ale Țărănimii
O stâncă de granit ca de Rarău.
Prin tine a cântat Natura verde,
Și Repedea ce saltă dela munte,
Și Mureșul ce'n Tisa încet se pierde,
Speranțele atavice trecute.
Prin tine cântă-un viitor de aur:
Ție onoare și-eternul ram de laur!

BASIL LĂPĂDAT MARCU

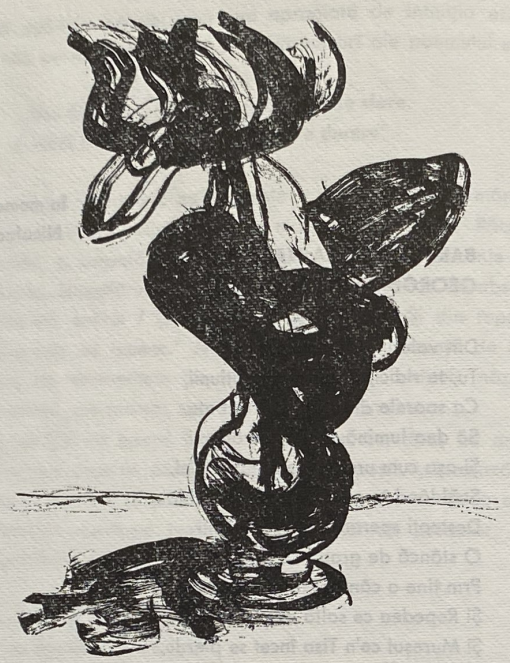

ȘTEFAN MANCIULEA

CUM TRĂIAU PE VREMURI ȘCOLARII LA BLAJ

În timpul meu, majoritatea școlarilor Blajului erau odrasle de țărani veniți aici la învățătură din lumea satelor. Părinții lor nu erau prea înstăriți, luptau și ei cu multe greutăți pentru agonisirea celor câțiva florini necesari atât drumului cât și taxei pe care o plăteau gazdei ca să le adăpostească copiii în vreo odaie sărăcăcioasă, vreme de un an. Grea problemă era pentru ucenici și aceea a hranei. Este drept, școlarii primeau țipătul vlădicesc, cei mai mărunței potolindu-și foamea și cu zeama de la seminar, dar mulțimea „studenților" era lipsită aproape anul întreg de mâncarea caldă zilnică.

După redeschiderea cursurilor liceului, în 1852, școlarii căutând să solu-

ționeze această problemă a hranei, au discutat-o și frământat-o între dânșii, pe toate fețele. Nu se cunoaște și n'a rămas nici o însemnare scrisă, și nici tradiție orală, prin care s'ar cunoaște numele înțeleptului, care a iscodit sistemul așa zisului „datul cu săptămâna".

În ce consta această formă de cooperație economică, cunoscută și practicată decenii de-a rândul, numai în viața școlară a studenților din Blaj, și nicăieri în altă parte, a globului pământesc?

După 1850 elevii care locuiau la gazdă, se asociau câte 4–12 în mici corporații; ei cumpărau în comun alimentele de pe piață, ori acestea le erau aduse de părinți de-acasă, iar gazda le fierbea și pregătea mâncarea.

Un elev, de pildă, cumpăra toate alimentele pentru o săptămână, următorul pentru altă săptămână și așa mai departe, încât dacă locuiau la vreo gazdă 8–10 elevi, un elev nu mai purta grija hranei câte 8–10 săptămâni.

Aceasta era o problemă simplă și totuși foarte complicată. Căci ce putea fi mai simplu decât să hrănești tu singur opt, zece ori douăsprezece guri în curs de o săptămână, ca mai apoi să trăiești boierește, fără grijă, ca la mama acasă, vreme de câteva săptămâni. Te trudeai o săptămână, nu-i vorbă, dar nici altuia nu-i mergea mai bine și ușor în săptămânalui. Mai simplă și originală ortăcie nici că se putea născoci alta.

Dar erau și pe acele vremuri piedici și hopuri grele ale vieții care trebuiau învinse sau înlăturate.

Uneori se întâmpla ca vreunui elev să nu-i sosească de acasă „pocul" cu de-ale gurii la timpul hotărît. Părinții altuia aveau treburi mai grabnice de isprăvit decât să prindă calul la căruță și s'o apuce prin noroiul drumurilor desfundate, numai pentru că i-a venit săptămâna copilului să hrănească cine știe ce pârliți de dieci. Nu bucuros pleca cineva prin lapoviță, ploaie, vânt și furtună cale de câteva zeci de kilometri cu desagii vârfuiți de fasole, cartofi, oale cu untură, făină de pâine și mălai, aduse cine știe din ce fundătură de sat. Căci între părinți ca și între odraslele lor, unii se mai lăsau în nădejdea gazdelor, că doar n'o să lase pe copiii lor să moară de foame.

Alteori se întâmpla ca banii celui care era de rând la săptămână – cei de la depărtări mari cumpărau de pe piața Blajului alimentele – să se mai rătăcească în buzunarele vreunuia cu mână lungă, sau să i se piardă, ori în caz de năravuri rău, să fie dați pe tutun, bomboane, țigări și alte mărunțișuri la care râvneau de atâtea ori diecii. După astfel de nenorociri, săptămâna creștea lungă cât anul, și gurile nu puteau fi legate nici agățate în

pod la fum. Dar nici aceluia din pricina căruia se lungeau nasurile elevilor și ochii li se scufundau în orbite, nu-i mergeau boii la plug. Nu numai că flămânzea alături de ceilalți, dar primea ocări, hule, blesteme, uneori și ghionturi sau trânteli.

Toți câți locuiau la o gazdă alcătuiau după discuții lungi așa numita listă de mâncare pentru o săptămână, care apoi rămânea neschimbată pentru anul întreg. Lista odată stabilită era prinsă cu un cui pe ușa camerei.

Săptămâna începea lunea și se termina duminica. Începutul săptămânii se arăta promițător și bogat, dar cam pe la mijlocul ei sacul începea să se golească văzând cu ochii. Lista mâncărurilor de cele mai multe ori cuprindea următoarele alimente, gătite de gazdă pentru amiază:

Luni – supă de cartofi
Marți – supă de chimen
M ercuri – supă de fasole
Joi – rasol cu carne de vită
Vineri – fasole frecată
Sâmbătă – supă falsă cu tarhon
Duminică – rasol cu carne de vită.

Modificări neînsemnate interveneau din când în când în alcătuirea acestei liste, de la gazdă la gazdă, ele însă nu schimbau caracterul ei fundamental. Studentului de rând la săptămână, nu-i prea venea noaptea Moș Ene pe la gene. În această săptămână avea gânduri și griji care-l frământau și-l terfeleau ca pe jar. De cu dimineața trebuia să dea gazdei alimentele pentru toată săptămâna, apoi sare, oțet, piper și alte condimente. Iar la masă să facă rost de tacâmuri, scaune, ca fiecare să șadă și ca mâncarea să fie împărțită în mod egal între toți.

Fiecare diac își avea locul hotărît în ordinea stabilită pe listă. Nu se puteau schimba decât scaunele și farfuriile, după cum unul era mai grăbit ori altul întârzia de la masă. Castronul cu supă se aducea din partea aceluia care avea rândul în acea săptămână. Întâiul se servea acela care era de rând în săptămâna următoare. Ultimul era cel cu săptămâna pe cap.

Porția era: două linguri de supă, pline, ras. Dacă mai rămânea, rândul se repeta cu câte o lingură, în aceeași ordine până unde se ajungea. Carnea avea altă rânduială de împărțire: se așeza în atâtea grămăjoare câți ortaci erau la masă. De fiecare ins erau stabilite două sute de grame carne. Porțiile odată fixate, se așezau pe un cărpător mare care era trecut pe

rând pe la toți mesenii. Acela care avea rândul săptămâna următoare avea dreptul să-și aleagă porția care-i convenea. După el urmau ceilalți ca și la servitul supei, în ordinea săptămânii.

Prânzul „amiază" prin sistemul datului cu săptămâna era astfel soluționat. Rămâneau de rezolvat doar problema dejunului și a cinei. Grea de tot și aceasta, pentru cei mai mulți dintre noi „sărăntocii", cum ne ironizau de multe ori colegii cu părinți înstăriți. Până când am ajuns „student în gimnaziul superior" intrând acum cu oareșcare drept în rândul celor cu datul cu săptămâna, am trăit „din straiță". Alimentele erau aduse de acasă de părinți, de obicei pâine coaptă în cuptor – slănină, mai puțină, cartofi și fasole. Mama bătrână – bunica – așeza de multe ori în desagii aduși de tata cu „călăria" câte un „mălai" de forma pâinișoarelor, copt în cuptor. Era frământat cu apă, câteodată însă și cu lapte dulce, apoi lăsat să dospească. Scos din cuptor era o bunătate, încât noi copiii ne băteam care mai de care să ajungem la „dărab" mai mare. Era și un cântec închinat mălaiului din care îmi amintesc doar câteva versuri:

„Pe cel deal cu mult alai
Trece puiul de Mălai
Și cu doamna Mămăligă
Amândoi într'o tiligă,
Stai Mălaie, nu te duce,
Că te-oi scălda'n lapte dulce
Și te-oi unge cu smântână
Și te-oi pune la inimă."

Mălaiul a fost singura mea „prăjitură" atât în copilărie cât și după ce venisem la Blaj la școală.

Dimineața, nu prea mâncam, bani nu aveam să-mi cumpăr un „sfărtai" de lapte, și mă mulțumeam cu câte o bucată de pâine ori țipău. Seara tot cam așa, la dărabul de țipău adăugam câte „două-trei creste" de slănină, dacă le mai găseam prin lădiță după multă cotrobăială; ori în cazul cel mai rău ne mulțumeam cu dărabul muiat în apă și stropit cu sare. Dar și de data aceasta norocul a venit în ajutorul școlarilor. Prin anii 1900 s'a aciuit la Blaj întâiul grădinar bulgar, care a arendat lângă podul de peste Târnava Mare o porțiune bunicică de teren din lumea râului – Bercul – unde păștea vitele și caii vlădiciei.

Bulgarul harnic și priceput a arat adânc, desfundând pământul pe care

l-a însămânțat cu diferite legume; noutate mare atât pentru locuitorii Blajului cât și pentru țăranii satelor din jur. Lucru de mirare mai ales pentru noi era prezența în câmp a ardeilor grași „chiparcă" necunoscuți până atunci pe aceste meleaguri. Odată cu începutul anului școlar în zilele calde și frumoase de toamnă „potoalele" și „studenții" ne pregăteam lecțiile în mijlocul naturii. Când soarele da spre asfințit, cei din „Berc" împreună cu ceilalți coborîți de pe coastele dealurilor și din Câmpul Libertății, trăgându-ne spre casă, ne abăteam pe la grădinarul bulgar. Acesta pentru un „creițar" ne umplea pălăriile și buzunarele hainelor, cu ardei grași și frumoși, de îți luau ochii, nu alta.

Ajunși la „gazde" cotrobăiam prin „lădițe" în care păstram alimentele de la părinți de-acasă, căutând cu sârg doar vom mai afla vreo „creastă" de slănină. Mare bucurie pentru cei favorizați de noroc. Dar nici ceilalți „dieci" nu se lăsau bătuți: făceau de pe unde puteau rost de trei „creițări", dau fuga la „misărniță" – măcelărie –, cerându-i proprietarului să facă bunătate să le vândă slănină „papricată". Apoi, ține-te apă, să nu te rupi... Cina – când țipăul era și proaspăt – alcătuia pentru noi un adevărat ospăț împărătesc. Clefăiam din fălci luându-ne la întrecere care înfulecă și înghite bucata cea mai mare de „țipău" și de „chiparcă". Mâncarea o udam apoi cu un „cântălău" de apă de băut adusă de la șipotul din piață, instalat în preajma seminarului teologic. Cinați boiereșteș ne „tecăruiam" foalele ca „țeghea" încât puteai omorî puricele pe el de tare ce era.

Gazda bună și milostivă unde am locuit – vreme de opt ani – până ce am terminat școala secundară, din când în când mă mai „atingea" și cu câte o lecuță de dulce când pregăteam hrana pentru familia ei. Aici am făcut cunoștință întâia oară cu „prăjiturile". Aș fi mâncat o „țipsie" întreagă, dar de unde și cu ce? Bani nu erau pentru astfel de bunătăți, iar acasă la părinți lipsurile împovărau din greu gospodăria lor.

Exista și atunci la Blaj o mică cofetărie – studenții îi spuneau „țicrazdă", proprietar fiind un oarecare Turcu. În vitrină „fereastră" erau așezate la vedere câteva feluri de prăjituri și „cremeșe". De câte ori treceam pe ulița plăcintelor, mă îndulceam numai cu ochii, dar ușa cofetăriei n'am deschis-o niciodată. Mulți dintre colegii mei de clasă, înstăriți, consumau destul de des prăjiturile. Eu însă înghițeam noduri și-mi lăsa gura apă văzându-i.

A dat însă norocul peste mine în clasa a VI-a a gimnaziului, când m'am săturat o dată de „cremeșe". Și iată cum s'a întâmplat minunea:

Taxa școlară „didactrul" îl achitam pe atunci în două rate: după vacanța

de Crăciun și de Paști. Întors de acasă la Blaj, după Duminica Tomii, tata la plecare mi-a dat câteva coroane, restul didactrului. M'am prezentat a doua zi după începutul lecțiilor la profesorul casier al gimnaziului.

– „Sărut mâna! Am venit, mă rog, să plătesc didactrul."

Profesorul a răsfoit un caiet, apoi mi-a zis:

– „Didactrul tău, l-a plătit Excelența Sa Mitropolitul."

Să se deschidă pământul și să mă înghită de mirare și uimire. De unde minunea aceasta la care niciodată n'am îndrăznit a visa? La ora de „clasă" – dirigență –, profesorul nostru dr. I. R. clasistul – după ce a motivat absențele – m'a chemat pe mine împreună cu alți doi colegi la catedră:

– „Mă, Excelența Sa, v'a plătit rata de didactru. Să mergeți să-i sărutați mâna și să-i mulțumiți."

Întorși în bancă, după oră, ne-am frământat, ne-am sucit și ne-am învârtit, ce să facem și cum să împlinim porunca clasistului. Discuțiile le-am continuat și acasă la gazde, unii fiind de o părere, alții de alta. După lungi conciliabule am ajuns la următoarea soluție: să-l așteptăm pe Înaltul Ierarh la întoarcerea de la catedrală în curtea castelului și acolo să-i mulțumim.

Mitropolitul Victor Mihali toată vremea cât a păstorit la Blaj, zilnic participa la sfânta liturghie din catedrală. Slujba începea dimineața la ora 6.45 și se termina la 7 și jumătate. Mitropolitul era singur totdeauna, și la dus și la întors, îndeplinindu-și această sfântă îndatorire, pe orice vreme, fie vara, când pământul era uscat sfarog, și piața transformată într'o mare de praf, fie iarna când crăpau lemnele de frig, ori omătul acoperea ulițele târgușorului.

În fiecare zi la ieșirea din catedrală, în fața clădirii oficiului poștal de mai târziu, Mitropolitul era așteptat de grupul țiganilor și țigăncilor pentru a primi darul în bani de la „Măria Sa domnul Vlădică". La capătul rândului aliniat pe lângă perete până la ușa intrării în castel, era șeful grupului „căpetenia". Acesta da raportul mitropolitului comunicându-i câți bărbați și câte femei erau prezenți. Ierarhul socotea în gând cota care se cuvine fiecăruia, apoi scotea suma totală, o da căpeteniei, iar acesta era dator să o împartă în mod egal celor de față. Fereaască Dumnezeu să fi cutezat să-și rețină pentru el vreun creițar. Când se afla, despre o astfel de „furătură", a doua zi i se comunica Vlădicului ticăloșia săvârșită de căpetenie, iar acesta era alungat pentru totdeauna din rândul acelora care se învredniceau de milostenia vlădicească.

Ierarhul trecea apoi prin fața șirului primind din partea celor prezenți urările de „sărut mâna" și de mulțumiri însoțite de adânci plecăciuni. De

la intrarea în curtea castelului și până la ușa clădirii era o distanță de câteva zeci de metri. Noi am hotărît să ne postăm aproape de ușa castelului, cu capetele descoperite. La apariția Mitropolitului, inima ne bătea în coșul pieptului să-l spargă, nu alta, iar picioarele începură și ele a tremura. Cum să îndrăznim noi să stăm de vorbă cu Excelența Sa? Vlădicul Victor Mihali, nobil maramureșan de viță veche, era mijlociu de statură, drept, călca hotărît cu piciorul și avea graiul puțintel cam repezit. Ajuns în fața noastră ne-a întrebat:

– „Ei, ce-i cu voi?"

Unul din noi, oratorul, bâlbâindu-se a îngăimat:

– „Sărut mâna Excelență! Am venit să Vă mulțumim că ne-ați plătit didactrul."

– „Ei? Cine v'a spus?"

– „Domnul profesor clasist."

– „Dar părinții când ați venit de-acasă, după Paști, v'au dat bani pentru didactru?"

– „Dat Excelență!"

– „E? Vedeți să-i dați părinților înapoi, când vin la voi, că și ei sunt necăjiți și lipsiți. Să nu-i cheltuiți, să vă purtați bine și să învățați."

Smeriți i-am sărutat mâna dreaptă. Ierarhul a intrat în castel, iar noi după ce ne-au trecut toate nădușelile, am plecat la gimnaziu, intrând în sala de clasă.

După câteva săptămâni a venit tata ca de obicei, cu desagii cu merinde. Când i-am împărtășit neașteptata întâmplare s'a mirat și el, iar când i-am pus în mână coroanele destinate didactrului și-a făcut cruce spunând:

– „Să-i deie Dumnezău sănătate la Domnul Vlădică, că ne-a ajutat." Întorcându-se spre mine mi-a dat vreo „trei pițule" zicându-mi:

– „Na și ție creițarii ăștia să-ți cumperi câte ceva!"

Dacă mi-aduc bine aminte o parte i-am cheltuit cumpărând de la „Librărie" două broșuri din „Biblioteca pentru toți". Una a fost: „Gheorghe Coșbuc". Din ontologia sanscrită. Am citit-o atunci de mai multe ori și mai târziu încercând să pătrund sensul adânc al filozofiei neamurilor locuitoare în India, prins în atâtea din proverbele și zicătoarele lor. Reții și acum următoarele versuri pline de înțelepciune:

„– Soarele răsare roșu și tot roșu el apune
Omul bun și'n zile rele e tot bun ca'n zile bune."

Iar altul spune:

„Mânia'n oamenii cei buni
Se naște moartă, se topește,
În cei cuminți un ceas trăiește
În semidocți trăiește luni.
Trei ani în proștii cei din gloată
Iar în mișei viața toată."

Apoi:

„Cei proști ca vita te'nțeleg
Numai când spui cuvântu'ntreg
Dar te'nțelegi cu cei cu minte
Numai din ochi fără cuvinte."

Din suma lăsată de tata au mai rămas câțiva creițari. Trecând prin fața ferestrei cofetăriei din capătul Uliței Plăcintelor, prăjiturile din fereastră mi-au făcut încă o dată – a câta oară – cu ochiul. De data aceasta n'am reușit să mai rezist ispitei, am intrat și am înfulecat câteva bucăți. Doamne, bune au mai fost!

*
* *

Mare greutate aveam noi „potoalele" și „studenții" cu pregătirea lecțiilor în vremea de toamnă și iarnă mai ales. În odăițele scunde, la câte o măsuță eram nevoiți, la lumina lămpii de petrol, care de multe ori ne învrednicea mai mult cu fuiugine, să ne pregătim lecțiile în scris. Pentru lecțiile din manualele tipărite, întrebuințam pe cât era posibil lumina zilei. Iar în odaie, fiecare în câte un colț, bolborosea încetișor, ba o bucată de vers, ba câte o frază din limbile străine. După cină, în pat, unde dormeau câte doi–trei inși, după vârstă și mărimea trupului, dacă eram colegi de clasă încercam să mai limpezim câte o întrebare.

Situația se schimba odată cu primăvara. Ziua creștea, razele soarelui din ce în ce mai bogate zvântau pământul, și toți câți locuiam la aceeași gazdă, ieșeam în curte și grădină. Fiecare aveam câte o porțiune din „cărare" pe care o băteam uneori ceasuri întregi, dus și întors. Lecțiile aici le

pregăteam cu glas înalt, să ne intre mai bine cuprinsul lor în cap. Când am început să bolborosim în limbile lui Ovidiu și Virgiliu, câte un „hic-hec-hoc", „Suflă'n foc". Iar la germanul: „der, die, das" alt glas ne îngâna „N'am răgaz".

În zilele când nu aveam lecții după prânz, mâncam în fugă, luam cărțile subțioară și o „tuleam" fie pe rât, pe Câmpul Libertății, fie în Berc, ori pe coastele domoale ale dealurilor. Aici nu mai erau restricții, fiecare-și rostea lecțiile, învățându-le cu glas tare, în dragă voie. Odată cu asfințitul soarelui ne întorceam la gazdă unde ne aștepta cina, de multe ori alcătuită numai dintr'un „călcâi" de țipău ori pâine uscată. Se întâmpla – destul de des – că pâinea să primească la suprafață o ușoară nuanță alburie de mucezeală. Aș fi aruncat-o, dar foamea nu îngăduia. Și de data aceasta sărăcia ne-a învățat cum să ieșim la liman. Bucata uscată o prăjeam bine pe cuptor, apoi o înmuiam în apă, o stropeam cu puțină sare, și ma' cu noduri în gât, îi dădeam drumul în stomac. Nu era prea strălucită sărmana cină, dar reușeam totuși să ne potolim foamea până a doua zi, în așteptarea prânzului orânduit prin „datul cu săptămâna", ori ulcica cu zeamă de cute primită gratuit de toți „diecii" flămânzi de la bucătăria Seminarului teologic.

Uneori, gazdele la care locuiam, aveau în curte vreo „șură", „șopron" ori „culină de vară". Atunci aici ne găseam odihna în vreme de noapte. Măturam și direticam oglindă peste zi dormitorul nostru, luam seara „străiacul" pe care-l aruncam huzdup în pod. Aici eram la largul nostru, nimeni nu ne mai striga: „Ta-că-vă-fleandura" ori „culcați-vă odată ticăloșilor". Uneori poveștile înjghebate de cu seară, între cei așezați pe odihnă în podul grajdului, se întindeau până după miezul nopții. Iar dacă problemele discutate erau interesante, ne găsea treji chiar și cântatul cocoșilor despre ziuă.

Așa am trăit anii petrecuți în gimnaziul superior din Blaj, până în vara lui 1913, când am terminat clasa a VIII-a și m'am înfățișat înaintea comisiei pentru examenul de maturitate.

ȘTEFAN MANCIULEA

*

NEGRU PE ALB

TOT DESPRE EMINESCU, LA SORBONA (1975)

Între 12 şi 16 *Martie 1975* s'a ţinut la Sorbona un „*Coloque international sur le thème: Eminescu après Eminescu*", sub preşedinţia profesorului Alphonse DUPRONT (preşedintele Universităţii: Paris IV), fost director al Institutului Francez din Bucureşti. Reuniunea avea loc în cadrul acordului cultural, care fusese recent încheiat între Franţa şi România pe baza „principiului reciprocităţii" culturale între cele două state. În aceeaşi vreme Polonia deschidea două *Alianţe Franceze*, cu personal de învăţământ din Franţa, un Institut Francez (la Varşovia), Bulgaria o *Alianţă Franceză*, şi un liceu cu personal francez, la Sofia; Ungaria un *Centru cultural francez* şi o bibliotecă franceză; la Bucureşti se înfiinţa o *Bibliotecă* (în locul *Institutului francez* şi celor 2 licee franceze suprimate), foarte bine echipată, de altfel, la care cine îndrăznea să vină să citească, sau să împrumute cărţi, era fotografiat la intrare! Cartea, care nu mai putea reveni „faute de combattant", era îndată înlocuită pentru uzul altui îndrăzneţ... În ce priveşte organizarea congresului „Colocviu Eminescu", revenea deci *Sorbonei* să invite conferenţiari şi specialişti eminescieni din România şi din exilul românesc care să contribuie în mod liber, la nivel universitar, cu lucrări şi expuneri, tratând subiectul (pasionant şi necesar cunoaşterii internaţionale a lui Eminescu şi a moştenirii lui literare). Urma deci să se facă un bilanţ exact, necenzurat — căci nu poate fi cenzurat un congres ştiinţific la Sorbona! — al rodirii operei şi moştenirii lăsate urmaşilor de Luceafărul poeziei şi prozei naţionale româneşti. Tema: *Eminescu după Eminescu* a fost fericit aleasă de profesorul Alain Guillermou, titular atunci al catedrei de limbă şi civilizaţie română la *Şcoala Naţională de Limbi Orientale* şi profesor la Sorbona... S'a întocmit aşa dar o listă de personalităţi care urmau să fie invitate a participa la colocviu, din România şi din Franţa. Lista a fost supusă aprobării protocolare a Ambasadei române din Paris. Dintre cei invitaţi din România, cam jumătate au fost şterşi de pe listă şi înlocuiţi cu alţii... Dintre şi pentru cei din exil — cu statut de cetăţenie străină, sau de refugiat — s'au formulat rezerve, un fel de selecţie „ad hominem": nu puteau participa decât persoanele „grata", agreate de unul din statele participante, România lui Ceauşescu de atunci! Îi era teamă „României lui Ceauşescu" să nu se trateze într'un colocviu la Paris, în libertate, despre „naţionalismul lui Eminescu", despre viziunea lui

filozofică integral națională a ființei și culturii neamului românesc Astfel, solidari cu cei respinși să participe la un atare congres la Sorbona, români liberi, în post universitar în Franța ca, bunăoară, profesorii Octavian Nandriș, Emil Turdeanu, Titus Bărbulescu ș. a. au refuzat să participe la colocviu. Paralel *Asociația Francezilor de Origine Română (A.F.D.O.R.)*, atunci recent înființată în Franța, sub președinția dr. Jean-Marie BOBOC, a redactat o broșură care a fost depusă, în ziua deschiderii solemne a *congresului — colocviu Eminescu*, pe masa tuturor participanților, începând cu estrada de onoare unde se afla ca invitat reprezentativ ambasadorul Flitan. Acesta a citit-o, s'a supărat!... (Distribuția s'a făcut cu agilitate și perfectă curtoazie de către: J. M. Boboc, T. Bărbulescu, Christine Boboc și studenți francezi din „clasa de română", reunită în cadrul Sorbonei și Școalei Naționale de Limbi Orientale, la ședința festivă de deschidere).

Reproducem conținutul acestui document care a avut atunci onoarea să fie citit și comentat atât de congresiști, cât și ulterior de postul de radio *Europa Liberă*. Apoi uitat — voit sau nevoit — de istoricii noștri literari de aici, sau din țară.

BULLETIN INFORMATIF DE L'ASSOCIATION DES FRANÇAIS D'ORIGINE ROUMAINE A.F.D.O R.

HOMMAGE A MIHAIL EMINESCU

EDITORIAL

C'est devoir sacré que de rendre à Eminescu un vibrant hommage, en soulignant son actualité roumaine et européenne. Hommage d'autant plus d'actualité que nous célébrons son 125ème anniversaire et qu'un Colloque Eminescu doit se dérouler dans les murs de la Sorbonne. Notre Editorial se place ainsi en marge du «Colloque Eminescu».

Qui connait tant soit peut les Roumains, sait qu'en leur parlant d'Eminescu, ce sont les deux premiers vers de sa «Doïna» qui leur viennent aux lèvres. Mais aujourd'hui cette Doïna est frappée d'interdit!

En parlant du Nistru (Dniestr) nous sommes en effet immédiatement dans le vif du sujet, dans le drame roumain en ce qu'il a de plus cruel: l'annexion territoriale de la Bessarabie et de la Bucovine par les Soviets.

L'annexion de la terre, de la culture et des âmes.

C'est justement sur cette terre aujourd'hui occupée, qu'Eminescu a grandi, fréquenté l'école roumaine de Cernăuți et mûri sous les conseils de son maître bucovinien Aron Pumnul.

C'est sur ces territoires qu'est née sa crainte permanente de voir les Russes envahir la Roumanie.

C'est nourri de son pays natal et de sa jeunesse, qu'Eminescu a écrit la plus grande partie de son oeuvre.

Car Eminescu n'est pas seulement le poète roumain des «Epigones», comme nous le dit le petit Larousse. C'est le poète roumaine par excellence, c'est le penseur métaphysique et le prosateur politique, dont l'oeuvre globale n'est autre que la voix d'un peuple ayant trouvé la parole.

C'est pour cela qu'on l'ampute, qu'on le tire à soi ou qu'on le fait taire, selon les besoins.

Il faut donc ici fustiger les méfaits de la Censure. Si elle est pratiquée dans certains pays, il ne saurait en France y avoir de critique sérieuse de nos jours, partant de textes amputés.

En ce qui concerne le Colloque, il n'est pas douteux qu'il sera des stylistes pour étouffer la voix d'Orphée. Mais ne doutons pas et espérons que sous les coupoles de la Sorbonne, il se trouvera quelques esprits libres pour faire entendre la dimension roumaine, nationale et internationale d'Eminescu.

Le Colloque «Eminescu après Eminescu» nous concerne tous, européens de l'Est à l'Ouest, qui connaissons ou découvrons Eminescu. Le chantre du «DOR» roumain et de la liberté ne saurait appartenir à aucun et d'autant moins à un parti pris!

Que peut-on souhaiter en conclusion, sinon que l'Anniversaire d'Eminescu à la Sorbonne, comme à l'Unesco, soit célébré avec rigueur scientifique, à l'exclusion de toute censure et dans la sérénité des retrouvailles des spécialistes avec l'oeuvre d'Eminescu dans son intégralité?

Dr. J. Boboc, Président de l'AFDOR

EMINESCU APRÈS EMINESCU

Mihaï Eminescu (1850—1889) est pour les Roumains ce qu'est Victor Hugo pour les Français: un jaillissement ininterrompu et un peuple. Sa voix retentit au-delà de son tombeau du cimetière de Bellu (Bucarest), pour rejoindre la voix de silence d'un peuple exilé à l'intérieur comme à l'extérieur de ses frontières ethniques. On ne censure pas Victor Hugo. Même dans la période dite exilienne du poète des «Châtiments», ses écrits circulèrent en France, furent lus, commentés, formèrent le chant harmonieux d'une histoire réelle, bien que souterraine, qui faisait fi des «fatalités» de l'histoire des hommes; car ce chant se nourrait de l'âme du peuple, il se fortifie de ce qu'on peut appeler le génie anticipateur et enfanteur d'un nouvel ordre de justice et de liberté que personne et d'autant moins de pauvres interdits officiels ne purent et ne peuvent — dans le cas d'Eminescu —, arrêter ou étouffer. Restituer un «Eminescu intégral de l'an 2000», disait Perpessicius, le critique contemporain roumain qui a communié toute sa vie avec les quelques 15.000 feuillets manuscrits du poète, est un projet réalisable et une oeuvre nécessaire. La preuve? Ses six tomes monumentaux de l'édition critique de l'oeuvre poétique de Mihaï Eminescu.

Qu'en est-il de sa prose et en particulier de sa prose politique? Elle est frappée d'interdit: elle est chassée des bibliothèques, des écoles; elle n'existe plus que chez les collectionneurs clandestins ou à l'étranger, dans de vieilles éditions

d'avant 1945, jaunies par le temps. De ce temps, on avait accès en Roumanie à *tous* les écrits d'un auteur; Marx lui-même était imprimé *intégralement*, ses articles se référant à la Russie y compris... Et maintenant, si paradoxal que cela puisse paraître, *Eminescu poète national*, célébré partout en Roumanie, peint, sculpté, adoré, sacralisé, est mutilé pour un tiers de son oeuvre, de même que son pays est aussi mutilé d'à peu près un tiers de son territoire. De son oeuvre poétique manque la *Doïna*, ce chant de détresse d'un peuple envahi et amputé de ses membres ethniques; de sa prose politique, en tant qu'éditorialiste de *Timpul* (Le Temps, 1877—1883), manque la plupart de ses articles. Certains traitent de la société roumaine de son temps; celle-ci était en mouvement sous la poussée des forces économiques de cette époque qui avait ouvert à la Roumanie le circuit commercial européen, tout en entraînant une nouvelle stratification sociale d'où les Roumains de souche — «boyards du pays», «petits propriétaires» *(răzeşi, moşneni)*, artisans et notamment la paysannerie «la réserve biologique du pays», sont évincés. Qui profite de ce processus historique qui n'est pas organique mais plaqué sur le pays par des forces financières et vénales qui lui sont étrangères, qui le défigurent? Une minorité de «levantins» — Eminescu l'appelle: la «couche superposée» — sans racines de langue et sans attaches aux valeurs traditionnelles et qu'il se doit de dénoncer vigoureusement.

L'analyse qu'Eminescu a faite de la société roumaine en formation au XIXe siècle s'est avérée exacte et salubre par la suite. Elle vaut pour tout pays d'aujourd'hui menacé d'une occupation colonisatrice; ce pays doit avoir la volonté de défendre son patrimoine de valeurs spirituelles, de même que son avenir national. Pourquoi cette partie de l'oeuvre de son philosophie politique est-elle censurée?

De sa prose politique manque, également, dans les éditions d'Eminescu d'aujourd'hui, son analyse lucide, enrichie d'un sens aigu de la psychologie des peuples, de la politique de rapine de l'Empire des Tsars, des nationalités éveillées de l'Empire d'Autriche-Hongrie, du grand malade de l'Europe, l'Empire turc. A la faveur de la rivalité de ces trois empires et de leurs convoitises allait se former la Grande Roumanie. Le génie anticipatif d'Eminescu l'a prévu, sa vision nationale s'est dressée contre les «fatalités» de l'histoire; le sort du peuple roumain se fit par lui-même et par le verbe du poète. C'est cela, aussi, *Eminescu après Eminescu.*

La doctrine sociale et politique d'Eminescu forme donc un tout cohérent dont s'est nourrie toute l'intelligentzia roumaine de la première moitié du XXè siècle. Elle préfigure la Grande Roumanie: et si le poète est *national*, c'est pour avoir forgé une langue et une nation qui se retrouvent dans tous ses écrits. Retrancher une partie de son oeuvre est un acte sacrilège et une sottise. Est-ce concevable pour un état et un pays qui se disent libres et indépendants de les commettre? Jusqu'en 1945, les Roumains pouvaient lire ce que disait Eminescu, en juger et en tirer un enseignement. Aujourd'hui, en 1975 et en Roumanie, l'enseignement est distillé par des écrits «sur Eminescu», dans la «lumière du marxisme léninisme», sur «le socialisme d'Eminescu», sur «ses misères matérielles du temps du régime honni des bourgeois-propriétaires». Pourquoi cet enseignement ne part-il pas, tout simplement, d'Eminescu lui-même et de ses textes?

«... Ce qui donne au gouvernement (il s'agit du gouvernement de l'époque

1882, n. r.) le caractère d'un gouvernement étranger, aussi haïssable que serait le règne des Russes ou des Turcs, c'est son manque de respect pour nos traditions et notre passé. Cela procède de l'ignorance de la nature de notre état et de notre peuple roumains qu'il traite comme un terrain d'expérimentation»... *(Timpul*, 1882) ou:

«... Quand un peuple tombe sous la domination étrangère, vaincu par la force numérique de celle-ci, ses éléments vigoureux et constants restent au bas de l'échelle- mais les éléments versatiles s'adapteront au nouvel esclavage, se hisseront au haut de l'échelle: les flagorneurs, les menteurs, les rusés... Pendant une époque de domination étrangère, s'affirment les étrangers»... *(Timpul*, 1881) ou:

«... La Russie s'arroge une mission historique! Elle est faite d'ignorance et du goût de la spoliation... Les Russes sont dominés par le sentiment de vacuité qui les fait chercher au dehors ce dont ils manquent en eux-mêmes... De nature conquérante, venant des steppes étendues dont la monotonie influe sur l'intelligence, lui inspirant des rêves de vague grandeur, la Russie est à la fois la mère de l'orgueil et du fanatisme. Le Beau est remplacé par le Vaste; aux collines ondulées et aux bocages des pays de l'Occident, doivent se substituer le paysage plat et l'étendue infinie de la steppe... Soit! Mais ces «missions» sont accomplies grâce aux diplomates et aux baïonettes!»... *(Timpul*, 1878).

La Roumanie est de nouveau enclavée dans la zone impériale et de «mission» colonisatrice russes. Voilà la raison pour laquelle Eminescu est censuré. Mais son analyse lucide de l'histoire et de l'impérialisme, est redevenue actuelle. Elle a acquis, de surcroît, une dimension européenne. Eminescu ne peut pas être censuré dans un pays libre comme le nôtre. Nous devons de lire, en version originale ou en traduction; ses observations, son expérience, ses jugements valent autant pour la situation actuelle d'un pays comme la Roumanie que pour Berlin, Budapest ou Prague, car son chant se nourrit d'une protestation ininterrompue qui rejoint l'âme de tous les peuples épris de liberté.

L'A.F.D.O.R.
TITUS BARBULESCO
Secrétaire général de l'A.F.D.O.R.

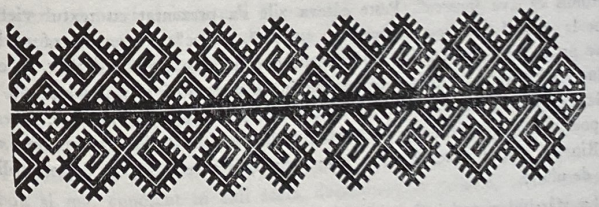

BACH MAI PHAM DUPĂ UN SFERT DE SECOL

În 1964, îndată ce am sosit în Honolulu, am predat, în cadrul semestrului de vară, un curs intensiv de spaniolă elementară. Multă muncă, efort îndoit din partea studenților și, firește, a profesorului, dat fiind că era un grup destul de numeros de tineri și tinere, din cale afară de interesați să învețe, cât mai iute și mai bine, limba spaniolă. Era, țin minte, o clasă cu adevărat cosmopolită: în afară de americani de pe „continent", erau prezenți mulți „localnici", adică americani de origine chineză, japoneză, filipină și coreeană, și un număr redus de studenți străini: congolezi, germani și o vietnameză, pe care o chema Bach Mai Pham.

În scurtă vreme mi-am dat seama că Bach Mai, cum o numeau colegii, avea nu numai un talent special pentru limbile străine, vorbind în mod fluent engleza și franceza, ci, în afară de aceasta, se distingea printr'o muncă aș zice îndârjită, făcând progrese zi de zi.

Am avut, de-a lungul anilor, prilejul să constat că această trăsătură este caracteristică vietnamezilor, pentru care „a avea educație" este un stil de viață, o aspirație ce trebuie, cu orice preț, să fie dusă până la gradul cel mai ridicat.

În pauza de zece minute între cele două ore zilnice, Bach Mai venea deseori la mine, când mă retrăgeam într'un colț liniștit al clasei, și începea o conversație *în spaniolă*, pe care cu greu ar fi reușit să o ducă un student sau o studentă de anul II. Avea nu numai un talent înnăscut, ci și o curiozitate mereu vie, vorbind despre tot și toate, cu un surâs plin de finețe și de modestie. În chipul acesta, am avut prilejul să schimbăm câteva fraze despre poezie, și am băgat de seamă că studenta era o bună cunoscătoare a literaturii vietnameze, de care eu nu știam nimic.

Epoca a coincis cu primul an de apariție al „scrisorii internaționale de poezie", MELE, și când am adus vorba de aceasta, Bach Mai s'a arătat interesată să vadă „despre ce este vorba". Satisfăcându-i curiozitatea, a doua zi am adus câteva caiete ale „scrisorii", și cum pregăteam un număr monografic dedicat faimoasei poezii „Era o piatră în mijlocul drumului" a marelui poet brazilian Carlos Drummond de Andrade, am întrebat-o pe studenta mea dacă ar fi dispusă să încerce să traducă în vietnameză poemul ce încă nu fusese — atunci — tradus în nici o limbă asiatică. Cu acea modestie ce o caracteriza, Bach Mai a promis că „va încerca". Peste câteva zile s'a prezentat cu textul vietnamez, bătut la mașină; cum eu nu eram în stare să „judec" despre ce era vorba, am rugat pe un coleg vietnamez de la departamentul de limbi asiatice, să citească traducerea. Răspunsul a fost că aveam în fața noastră o traducere, nu numai fidelă, ci plină de un sunet și de un ritm deosebit de impresionante. Am publicat poezia în traducerea lui Bach Mai, și în curând Carlos Drummond a scris din Rio de Janeiro o scrisoare în care recunoștința se amesteca cu o explicabilă doză de uluire.

La sfârșitul cursului ce a durat șase săptămâni, am organizat tradiționala „serbare" (party) de fine de semestru. Bach Mai s'a prezentat îmbrăcată în frumosul și atât de simplul costum tipic al femeilor vietnameze, *ao dai*. Peste câteva zile pleca din Honolulu, și de la New York, dacă memoria nu mă trădează, mi-a scris că se măritase cu un domn Larsen, și că acum o chema Bach Mai Larsen. De atunci, i-am pierdut urma și oricât am încercat să aflu ceva despre ea, prin cunoscuții vietnamezi, nu mi-a fost cu putință, de se părea, cum se spune, că o înghițise pământul...

...Și iată că în luna Iulie 1989, într'o senină și călduroasă după-amiază de vară, preumblându-mă cu bastonul pe aleea centrală a Campusului din Manoa, aproape goală la ora aceea, văd, de departe, un grup de trei persoane urcând aleea la pas: două femei și un bărbat în short cu o șapcă de biciclist pe cap. Cât vedeai cu ochii, nu eram acolo decât patru persoane: cronicarul acestei povești și grupul de trei ce avansa înspre mine. Deodată, din mijlocul grupului se desprinde o doamnă cu bluză albastră și pantaloni albi, și sărindu-mi de gât, mă îmbrățișă spunând: „Profesor Baciu, mai ții minte pe Bach Mai? Studenta de acum 25 de ani din clasa de spaniolă intensivă?".

Eram uluit: de undeva, sau de nicăeri, trecutul venea înspre mine, și de îndată ce am auzit numele studentei, mi-am reamintit de acea vară de mult dusă a anului 1964. Și, firește, de traducerea din poezia lui Carlos Drummond.

„Acesta este soțul meu, *Mister Larsen*, și aceasta, fata noastră în vârstă de 16 ani", spuse Bach Mai ținându-mă de braț. Am aflat că trăiau într'un orășel din California, unde Bach Mai era consilieră la departamentul de educație, lucrând cu numeroșii refugiați din țara ei de origine care se stabileau în California în număr din ce în ce mai mare.

Eram, cum nu se putea altfel, încântat — și trist. Anii trecuseră, un sfert de secol nu este jucărie. Ne-am îmbrățișat cu un „la revedere", și familia Larsen a luat-o în sus pe aleea pe care eu coboram. M'am uitat după ei, cum mergeau încet, și în clipa aceea mi-am dat seama că întâlnirea noastră avusese loc *exact* în fața clădirii în care cu 25 de ani în urmă o învățasem „secretele limbii spaniole" pe actuala doamnă Bach Mai Pham Larsen. Aceasta mergea ținând de braț pe soțul și pe fiica ei, pe același drum pe care îl străbătuse, de atâtea ori, acum un sfert de secol.

RADU D. ROSETTI

Maestru al barei, faimos mai cu seamă în răsunătoare procese la curtea cu juri, autor a numeroase cărți de drept, impresii de călătorie, aduceri aminte și poezii, „maestrul" Radu D. Rosetti a fost, la timpul său, „cineva". Colaborator al câtorva gazete, autor de piese jucate la teatrele de reviste, sonetist și epigramist, numele său, o, glorie trecătoare! — nu mi se pare că e de găsit astăzi în cărțile de istorie literară, nici măcar într'o notă de picior de pagină.

Îl vedeam, în copilăria mea, la Brașov, ieșind de la hotelul „Coroana", cel mai bun și mai cunoscut în anii aceia, ducându-se la cafenea, unde își lua cafeaua cu lapte. Alteori, îl întâlneam plimbându-se în oraș într'una din birjele oprite în piața Casei Sfatului, cu birjari *trocari* șezând pe capră. Cu surprindere am aflat, citind fermecătoarea carte despre Brașov a lui Sextil Pușcariu,

că în juneţea lui, Radu D. Rosetti a fost — şi el — „şagunist“, şezând, cu mulţi ani înaintea mea, pe aceleaşi bănci pe care aveam să şed între anii 1929—1937.

De cunoscut, l-am cunoscut din copilărie, cu prilejul neuitatei vizite pe care în 1930 am făcut-o la Bucureşti, „înarmat“ cu albumul de autografe, însoţit de „ciceronele“ meu, tânărul critic Lucian Boz, care în anii aceia edita revista de avangardă „Ulise“. Fusesem dat în grija lui de prietenul Eugen (Mony) Jebeleanu, din pricină că el nu se putea „ocupa“ de mine, găsindu-se în vacanţă la părinţi, la Braşov

Maestrul Rosetti locuia în plin centru al Capitalei, într'o curte lungă, îngustă, cu câte un cat de case de fiecare parte, un fel de ultim „han“ din gravurile Bucureştilor de altă dată. Curtea se afla la doi paşi de Teatrul Naţional, şi cu câţiva ani mai târziu aveam să bat bucata aceea de Bucureşti, fie ducându-mă la muzeul Teatrului Naţional, de care se ocupa actorul George Franga, fie vizitând pe colecţionarul şi amatorul de tablouri (devenit în anii '40 memorialist) K. H. Zambaccian, sau mergând la redacţia gazetei lui Octavian Goga, „Ţara Noastră“, unde sub direcţia lui Alexandru Hodoş, lucra Eugen Jebeleanu, şi unde am cunoscut pe colegii săi Daniel Ciurezu, Bucur Ţincu şi C. Dan Pantazescu.

Fără a-i fi telefonat în prealabil, am mers de-a-dreptul la adresa indicată în cartea de telefon.

Lucian Boz părea mai de grabă plictisit decât amuzat de dorinţa mea, el ocupându-se în anii aceia de poezia de avangardă şi de poeţi ca Em. Ungher, Corneliu Temensky, Emil Botta, Numa Cartianu, Barbu B. Brezianu, încât o vizită la poetul romantic nu îl încânta din cale-afară. Totuşi, m'a însoţit şi m'a ajutat ca în acel labirint de coridoare, porţi şi uşi, să dau de aceea a lui Radu D. Rosetti. După ce am bătut la uşă, am intrat şi l-am găsit în halat de catifea, întins pe canapea, într'o odăiţă destul de slab luminată, unde se afla un „bric à brac“ de cărţi, statuiete, fotografii, albume, un decor cu adevărat, mi-am dat seama mai târziu, gen „1900“.

Boz m'a lăsat să explic rostul inopinatei vizite şi am început să îi povestesc maestrului că veneam de la Braşov, să strâng autografe! La auzirea acestor cuvinte, Rosetti mi-a cerut albumul ce-l ţineam în mână şi l-a răsfoit curios, punând câte o întrebare, când semnătura era indescifrabilă. Părea amuzat de ceea ce auzea. Apoi s'a ridicat de pe canapea şi s'a dus la o măsuţă aflată într'un colţ, dosită după o perdea. Cu oarecare mirare am văzut că ia în mână un condei, pe care îl muie într'o destul de mare călimară. Apoi stătu pe gânduri câteva minute, înainte de-a începe să scrie acest catren, pe care îl transcriu din memorie:

„Baciule, autografe
strângi pe toate foile;
nu cumva să spui vreodată
c'astea îţi sunt . . . oile.“

Şi semnă dedesubt, cu grijă, numele său, pe care aşternu o bucată de sugativă.

Vizita fiind terminată, l-am salutat şi am plecat înspre strada Câmpineanu, — la doi paşi — unde urma să mergem la E. Lovinescu. Acesta a însemnat vizita noastră în jurnalul său, reprodus cu mulţi ani mai târziu în revista „Limite“ de la Paris.

L-am mai văzut pe maestru — cred — în anii '40, destul de rar, ce este drept, pe coridoarele ziarului „Universul“, unde avea acces la redactorii „bătrâni“, care nu se prea uitau cu simpatie la noi, băieţii de la „Universul Literar“, alergând din odaie în odaie, în căutarea lui Victor Popescu, „şeful“ nostru, al „generaţiei de aur“. Apoi l-am pierdut din vedere. Nu am citit nicăieri despre încetarea din viaţă a lui Radu D. Rosetti. Sper însă că numele lui să poată fi aflat măcar într'o antologie a epigramei româneşti, unde îşi are locul, cu un catren, alături de Cincinat, Ionescu-Quintus şi alţi „aşi“ ai genului.

GRIGORE MARCHIDAN

Presa democratică română dintre cele două războaie, avea la Braşov un grup de redactori, reporteri şi corespondenţi din cale-afară de activi, al căror loc de întâlnire era cafeneaua „Coroana“, pe strada Porţii. După-amiezile, de câteva ori pe săptămână, aveam obiceiul să mă opresc în faţa marilor ferestre ale cafenelei care dădeau spre stradă, şi mă uitam înlăuntru cu atenţie, să văd *cine* anume dintre ziarişti era acolo. Câteodată mă aventuram să iau loc la masă, şezând pe un colţ de scaun, ascultând conversaţia vie şi animată.

Gazetele din strada Sărindar, adică „Adevărul“ şi „Dimineaţa“ îl aveau drept corespondent pe *Petcan* (Petre Canarache), un om în permanentă mişcare, surâzător şi amabil. Un frate al lui, scotea la Bucureşti gazeta „Tempo“. În afară de Petcan, gazetele din Sărindar aveau doi colaboratori, ca să zic aşa, speciali: Marin Iorda, om de teatru, caricaturist, creatorul celebrului *Haplea*, şi Vasile Munteanu, excelent gazetar, autor al unor reportagii cu conţinut social şi politic de-o rară ţinută, care, vai, nu au fost niciodată adunate într'un volum, ca să redea faţa unei Transilvanii văzute de un om pe care l-aş numi social-democrat, fără a da noţiunii acesteia un caracter de partid.

La „Universul“ era corespondent domnul Mariescu. Acesta ţinea o „trafică“ pe Târgul Grâului colţ cu strada Vămii şi nu mi-am explicat niciodată ce anume făcuse din el un „gazetar“, pentrucă de scris, nu ţin minte să fi văzut nimica semnat de el, care de altfel era un om cumsecade, tatăl colegei mele de şcoală primară, Medy. Grupul gazetarilor mai avea un membru „încheietor“, dacă pot folosi noţiunea militară, corespondentul ziarului „Mişcarea“, organ al partidului liberal „georgist“, condus de profesorul George Brătianu. Pe corespondent îl chema Grigore Marchidan şi ţin minte că îl cunoscusem prin intermediul avocatului Alexandru (Puiu) Jebeleanu, fratele poetului Eugen (Mony), cel ce a deţinut de mai multe ori funcţiunea de şef de cabinet al ministrului liberal, profesorul cernăuţean Ion Nistor, împărţind un birou cu bucovineanul Teodor Grosu, cunoscut ca poet sub numele de Iulian Vesper.

Nu ştiu cum se făcuse, dar Grigore Marchidan îmi arăta o deosebită sim-

patie, şi deseori plecam de la „Coroana", preumblându-ne în parcul oraşului, ca să ne despărţim apoi pe una din aleile de pe Cetăţuie, unde Marchidan locuia cu soţia lui, funcţionară la tribunal, într'o casă lungă, galbenă, împărţită în mai multe mici apartamente, după ce fusese, înainte, pulberărie sau ceva asemănător.

Verile, când soseam în vacanţă, Marchidan mă invita la masa de prânz. Nu uit meniul compus în mod aproape invariabil din felul meu de mâncare favorit, pe care madam Marchidan îl prepara cu pricepere: supă de linte, chifteluţe prăjite, cartofi, salată de varză roşie şi desert, stropite cu un păhărel de vin de Târnave; nelipsita cafeluţă făcea convorbirea şi mai plăcută, orele trecând cu adevărat „în zbor".

Fără să fi fost un ziarist de excepţie, Marchidan scria o proză corectă, curentă, ştirile pe care le trimitea „Mişcării" fiind semnate de obiceiu cu iniţialele gr. m. Era un om de o rară fineţe şi aş zice că avea o sensibilitate poetică secretă, altfel neputându-şi explica simpatia ce-o arăta unui băieţandru de 18—19 ani care abia lăsase în cui şapca de licean „şagunist".

Îi citeam uneori poezii, pe care le asculta şi le însoţea cu câte un comentariu, exprimându-şi părerea când era vorba de un poem ce-i plăcuse. La coborîrea de pe deal, ne venea în întâmpinare uneori „Puiu" Jebeleanu, june avocat, întotdeauna amator de poezie. Coboram tustrei către parc şi ne duceam apoi fiecare la treburile noastre.

Micul apartament, destul de modest, în care se aflau două sau trei rafturi cu cărţi, pe dealul Cetăţuii, mi-a rămas în amintire. Aud şi acum, ca în vis, vuietul oraşului, ajungând până sus la noi; maşini ce mergeau în jos pe strada Lungă, frâne de autobuz, şuieratul unui tren la gara Bartolomeu, sau vreuna din motocicletele cu ataş, la modă în anii aceia.

...Grigore Marchidan! Corespondent braşovean al gazetei „georgiste" al cărui secretar de redacţie, la Bucureşti, era gazetarul Ion Pas. Figura lui a rămas întotdeauna — discret — pe-un al doilea plan, plin de omenie şi de prietenie. Brazilienii l-ar fi definit cu vorba „una flor", o floare, sau, cu alte cuvinte, plin de o rară şi fermecătoare delicateţă. Salut aducerea lui aminte de aici din Honolulu, la o jumătate de secol (plus) din zilele preumblărilor şi prânzurilor noastre braşovene!

ŞTEFAN BACIU

STĂPÂNIREA BARBARILOR ŞI ETNOGENEZA ROMÂNILOR

Unul dintre cele mai fascinante capitole ale istoriei Europei sudestice îl constituie etnogeneza popoarelor acestui subcotinent, peste care au trecut, pătrunzând spre apus, numeroase triburi, hoarde şi grupuri mai mari migratoare, aparţinând unor ramuri lingvistice diferite. În evul mediu timpuriu, poporul de stepă al Avarilor, care dominase timp de 255 ani (adică între anii 567 şi 822) părţi întinse din spaţiul carpato-dunărean, se afirmase ca unul dintre cele mai importante popoare, stăpânitoare ale acestei părţi întinse ale Europei sudestice incluzând deci şi spaţiul vital al poporului român. Din acest motiv, orice cercetare serioasă privind etnogeneza Românilor, trebuie să se ocupe şi de istoria Avarilor şi, mai ales de raporturile lor cu „Ne-Avarii", în teritoriul întins pe care-l dominau; căci dominaţia lor se întindea de la Dunărea de jos până la Europa centrală, având graniţa apuseană la râurile Ems şi March.

Walter Pohl, al cărui domeniu principal de activitate este cercetarea popoarelor şi culturilor dela începutul evului mediu în Europa centrală şi sudestică, a devenit cunoscut în Republica Federală Germană, printre altele, prin expunerile sale cumpănite şi documentate despre subiectele acestui domeniu. Mai ales, o conferinţă ţinută de el în anul 1985 în cadrul unei săptămâni academice internaţionale organizate de Südosteuropa-Gesellschaft la Tutzing — în Bavaria — a atras atenţia specialiştilor asupra tânărului şi talentatului cercetător. Căci prin folosirea de noi investigaţii, el a ştiut, să repună în discuţie puncte de vedere ce păreau a fi definitiv lămurite.

Reluarea discuţiilor pe baza rezultatelor obţinute prin cercetările efectuate în ultimii ani, este punctul central al volumului apărut în 1988 la editura Beck în binecunoscuta serie „Popoarele timpurii", sub îngrijirea istoricului de reputaţie internaţională Herwig Wolfram şi intitulat: „Avarii. Un popor de stepă în Europa Centrală, 567—822, d. H.".*) În această amplă lucrare (de 523 pagini), Pohl înfăţişează, atât cunoscătorilor acestui domeniu, cât şi nespecialiştilor, un impresionant portret, bazat pe surse documentare, referitoare la importanţa acestui popor, imigrat din stepele Asiei. Problema fusese, de fapt, reluată încă dela mijlocul veacului trecut, datorită cercetărilor întreprinse de Wilhelm Radlof şi Josef Marquart, sub forma unui modern studiu interdisciplinar.

După o introducere, scrisă într'un stil curgător, în care se dau lămuriri privind materialul documentar, diferite prezentări ilustrate şi unele idei preconcepute ivite, autorul tratează în continuare stadiul actual al cercetărilor, metodica şi limba folosită, ocupându-se apoi de migraţia avară şi importanţa ei ca „nouă Mare Putere". În punctul central al aprecierilor şi controverselor critice, bazate pe izvoare directe şi pe literatură secundară, este situată evoluţia legăturilor vechi, precum şi structura imperiului avar, până la decăderea lui. Pohl nu neglijează să se ocupe de problema împrejurărilor în care a apărut etnogeneza românească, precum şi cea a apariţiei altor popoare din acest spaţiu (p. 11).

---

*) WALTER POHHL: Die Awaren. Ein Steppenvolk in Mitteleuropa 567—822 n. Chr. München, C. H. Beck 1988, 529 p.

În partea referitoare la „Structuri și forme de viețuire ale imperiului avar" (p. 232—235), autorul dedică un subcapitol lămuritor „Românilor și Valahilor". În mod plastic el descrie aici, răspândirea urmașilor romanilor, pe care istoria îi numește Valhi, Vlahoi, Velși sau Valahi. Este concludentă constatarea că, urmașii acestor locuitori (socotiți de autor drept barbarizați), în evul mediu timpuriu nu au apărut ca o etnie proprie. El menționează: „Soarta populației băștinașe a fost adeseori, mai mult umbrită decât lămurită (de cercetători) datorită faptului că preocuparea principală era concentrată asupra continuității romanice". Pohl arată că chiar și acolo „unde nu pot fi constatate urme de continuitate, nu pot să fi dispărut complet urmașii locuitorilor provinciali, ca și conlocuitorii lor barbarizați, ce împărtășeau aceiași soartă". Fără îndoială că ei nu au fost exterminați de către Avari, deoarece „războinicii nomazi aveau nevoie, de ceea ce ei produceau, precum și de cunoștințele sau priceperea lor".

Răspândirea teritorială a ținuturilor stăpânite de Avari este prezentată prin patru hărți intuitive, pe câte două pagini. Ele arată limpede, că Avarii aveau în spațiul „Daciei Traiane" doar un centru slab de influență și că în Transilvania, urme sigure despre rămășițe avare găsite, sunt slab reprezentate; deci în acest mănos teritoriu colonizat, continuitatea populației creștine poate fi considerată drept diferite „insule în interiorul spațiilor de cultură străine". Este o situație similară ca și în regiunile mai fructuoase ale Panoniei, cercetate mai amănunțit, unde Avarii, ca popor de stepă, se stabiliseră în formații mai compacte. (p. 233).

Pohl presupune însă, că „etnogeneza valahică propriu zisă" a avut loc abia în mijlocul evului mediu, în spațiul Dunării inferioare; dar se adevereşte faptul că în nordul Dunării „a supraviețuit tradiția și limba romanică, între Slavi, Greci și Avari". El apreciază însă etnogeneza poporului român ca un fenomen care a avut loc nu în timpul, ci abia după epoca Avarilor. Autorul scrie în această privință: „Dacă au existat încă ‚romani carpatici', ei au avut o existență la fel de neînsemnată ca și urmașii provinciali din alte ținuturi stăpânite de Avari" (p. 235). Este o constatare care corespunde exact zicătoarei românești, în care se exprimă înțelepciunea poporului, retransmisă din vechime: „Apa trece, pietrele rămân".

Această lucrare fundamentală, scrisă într'un stil vioi, pe bază de surse bogate și completată cu o listă de titluri privind literatura de specialitate — unele în limba română — ce cuprinde peste 20 pagini, ar putea să așeze cercetarea etnogenezei și continuității pe noi baze, și în acest fel, să aducă mai multă lumină, asupra secolelor întunecate privind un spațiu, care în niciun caz nu ar fi putut să fie nelocuit. Căci, așa cum am scris și în cadrul recenziei unei cărți, publicate de Kurt Horedt în 1986 „Transilvania în epoca timpurie a Evului Mediu" (recenzie apărută în revista „Südostdeutsche Vierteljahresblätter", anul 36/1987), la pag. 249, până în prezent nu a fost întreprinsă vreo cercetare de luat în serios, prin care să se dovedească o depopulare completă a Transilvaniei.

Cartea lui Walter Pohl va da probabil naștere la vii discuții, extinzând astfel actualul stadiu al cunoștințelor noastre.

EMANUEL TURCZYNSKI

KLAUS HEITMANN:

DAS RUMÄNEN-BILD IM DEUTSCHEN SPRACHRAUM 1775—1918
Studia Transylvanica, 12. Böhlau Verlag Köln-Wien. 1985, 365 p.

Romanistul Klaus Heitmann și-a manifestat și cu alte ocazii interesul deosebit pentru problemele românești, făcându-le cunoscute de fiecare dată cu rutinată competență, cercurilor largi de cititori. Sunt de amintit în special studiile sale despre „Fenomenul românesc"[1]) despre limba și literatura în Basarabia și Transilvania[2]), precum și despre valoroși cărturari români: Sextil Puşcariu[3]), și Rădulescu-Motru[4]). În ultima sa carte, profesorul Heitmann face o analiză detailată a caracteristicilor poporului român, așa cum sunt descrise în diferite izvoare ale autorilor germani. Temeinica lucrare se bazează pe un bogat material, fiind citate 742 scrieri, dintre care 510 ca surse directe, iar alte 232 ca literatură secundară.

În prefața cărții, autorul explică apariția ei în cadrul seriei „Studia Transylvanica", menționând că deși subiectul tratat nu privește direct Transilvania, totuși conținutul ei se referă la „poporul care reprezintă acolo cea mai veche și mai numeroasă componență etnică", iar mai departe „Românii transilvăneni sunt priviți în această lucrare ca o parte integrantă a întregului grup etnic căruia aparțin". (p. IX). De aceea el, consideră drept „legătură organică" faptul de a se ocupa de populația majoritară din Transilvania, la un loc cu locuitorii celorlalte teritorii românești. Căci — subliniază Heitmann — linia de despărțire și granițele politice existente până în 1918 au doar o importanță geografică; din punct de vedere etnic, ele nu au constituit niciodată o realitate. (p. IX).

Cărturarul german notează că subiectul acestei lucrări a fost în trecut prea puțin cercetat; el amintește lucrările apărute până acum, subliniind însă că acestea au abordat doar unele aspecte ale problemei.

Privitor la perioada de timp pe care o acoperă studiul său, profesorul Heitmann precizează că scrierile folosite încep cu anul 1775 —, adică cu data când au apărut primele cercetări științifice teritoriale din epoca iluminismului iosefinian și se încheie în 1918, adică odată cu destrămarea monarhiei austro-ungare și încetarea influenței puternice germane în Europa sudestică. Chiar dacă au fost folosite izvoare cu data de apariție ulterioară anului 1918, ele cuprind impresii și experiențe adunate anterior. Au fost luați în considerare toți autorii germani, indiferent dacă ei au trăit pe teritoriul german, austriac, elvețian, sau al altor țări. Nu au fost folosite izvoare sau aprecieri oficiale, ci doar cele rezultate din „legături individuale" sau „experiențe particulare". (41).

Multiplele păreri folosite de autor se axează pe trei teme generale: *caracterul* Românului, *firea* lui și *concepția* lui despre viață și lume.

I. Ocupându-se de *caracterizarea* Românului, Heitmann menționează că în literatura filozofică acesta este socotit ca o „entitate omogenă", indiferent de cetățenia pe care a avut-o, adică fără deosebire de ce parte a Carpaților a locuit. (11). Autorul amintește însă și părerea acelor observatori, care pretind că ar exista deosebiri de obiceiuri, de limbă sau de caracter, în diferite provincii

românești, aceștia susținând că în decursul timpului, caracterul unui popor se poate transforma.

În capitolul „Țărănimea ca nucleu al specificului românesc" (20), Heitmann remarcă părerea autorilor germani, că țăranul reprezintă adevăratul tip de Român. Este o părere exprimată și în trecut și susținută mai ales în secolul XX, atât de Germani, cât și de Români, îndeosebi în cadrul curentului literar „Semănătorismul" (25).

Heitmann analizează cu interes un aspect al Românului, care a preocupat pe mulți autori germani: „Farmecul tipului de român" (82), „frumusețea omului". Astfel unii autori scriu că există doar puține popoare, la care apare atât de evident înfățișarea plăcută a multor femei și fete, care — chiar dacă nu sunt frumoase — sunt drăguțe și pline de grație (93).

Profesorul german, energic și competent apărător al continuității românești, folosește și de data aceasta izvoarele cercetate, pentru a insista asupra urmelor latine ale poporului român, pe baza identității dintre locuitorii contemporani ai României și cei care au trăit pe aceste meleaguri în timpul imperiului roman, asemănare confirmată mai ales de figurile sculptate pe columna lui Traian din Roma. El notează, că mai mult decât în înfățișarea persoanelor, există o asemănare izbitoare în îmbrăcăminte, ca dovadă grăitoare a originii latine a Românilor.

Autorul remarcă printre altele, notările diferiților autori, relativ la atitudinea Românului față de muncă. El conchide prin a evidenția laudele aduse femeii române, pentru hărnicia ce o caracterizează; iar în ceea ce privește unele aspecte de dezinteres sau repulsie față de efortul fizic — semnalate uneori la bărbați — Heitmann explică asemenea tendințe, prin condițiile climatice în care trăiește acesta (138).

II. Profesorul german menționează că felul de viață al Românului rezultă din trăsăturile caracterului său și din condițiile lui de viață. Cei mai mulți observatori consideră lipsa de exigență (139) și de pretenții (147/148) drept urmare a faptului că în decursul timpului — mai ales în Transilvania — românul s'a oțelit, soarta vitregă făcându-l în stare să îndure lipsurile (148).

Heitmann accentuează că situația socială și politică a Românului vizibil precară se datorește nu numai modului lui de viață — modest și fără pretenții — dar, în mare parte și cauzelor geopolitice; căci teritoriul român a fost neîncetat scenă a războaielor, obiect de conflicte între vecini mai puternici (246), iar populația țării a avut de îndurat lungi perioade de stăpânire a potentaților străini (257).

Din scrierile diferiților autori germani rezultă că în familia Românului — în contrast cu cea a Germanului — femeia este subordonată bărbatului. În schimb se conturează o imagine plăcută în ceea ce privește atmosfera de familie în genere și mai ales în relațiile dintre părinți și copii (176). În viața socială, predomină unele însușiri alese: bunătatea (197), ospitalitatea (202), toleranța (216) și milostenia (219).

III. *Concepția despre viață.* Heitmann remarcă faptul că autorii germani scot în evidență evlavia puternică a Românului, menționând că credința lui este

strâns legată de superstiții (234), părere împărtășită de altfel și de cronicarul nostru Dimitrie Cantemir (240).

Din mulțimea părerilor citate, profesorul german conchide prin indicarea a două aprecieri dătătoare de ton:

a) Particularitățile naționale și mai ales unele defecte nu au ca bază doar elementele existente aprioric în caracterul etosului român, ci se datoresc în parte experienței istorice a națiunii, plină de suferințe (289).

b) Românii sunt un popor de viitor. Ei posedă valoroase elemente de bază, care așteaptă doar împrejurări prielnice, pentru a înflori (299).

Pentru a se putea caracteriza și mai sugestiv imaginea Românului, profesorul Heitmann socotește că ar fi de dorit, ca portretul înfățișat de dânsul să fie completat cu alte imagini etnice asemănătoare: pe de o parte, să se confrunte acest portret cu un altul, conceput pentru aceeași perioadă de timp, dar cu referiri la bogata documentație franceză, asupra imaginei Românului. Pe de altă parte, folosindu-se tot literatura de limbă germană, s'ar putea elabora monografii asemănătoare, și despre alte popoare sudesteuropene: Sârbi, Bulgari, etc. (300).

Prin munca meticuloasă depusă la strângerea bogatului material, ca și prin prelucrarea lui judicioasă, profesorul Klaus Heitmann a adus o contribuție de neprețuit cunoașterii prototipului românului și a realizat o lucrare documentată de bază, privind ființa poporului român, accesibilă cercurilor internaționale.

CONSTANTIN SPOREA

*

---

1) *Heitmann Klaus:* Das „rumänische Phänomen". Die Frage des nationalen Spezifikums in der Selbstbesinnung der rumänischen Kultur seit 1900 (Südost-Forschungen, XXIX 1970, 171—236).

2) *Heitmann Klaus:* Rumänische Sprache und Literatur in Bessarabien und Transnistrien. (Die sogenannte moldauische Sprache und Literatur.) (Zeitschrift für romanische Philologie, Band 81/1965, 102—156).

3) *Heitmann Klaus:* Sextil Pușcariu, Deutschland und die deutsche Wissenschaft. In: Siebenbürgen als Beispiel europäischen Kulturaustausches. Hrsg. v. Paul Philippi. (Köln-Wien 1975, 117—142).

4) *Heitmann Klaus:* Ein rumänisches Urteil über das Deutschland der frühen Weimarer Republik: Constantin Rădulescu-Motrus Reiseeindrücke von 1921—1922. („Buletinul Bibliotecii Române", Freiburg V (IX). S. 547—572).

IN MEMORIAM

HORIA STAMATU

A murit la Freiburg, la marginea Pădurii Negre, poetul Horia Stamatu, unul din ultimii mari poeți aparținând generațiilor care au dat strălucire literelor românești între cele două războaie mondiale. Se născuse la Văleni, la 9 Septembrie 1912, studiase filosofia și literaturile romanice la Universitatea din București, fusese lector de limbă și literatură română la Universitatea din Freiburg, în Germania, între 1946 și 1948, locuind apoi la Madrid, până în 1961, când se întoarce definitiv la Freiburg, unde își va continua până în preziua morții opera lui de poet, de gazetar și de critic literar.

Primul volum de versuri al lui Horia Stamatu, apărut în 1934 la București, se intitulează *Memnon* și e premiat de Fundațiile Regale. În perioada dela Madrid colaborează intens atât la ziare și reviste românești din exil, cât și la importante publicații spaniole. Volumul de versuri *Dialoguri* apare în limba română, dar și în germană și spaniolă, editat de „Asociația Româno-Spaniolă" dela Salamanca, în timp ce volumul *Kairos* apare în „Caietele Inorogului" dela Paris, în 1971. *Jurnal*, tot în românește, este editat la Salamanca în 1976. Depărtat de orice fel de retorică post-semănătoristă, închis într'un ermetism de cea mai înaltă calitate, însă prezent, tocmai prin aceste resurse în tragedia însăși a timpului inamic al opresiunilor de tot felul, îndrăgostit de propria lui libertate, microcosmos ales al libertății umane, Horia Stamatu a scris pentru puțini însă va fi cetit totdeauna, înmulțit cu esențele fără timp ale profunzimilor valahe. La vremea când locuia la Madrid a făcut parte din ceea ce putem numi astăzi „școala poetică românească" în Spania, căreia, într'un fel sau într'altul, au aparținut Aron Cotruș, Alexandru Busuioceanu, Alexandru Mircea, eu însumi și, ceva mai târziu, Alexandru Gregorian. O insulă lirică pe vasta geografie a exilului. Apreciat de cei ce l-au putut înțelege, prezent în permanență în inima ciclonului, Horia Stamatu a scris și a trăit pe aceeași dimensiune poetică. A știut să facă din viață un fel de poem, rimându-și versurile cu durerile mari ale lumii și, mai ales, cu durerea neamului. Nu e o întâmplare că s'a stins din viață puține săptămâni după centenarul morții lui Eminescu, strămutând peste un veac această mare trecere care-l face, pentru totdeauna, asemănător operei lui, pe care și-a apărat-o cu o teribilă încredere în nemurire. Așa cum spunea într'un poem de neuitat, apărut în *Dialoguri:*

„Doar inspirații știu să moară
ca albina ce-și apără mierea."

Va fi greu de scris o monografie despre Stamatu fără a se pune în cea mai strictă legătură viața cu opera lui, lucru obligatoriu la orice poet, însă mai stringent obligatoriu la acest contemporan al tuturor decăderilor umane, mai mult decât umane. Iată o imagine a lumii de azi, repudiată de Stamatu în numele urgiei de mâine:

Oamenii motorizați până la suflet
taie fără milă autostrade

prin câmpuri și păduri
în paguba troglodiților de mâine.

Strofă luată din *Jurnal* (Salamanca, 1976) și care explică, în atât de puține cuvinte, *starea de fapt* a omului Horia Stamatu și a multora ca el, vreau să spun explicația de a fi a unor Români care au știut foarte bine ce făceau când alegeau noima epică a existenței. Nu zic noima politică, pentrucă la Stamatu, ca și la alții din generația lui, care e și a mea, cuvântul politic nu mai are niciun sens. Ne-am situat dela început dincolo de politic, pentrucă nu mai găseam niciun rost și, în mare parte, cheia vieții noastre stă în faptul că am încercat să distrugem politicul și să-l înlocuim, în cazul lui ca și al meu, cu poeticul. Ceea ce înseamnă mult mai mult decât acest cuvânt, un surplus sufletesc în stare să servească de alean bieților, suferinzilor, mâhniților și martirizaților vieții ori ai secolului al XX-lea. Astfel, poemul *Imperiul* (Paris, 1981) își capătă, mai ales acum după moartea poetului, o semnificație de istorie personală și de hermeneutică românească. Dacă mai are un sens astăzi conceptul de „gnoză creștină", după atâtea mistificări și acrobații, atunci am putea afirma că autorul lui *Memnon* a fost un gnostic creștin, mai aproape desigur de Origenes decât de Jakob Boehme, mai autentic centrat pe o tradiție filosofică și religioasă foarte veche, decât pe marginea unei ideologii. Stamatu, ca și mulți dintre contemporanii lui, a disprețuit ideologiile ca și partidele. Înțelepciunea lui nu venea din suprafețe mâzgălite cu sânge omenesc și acoperite cu penibile eforturi intelectuale, ci dintr'o permanentă ciocnire cu înșelăciunile vieții, cu minciuna istorică, cu drama exilului, dar și cu o dureros de dulce, cum spunea strămoșul lui cel mai apropiat, întâlnire cu adevărul. Înnecat de răul secolului, ca toți cei drepți într'o lume strâmbă, Horia Stamatu și-a cântat dintru început destinul. A încercat prin poezie, dar și prin pilda vieții lui, să lege ceea ce fusese deslegat, îndreptându-se către alt început, care este, de fapt, situarea lui, peste moarte, în nemurirea pură a poeților. Așa cum spunea în poemul „Cântecul înnecatului" (din volumul *Kairos:)*

Iată am legat
ce fusese rupt
și am mânecat
la alt început
noapte s'a lăsat
ziuă s'a făcut
fără'ntunecat
fără mânecat.

Ușoară îi va fi desigur țărâna, pe malul drept al exilului, pe care a știut să moară, în aceeași demnă și riguroasă neliniște românească în care știuse să trăiască.

VINTILĂ HORIA

POETUL HORIA STAMATU

„CĂ VIS AL MORŢII ETERNE
E VIAŢA LUMI'NTREGI"

M. Eminescu

Poetul Horia Stamatu a murit în somn. Şi ne întrebăm cu Hamlet: Este moarte somn şi somnul morţii vis? Nu vom şti niciodată cum şi-a visat moartea poetul şi dacă a acceptat-o sau a luptat cu Îngerul. „Ce visăm în acest somn al morţii face din noi nişte şovăitori" meditează întristat prinţul Danemarcei, el, şovăitorul, deslanţuitorul, fără voie, al unui masacru. Înţelegem ce plin de capcane e somnul morţii.

Este, poate, mai bine să murim cu ochii deschişi cum tânjeşte misticul sau cum spera Miguel de Unamuno . . .

„Am reuşit să mor cu ochii deschişi,
am reuşit să mor cu ochii bine deschişi . . . "

În viaţă, poate şi în moarte, Horia Stamatu a privit totul cu ochii deschişi. A scrutat existenţa până la rădăcină cu instrumentul hermeneutic al Cuvântului în care a domnit ca un despot luminat. Acest radicalism de esenţă morală a făcut din pasiune măsura tuturor celor văzute şi nevăzute. O operă ca un cerc cu un ochi-echer îndrumător.

Era Horia Stamatu o natură religioasă, chiar un mistic cum a afirmat pripit un autor de prestigiu sau relaţia lui cu religia era „dimensiunea cosmologică a omului pre-Renaşterii şi nu aceea personalistă, existenţială a omului modern", cum citim în Jurnalul parizian al lui Mircea Eliade?

La Madrid, în anii 50 exista şi mai există şi după dispariţia atâtor oameni de merit un fel de Academie platonică pe care am căuta-o zadarnic în vreun ghid turistic. Ea era mai degrabă peisajul sublimat al unei realităţi creatoare în diverse domenii, iar membrii ei alcătuiau o asociaţie fără niciun statut decât acela al elanului creator, al răspunderii moral-intelectuale, al cutezanţei. Pe frontispiciul acelei Academii imaginare în care, pe lângă geometrie şi gimnastica minţii, se preda şi Amiciţia ca „metodă paideică" sta scris: „Interzisă intrarea cui nu iubeşte Poesis". Şi cum o iubeau Vintilă Horia, Horia Stamatu, Alexandru Busuioceanu! De dragul ei l-au iubit pe Ioan al Crucii. Cel dintâi care s'a apropiat de misticul spaniol şi l-a încetăţenit român cu pathos liric a fost Alexandru Busuioceanu. Horia Stamatu a tăiat apoi nodul gordian, de la o sintaxă la alta, de la un metru poetic la altul spre lauda limbii române pe care, cum s'a spus, *a locuit-o şi l-a locuit.*

Totuşi, Spania nu l-a încătuşat, nici chiar San Juan de la Cruz, nici vreo „Pilar jumulită până la umbră" de post negru şi rugăciune . . . La Madrid Horia Stamatu ducea dorul pădurii şi s'a întors la ea *„in die Gewölbe des uralten Waldes"*, în pădurea germană numai foşnet, sunet şi percuţie a lui Hölderlin, a romanticilor şi a lui Nietzsche, fiindcă viaţa fără foşnet şi sunet „e doar eroare, exil . . . ". În mijlocul acestei păduri, altfel decât cea fraternal eminesciană, a adormit pentru totdeauna poetul Horia Stamatu, poet al Exilului. Opera lui va fi a literaturii române de mâine.

ANTOANETA BODISCO

HORIA STAMATU
(1912—1989)

Poetul cel mai reprezentativ al generaţiei noastre, *Horia Stamatu*, a trecut întru cele veşnice. Opera lui poetică însă, va marca o perioadă a literaturii noastre contemporane. Poezia lui reprezintă un mod deosebit de gândire şi de simţire, ce a izbit pe mulţi dintre cititorii lui asidui. Păcat că criticii literari s'au ocupat prea puţin de opera poetică a lui Stamatu, concentrându-şi atenţia asupra unor poeţi de mâna a doua . . .

Activitatea lui poetică, atât în ţară cât şi în exil, a fost covârşitoare. În ţară a colaborat de foarte tânăr la mai multe reviste literare, printre care îmi amintesc, dacă nu mă înşel, „Ideea românească" în care îşi publicase, între anii 1935—1936, Eugen Ionescu un articol „Viaţa grotească şi tragică a lui Victor Hugo", articol apărut în 1982 în limba franceză, sub numele de Hugoliade. Fundaţia Regală Carol I a premiat volumul lui de poezii „Memnon", în acelaşi timp cu Emil Cioran, care publicase eseul său filozofic „Pe culmile disperării". L-am cunoscut pe Horia Stamatu întâmplător, la Bucureşti, însoţindu-l pe Constantin Noica la redacţia revistei „Buna Vestire". Ne-am revăzut apoi numai la sfârşitul celui de-al doilea război mondial, la Freiburg, unde venise să mă vadă la Lectoratul de limba română din acel oraş, condus şi înfiinţat de mine, cu sprijinul romanistului Hugo Friedrich. Primind o bursă de studii la „Centre National de la Recherche Scientifique", am părăsit Freiburg pentru Paris, lăsându-l pe Horia Stamatu ca locţiitor la lectoratul de acolo. Dar curând după aceea, Stamatu veni şi el la Paris, ca să realizăm, împreună cu alţi intelectuali români din Capitala Franţei şi Europa occidentală un *Centru Român de Cercetări*, care să dea noi orientări cercetărilor ştiinţifice, în noua configuraţie a culturii europene de după război.

În toamna lui 1948 am prezentat Academiei din Paris proiectul acestui centru. În Iulie 1949 avea loc înfiinţarea în capitala Franţei, cu sprijinul Principelui Nicolae al României, a acestei dintâi instituţii româneşti de grad universitar în străinătate, sub preşedinţia lui Mircea Eliade, având concursul lui Emil Cioran, Horia Stamatu, Paul Costin Deleanu, Eugen Ionescu, Leontin Constantinescu, precum şi a doi scriitori şi academicieni francezi, Edmond Jaloux şi Marcel Brion, ca membri fondatori. În cadrul acestei instituţii, Horia Stamatu s'a ocupat de secţia literară, fără însă să piardă din vedere preocupările lui ecumenice, care constituiau unul din punctele majore de orientare ale Centrului. A plecat apoi pentru un timp la Madrid, pentru a scoate revista „Libertatea Românească". Între timp a publicat mai multe volume de poezie şi proză, din care citâm: *Recitativ* (1963), *Juvanum* (1967), *Jurnal* (1976), *Dialoge* (1964), biling, *Punta Europa* (1970), *Kairos* (1971), *Imperiul* (1981), precum şi numeroase articole în revistele Destin şi Revista Scriitorilor Români.

În volumul *Kairos* este vorba de „un secol rece", căruia Stamatu voia să-i dea un suflu nou renovator. În *„Peisagiu nostalgic"* poetul îşi reaminteşte de originea noastră dunăreană:

Pe malurile Dunării iarba cât omul
E trestia din care cântase Pan
Rănit de moarte în acel asfinţit
Pomenire a tuturor umanelor stridenţe.
...

Horia Stamatu a fost şi un deosebit eseist. Într'un articol publicat în „Cuvântul Românesc", cu titlul *„Religia Românilor"*, reluând o discuţie ce avusese loc în anii 1930 în ţara încă liberă, stârnită de interlocutori cu intenţii piezişe, şi acum repetată, el arăta, mergând pe urmele lui Nicolae Iorga, originea românească, a creştinismului nostru. Răspândirea creştinismului în lumea helenistică-romană s'a făcut atât din centrele principale ale sale din acea vreme, Roma şi Constantinopol, cât şi prin predicatori de toate naţionalităţile. Numai riturile s'au impus, fie dela Roma, fie din Bizanţ, cu caracteristici specifice credinţei creştine. Creştinismul nu este universal prin faptul că a fost promovat de două reşedinţe imperiale, ci fiindcă reprezintă mesajul universal al unei religii care propovăduieşte înfrăţirea între oameni pe tot pământul. Horia Stamatu menţiona în acel articol, cum creştinismul ţărănesc, scos în relief de Nicolae Iorga, a primit în decursul veacurilor un caracter propriu, chiar în cadrul „Ortodoxiei", aşa cum a arătat şi Nae Ionescu în studiile sale. Iar Lucian Blaga a demonstrat cu prisosinţă că „în ortodoxie credem a găsi o împărţire sau o pendulare a vieţii sufleteşti între ‚transcendenţă' şi categoriile ‚organicului'." „Tot ce e organic e înălţat de ortodoxie la rangul unui al doilea pol al vieţii spirituale. Categoriile organicului, deşi aparţin vremelniciei, sunt oarecum echivalente lumii de dincolo." Din aceste perspective ecumenice privea Horia Stamatu creştinismul românesc, desbărat de orice atitudine confesională, care ar fi deformat originalitatea credinţei noastre ca expresie a spiritualităţii unui popor.

Horia Stamatu aprecia eforturile filozofiei şi teologiei româneşti, care încercau — ca şi Charles Péguy şi Jacques Maritain în Franţa — să scoată în evidenţă „caracterele proprii ale spiritualităţii unui neam, fără să stânjenească universalitatea credinţei creştine".

Va trebui odată ca un specialist să se ocupe de imensa activitate literară a lui Horia Stamatu, pentru a se vedea atunci multiplele lui preocupări spirituale şi orientările pe care le-a adus.

La sfârşitul vieţii sale el şi-a reluat activitatea de la *„Biblioteca din Freiburg"*, întreruptă o vreme, în cadrul „Institutului Român de Cercetări", filială a Bibliotecii, institut pe care, în 1959, l-a iniţiat la Freiburg. Pentru comemorarea centenarului morţii lui Mihai Eminescu, la Paris, el a contribuit cu o comunicare intitulată „Eminescu necunoscutul" care va apare într'un volum colectiv, publicat la „Fundaţia Culturală Română" din Madrid. Într'un poem întitulat *„La Eminescu"*, apărut în volumul „Kairos", Stamatu îşi aminteşte de Eminescu, pe care l-am ascultat, ca toţi cei din generaţia noastră, târziu, dar viu şi creator de cultură nouă:

Când voiam s'ascult plecase
Ori murise îngheţat

Stele ţintuiau geroase
Cerul meu neînstelat.

Desigur că naiul lui Pan a răsunat şi la mormântul lui Horia Stamatu, reamintind că poezia lui, ca şi doina străbună, ne leagă de un destin comun, ca pelerini daco-romani într'o lume care ne apropie din ce în ce mai mult de „Ierusalimul Ceresc" al credinţei noastre creştine.

OCTAVIAN VUIA

ION POPINCEANU
15 Ianuarie 1908 — 15 Februarie 1989

S'a stins din viaţă un distins intelectual şi marcant membru al Societăţii Academice Române.

Urmaş al unei vechi familii venită din Ţara Moţilor (Popinci), Popinceanu se născuse în Bucovina, provincie unde şi-a făcut studiile şi a funcţionat un timp ca profesor secundar. Obţinând o bursă pentru specializare în Franţa, el şi-a întrerupt cariera didactică şi a plecat la Paris unde şi-a pregătit teza de doctorat în linguistica romanică, studiind la Sorbona şi la „Haute Ecole des Hautes Etudes Pratiques". Reîntors din Franţa, el a reluat în 1939 activitatea în învăţământ, mai întâi la un liceu din Cernăuţi. După ce Bucovina a fost cedată ruşilor, Popinceanu s'a transferat la Bucureşti şi a predat limba franceză la Academia Comercială ca asistent universitar precum şi la diferite licee din Capitală.

Participând la un concurs pentru ocuparea posturilor de lectori în străinătate, Popinceanu s'a calificat elogios, încât a avut posibilitatea să-şi aleagă, după dorinţă, universitatea la care va activa. Cunoscând legăturile vechi ale oraşului Lipsca (Leipzig) cu Ţările Româneşti şi mai ales interesul tradiţional existent la vechea Universitate din Saxonia pentru cultura românească (aici înfiinţase cu o jumătate de secol înainte, în 1893, Gustav Weigand renumitul Institut de limba română), Popinceanu a ales acest oraş, vestit nu numai pentru târgurile lui internaţionale, dar şi ca important centru cultural. El a funcţionat ca lector opt ani (1943—1951) la Lipsca, iar după invitaţia primită dela universitatea din Halle/Saale, a predat câţiva ani, paralel, prelegeri despre limba română şi la această instituţie de învăţământ superior.

După război, cât timp nu a întâmpinat dificultăţi, Popinceanu şi-a continuat activitatea la Universitate, urmărind cu îngrijorare transformările impuse de noul regim şi publicând în ziare româneşti din lumea liberă, sub pseudonimul *Pion*, critici severe îndreptate împotriva „socializării" culturii, în zona căzută sub influenţa sovietică, incluzând şi România. (În ziarul *Patria* din München au apărut astfel în anii 1951—1952 şapte articole referitoare la modul cum comuniştii au impus „adaptări" în domeniile: limbii, literaturii, presei, istoriei.)

Când în Lipsca restricţiile aduse libertăţii de exprimare au devenit insuportabile, Popinceanu s'a refugiat în Berlinul occidental, unde cu sprijinul romanistului Günter Reichenkron a efectuat un an cercetări la Universitatea Liberă din acest oraş, in calitate de asistent ştiinţific.

În anul 1952, Popinceanu s'a stabilit la München, unde a funcţionat mai întâi ca lector pentru limba română la Universitatea din capitala Bavariei. Mai târziu, profesorul Heinrich Kuen, care-l aprecia în mod deosebit, l-a solicitat să preia şi postul de asistent ştiinţific la universitatea din Erlangen; în acest oraş, el a trecut în 1962 examenul de docenţă (abilitare), iar în continuare a funcţionat aici ca profesor titular pentru linguistică romanică, până la pensionare.

Munca în învăţământ a constituit doar o parte din prodigioasa activitate desfăşurată de Popinceanu în decursul vieţii; ea a fost intensificată mai ales în anii de pribegie, după cel de-al doilea război mondial, când s'a angajat cu hotărîre în lupta exilului românesc, străduindu-se, pe de o parte, de a fi cât mai de folos compatrioţilor, iar pe de altă parte, de a contribui eficient la cunoaşterea şi afirmarea spiritualităţii româneşti în cercurile largi internaţionale.

În diasporă, ca membru al diferitelor organizaţii culturale, Popinceanu a participat la congrese, a ţinut numeroase conferinţe şi a publicat în diferite periodice articole de specialitate sau texte de popularizare, referitoare la limba şi cultura românească. (Între anii 1952—1955, în ziarul *Patria* au apărut zece articole ale lui despre limba română, iar altele 9 referitoare la ortografie. Ulterior, în anii 1958 şi 1960, el a publicat articole asemănătoare în ziarul *România* din New York.)

Sunt numeroase studiile din domeniul filologiei publicate de Popinceanu în diverse periodice străine, mai ales în limba germană. Cunoştinţele acumulate şi experienţa câştigată ca profesor le-a sintetizat mai ales în două lucrări valoroase de specialitate. Un succes deosebit a înregistrat *gramatica* apărută în 1950 pentru predarea limbii române de către germani;[1]) cartea fiind mult cerută, a ajuns după două decenii la a treia ediţie.

După trecerea examenului de docenţă, lucrarea elaborată de Popinceanu cu acest pilej, a apărut mai târziu în volum, cu titlul: „Credinţă, religie şi superstiţie în limba română".[2]) Studiul apreciat de specialişti ca fiind „o realizare ştiinţifică distinsă" în care „se oglindeşte întregul suflet real al poporului românesc",[3]) a fost reprodus ulterior în limba română de către prestigioasa revistă editată la Roma, *Bună Vestire*.

În 1967 a apărut a treia carte a lui Ion Popinceanu, întitulată „România".[4]) Este o prezentare obiectivă a ţării noastre şi a poporului român, ferită de influenţa ideologiei politice, care stăpâneşte astăzi patria subjugată.[5])

Ion Popinceanu a fost membru fondator al Societăţii Academice Române, participând cu entuziasm la cele dintâi 19 congrese (1957—1966) ale acestei organizaţii. Ulterior a conferenţiat vorbind despre relaţiile culturale româno-germane, fie separat (1977) fie ca participant la reuniuni internaţionale.[6]) Ca autor, el a fost prezent cu studii de specialitate în volume din seria *Acta Philologica* sau în diferitele numere ale publicaţiei anuale *Revista Scriitorilor Români*.

Prin încetarea din viaţă a lui Ion Popinceanu, exilul românesc este părăsit de un sprijinitor de nădejde al afirmării noastre culturale în afara graniţelor ţării, iar poporul român pierde un vrednic reprezentant al lui în străinătate. El s'a impus ca un cărturar valoros mai ales în Germania, unde a avut cinstea să facă parte succesiv din corpul profesoral al unora dintre cele mai renumite universităţi: Lipsca, Halle, Berlin, München şi Erlangen.

CONSTANTIN SPOREA

---

1) *Rumänische Elementargrammatik*, Halle/Saale. Niemayr 1950, 132 pag. Ediţia II-a în anul 1962, ediţia III-a în 1970.
2) *Religion, Gluube und Aberglaube in der rumänischen Sprache*. Hans Carl, Nürnberg 1964, IX + 312 pag.
3) Revista Scriitorilor Români, No. 4/1965. Pag. 164.
4) *Rumänien*, în seria „Kultur der Nation", Nürnberg 1967, 276 pag.
5) Revista Scriitorilor Români, No. 6/1967, pag. 168.
6) Revista Scriitorilor Români, No. 17/1980, pag. 186, 203.

ACTIVITATEA LUI ION POPINCEANU ÎN CADRUL SOCIETĂŢII ACADEMICE ROMÂNE

A. *CONFERINŢE ŞI COMUNICĂRI LA REUNIUNI*

1) *Caracterul lexicului românesc*. Comunicare la 30 Septembrie 1957 în cadrul Congresului I dela Roma.
2) *Die Bedeutung des rumänischen Sprachatlasses (ALR)*. 16 Octombrie 1958; Congresul II din Mainz.
3) *Eglise et langue chez les Roumains*. 28 Septembrie 1959; Congresul III din Strasbourg.
4) *Das Rumänische und die Balkansprachen*. 7 Octombrie 1960; Congresul IV din München.
5) *La terminologia della „umanita" in romeno*. 6 Septembrie 1961, Congresul V din Veneţia.
6) *Engagement et responsabilité, illustrés par quelques proverbes roumains*. 8 Septembrie 1962; Congresul VI din Londra.
7) *Originalität und Anleihe in der Entwicklung der rumänischen Sprache*. 7 Septembrie 1963; Congresul VII din Nijmegen (Olanda).
8) *Deutsche Einflüsse auf die rumänische Literatur*. 11 Octombrie 1964; Congresul VIII din Regensburg.
9) *Considérations diachroniques sur le vocabulaire du roumain, comparé avec celui des autres langues romanes*. 7 Septembrie 1965; Congresul IX din Fribourg (Elveţia).
10) *Iberoromania y Dacorromania. Paralelas linguisticas*. 3 Octombrie 1966. Congresul X din Salamanca (Spania).

11) *Das Bild der Deutschen bei den Rumänen.* 11 Decembrie 1977. Conferinţă publică în München.
12) *Die deutschen Romanisten und die rumänische Sprache.* 25 Octombrie 1979. Reuniune româno-germană în München.

PERIODICE LA CARE A COLABORAT ION POPINCEANU

I. *În limba română:* Buletinul Bibliotecii Române; Bună Vestire; Destin; Patria; Revista Scriitorilor Români; România; Ţara; Timpul; Vatra.

II. *În limbi străine:* Archiv für das Studium der Neueren Sprachen; Brücke zum Westen; Cahiers Sextil Puşcariu; Deutsche Ostkunde; Eastern European Monitor; Der Europäische Osten; Interlinguistica; Lebende Sprachen; Orbis; Revista portuguesa de filologia; Revue des études Roumaines; Romanische Forschungen; Südost-Forschungen; Wissenschaftliche Zeitschrift der Universität Jena; Zeitschrift für Romanische Philologie.

B) STUDII SI ARTICOLE TIPĂRITE

II. ACTA PHILOLOGICA

Tomus I/1958: Die Grundzüge des rumänischen Wortschatzes (5—16);
Tomus II/1959: Die Bedeutung des Rumänischen Sprachatlasses (265—269);
Tomus V/1966: Iberoromania e Dacoromania (107—115).

III. REVISTA SCRIITORILOR ROMÂNI

No. 5: Günter Reichenkron: Un savant filoromân (142—143);
No. 10: Ernst Gamillscheg (1187—1971), (153—154);
No. 15: Despre unele proverbe şi zicători româneşti (160—164);
No. 16: Despre proverbe (182—186);
No. 17: Die deutschen Romanisten und die rumänische Sprache (203);
No. 18: Limba română ca limbă romanică răsăriteană (193—197);
Profesorul Teodor Onciulescu (208—210);
No. 19: Despre omenia românească (164—167);
No. 20: Biserica şi limba română (134—143);
No. 23: Originalitate şi împrumut în fazele de dezvoltare ale limbii române (173—181)

VIRGIL MIHĂILESCU

Poporul român consideră moartea ca o trecere — în decursul „lungii peregrinări" — din „lumea cu dorinţe", în cea „fără dorinţe", „din lumea plină de griji în cea fără de griji". Din existenţa supusă nevoilor şi repulsiilor vieţii lumeşti, cel dispărut trece în existenţa spirituală a păcii şi fericirii veşnice. Şi totuşi: în faţa sicriului unui om, de care ani de-a rândul ai fost legat printr'o dragoste, plină de respect, ataşamentul faţă de el, impune o rugă fierbinte:

Zorii purpurii,
Zâne surori,
Nu vă grăbiţi,
Opriţi lumina voastră,
Până ce i-om găti
Drumul călătorului:
Pâine ceruită — ca o făclie
Îi luminează faţa.

Ceea ce poetul popular anonim a exprimat atât de mişcător prin cuvinte, corespunde simţămintelor noastre astăzi, când ne luăm rămas bun dela iubitul nostru decedat, Virgil Mihăilescu. Şi suntem tentaţi să oprim, în vreun fel, orologiul vieţii pentru a-l avea pe cel plecat mai departe în mijlocul nostru. Cu tristeţe trebuie totuşi să ne resemnăm, căci mersul vieţii nu poate fi oprit; repaus nu a cunoscut nici acela, ce odihneşte în sicriul din faţa noastră. Viaţa i-a fost o neîncetată activitate, străduinţa de a sluji un ideal, căruia i-a dedicat întreg eul său. El şi-a iubit poporul cu toată puterea sufletului său. El a iubit pământul patriei îndepărtate, pe care a păstrat-o doar în visurile amintirilor. În timp ce alţii îşi risipeau energiile în acumularea de bunuri pământeşti, el a preferat să îndure nevoi şi piedici, înfăptuindu-şi idealurile; tocmai dăruirea lui pentru popor şi ţară a constituit sursa din care a izvorît energia lui puternică. Aşa se explică faptul că de numele lui Virgil Mihăilescu s'a legat existenţa şi înflorirea ulterioară — învingând toate greutăţile începutului — a unei instituţii, fără îndoială, unice. Căci „Biblioteca Română" este nu numai o colecţie impozantă de cărţi româneşti — unele de mare valoare —, ci totodată a devenit un centru de schimburi spirituale. Dar mai ales, ea s'a dezvoltat ca un lăcaş care a acordat o nouă patrie şi adăpost, tuturor celor loviţi de soartă, departe de ţară. Pentru această înfăptuire Virgil Mihăilescu a muncit întreaga sa viaţă, cu un zel binecuvântat şi pentru realizarea ei românii îi păstrează veşnică recunoştinţă.

Virgil Mihăilescu şi-a adus însă o contribuţie unică şi în strădania ca poporul său şi cultura românească să fie mai bine cunoscute în această ţară. Nu poate fi trecută cu vederea aportul lui la îmbogăţirea peisajului cultural local, prin prezenţa Institutului de Cercetări Român, prin activitatea desfăşurată aici şi publicaţiile sale. De aceea, ne înclinăm cu respect faţă de cel care ne-a părăsit.

Pentru Germanii veniţi din România, Biblioteca Română a fost o punte spre vechea patrie — şi lui Virgil Mihăilescu i se datoresc mulţumiri pentru că

a sprijinit cu chibzuită înţelegere această legătură. Pe un fundament de interese şi idealuri comune este de apreciat şi conlucrarea de mulţi ani cu Institutului Johannes Künzig, pentru cercetarea folclorului la Germanii din Răsărit. Paralel cu această colaborare s'au dezvoltat şi relaţiile prieteneşti dintre conducătorii celor două aşezăminte — profesorii Künzig şi Mihăilescu — având concursul dezinteresat al soţiilor lor.

Deplângem cu toţii pe apreciatul Virgil Mihăilescu şi îi vom păstra o amintire fidelă. După ce bulgării de pământ îi vor acoperi trupul îi urăm ca Domnul să-i dăruiască ceea ce Românul exprimă prin cuvintele pline de înţeles: „Să-i fie ţărâna uşoară!" Şi contemplând semnul înfrângerii morţii, ce străjuieşte pe mormântul lui, ne gândim la cuvintele poetului nostru bănăţean HANS DIPLICH:

Opreşte-te cruce!
aşa cum se-opri
Cel ce căzu.
Să cazi şi tu
când vremea-ţi va veni.
Dar urmele
Pe ţăr'na lui călcată
S'au înscris
În inima noastră.

GOTTFRIED HABENICHT

NICOLAE A. GHEORGHIU

La 19 Iunie 1989 a încetat din viaţă la Paris, după o foarte îndelungată suferinţă, prietenul Nicolae Gheorghiu, născut la Bucureşti, la 20 Decembrie 1911.

Tatăl lui era pictor de biserici. Fără îndoială a transmis ceva din arta lui celor doi fii, Adrian Gheorghiu, eminent arhitect şi matematician, şi Nicolae, înclinat spre poezie şi cercetarea literară. Amândoi erau foarte buni desenatori şi pictori; am văzut multe uleiuri ale lor, toate din epoca studiilor secundare, pentrucă nu mi se pare că au insistat în această direcţie.

Cu Nicolae m'am întâlnit pentru prima oară în toamna 1922, în aceiaşi bancă a examenului de admitere la liceul Spiru Haret. Drumul studiilor l-am făcut împreună, nu numai la liceu, dar şi la Facultatea de Litere şi la Şcoala de Arhivistică şi Paleografie. Când am terminat anii de bursă la şcoala de la Fontenay-aux-Roses, el mi-a luat locul, şi la fel la lectoratul de Limba Română de la Lyon. Fără să vreau, i-am inculcat şi o pasiune care la el a fost mai durabilă, pentru cărţile vechi, — pentrucă eu îl precedasem în inspecţia periodică

a anticariatelor pariziene. A fost, în cele din urmă, unul din responsabilii emisiunilor în limba română la Radiodifuziunea franceză. Între timp şi-a format, pe încetul, o foarte frumoasă şi preţioasă bibliotecă de cărţi vechi despre România, care ar fi păcat să se risipească.

Gheorghiu era unul din foarte rarii scriitori care preferă cititul scrisului. A fost cititor şi cercetător impenitent; într'un fel, e păcat, pentrucă în felul acesta şi-a scurtat în mod voit timpul consacrat scrisului. Cu atât mai mult e păcat, cu cât era foarte bine dotat pentru poezie, pentru proză şi pentru cercetarea istorică. Fără a mai aminti de versurile şi de articolele risipite prin reviste, îi datorăm două contribuţii majore. Una e cartea lui despre *Grigore al Sidei* (Paris, 1953), monografie dedicată biografiei şi bibliografiei unui prelat muntean din secolul al XVIII-lea şi scrisă cu o acribie, o migală, o conştiinţă profesională şi un torent de erudiţie specializată, cărora cu greu le-aş găsi un echivalent. Cealaltă e revista *Anotimpuri*, creată şi susţinută de el: n'a avut decât trei numere, care acoperă anul 1955, dar rămâne una din cele mai bune reviste literare ale exilului. Alţii scriu mai mult şi fac mai puţin.

ALEXANDRU CIORĂNESCU

GABRIEL MANOLESCU
1926—1988

Deşi se născuse în Nordul Transilvaniei, în Episcopia Bihorului, Gabriel Manolescu se simţea în primul rând bănăţean, căci în această parte a ţării a trăit cel mai mult timp: aici a învăţat la şcoală, iar după temeinice studii la Bucureşti, tot în Banat şi-a desfăşurat activitatea prodigioasă în învăţământ şi ca cercetător ştiinţific, specializat în domeniul folclorului.

Gabriel Manolescu studiase literele, dar s'a dedicat ulterior problemelor etnografice, dând prioritate celor legate de meleagurile bănăţene: sufletul şi creaţia lui erau pătrunse de două deziderate principale *Banatul:* şi *folclorul.* Încă fiind în ţară, el a publicat valoroase lucrări în revistele de specialitate, referindu-se mai ales la obiceiuri la nunţi şi sărbători în Banat, fie ale românilor sau ale şvabilor.

Frumoasa cultură acumulată prin studii şi experienţă în învăţământ, a folosit-o Gabriel Manolescu din plin şi după venirea în lumea liberă, în cei zece ani cât a mai trăit: a scris articole, a făcut comunicări, a difuzat filme documentare.

Ca unul care cunoştea în Banatul de altădată ambianţa armonioasă dintre români şi şvabi, Manolescu s'a preocupat permanent de strângerea legăturilor dintre cele două grupuri etnice, adunând şi evidenţiind material documentar ce ilustra colaborarea româno-germană în domeniul cultural. În cadrul acestor stră-

duinţe, se înscrie şi interesantul referat ţinut în 1979 la München, la reuniunea româno-germană desfăşurată sub auspiciile Societăţii Academice Române, când a vorbit despre *Interferenţe folcloristice germano-române în Banat.*

Manolescu s'a afirmat şi ca un preţios colaborator al Revistei Scriitorilor Români, publicând versuri străbătute de dragoste faţă de patrie şi de amintirea plaiurilor copilăriei.

Astfel, într'o poezie *(Icoană scumpă mie'n veci*[1]) el exprimă nostalgia ce îl cuprinde, gândindu-se la satul copilăriei:

Al copilăriei mele prag,
Simt că braţul tău nu'mbătrâneşte.
Înfruntând toiagul din poveste —
Şi-mi eşti, sat iubit,
De-a pururea drag!

Altădată *(De veghe*[2]) Manolescu evocă pământul scump al patriei îndepărtate:

Şi atât m'am înfrăţit cu-acest Pământ,
Că, şi de ştiu atâtea ce se'ngeamăn',
Îmi pare că din toate câte sânt
Mi-i Ţara cea mai mândră, fără seamăn.

Iar în altă parte *(Rugăciune*[3]) cu gândul la suferinţele din ţară, imploră ocrotirea Domnului, împotriva robiei fraţilor:

De la Tisa la Hotin
Numa'n glasuri de suspin
Rugatu-s'au bunii Ţie
Să nu ştie de robie . . .

Gabriel Manolescu a plecat dintre noi mult prea devreme, înainte de a fi avut prilejul să redea tot ceea ce cultura şi dinamismul lui i-ar fi dat posibilitatea, înainte de a fi ajuns să creeze ceea ce dorea şi spera.

CONSTANTIN SPOREA

---

1) Revista Scriitorilor Români, No. 16/1979, p. 77
2) ibid., p. 75
3) ibid. p. 78

ALICE ELLERINGTON

Un prieten o numea „decana românilor din Anglia". A fost o inimă însufleţită de dragoste de ţară. Ochii ei negri sclipeau scântei, când era vorba de a-i lua apărarea . . .

În preajma războiului trecut, Alice Bejan se măritase cu Arthur Ellerington, diplomat englez, pe atunci la legaţia Marii Britanii din Bucureşti.

Deşi de tânără manifesta dorinţa de a pleca în străinătate, totuşi familiile înrudite ieşene: Bejan, Cuza sau Racoviţă, se arătaseră îngrijorate de soarta acestei românce, hotărîtă să pornească în necunoscut, legându-şi soarta de un străin, tocmai în preajma unei noi conflagraţii europene. S'a măritat totuşi şi când personalul legaţiei engleze a trebuit să părăsească România tânăra pereche s'a mutat la Ankara, unde Arthur Ellerington, mobilizat ca maior al armatei britanice, fusese repartizat la centrul de informaţii pentru Balcani.

Când am sosit în 1971 la Londra, am asistat la parastasul de doi ani, de la moartea maiorului Ellerington, iar de atunci o revăzusem de multe ori pe văduva lui. Îmi povestea deseori amintiri din ţară, iar eu insistam să le pună pe hârtie, pentru a ajuta românilor din lumea liberă şi celor de acasă, să-şi poată forma o imagine despre viaţa din România de altădată.

Merită relevată preocuparea permanentă manifestată de Alice Ellerington, de a vedea revenirea la un regim democratic în România, manifestată mai ales în timpul tratativelor de armistiţiu dintre aliaţi şi delegaţii români din Ankara, unde ea îşi întovărăşise soţul. Împreună cu alte doamne, soţii române ale negociatorilor englezi, ea căuta să ia apărarea cauzei noastre, până când şeful delegaţiei, generalul Masterson, a dispus izolarea lor, pentru a nu deranja negocierile.

Fiind încă la Ankara, prin 1942, într'o seară, la uşa locuinţei familiei Ellerington au sunat doi români, ofiţeri ai marinei comerciale. Recent sosiţi, aceştia deciseseră să nu se mai reîntoarcă în ţară şi au rugat-o pe doamna Ellerington, care apăruse şi ea la uşă, pentru a afla despre ce este vorba, să-i găzduiască peste noapte. Răspunsul a fost hotărît: „Domnilor, soţul meu este englez şi ţara lui se află în război cu România. Ceea ce trataţi cu dânsul, îl priveşte; eu nu mă amestec. Dar sunt româncă şi pentru mine, dumneavoastră sunteţi nişte trădători; deci, nu vă pot primi în casa mea. Noapte bună, domnilor." Şi le închise uşa.

Alice Ellerington s'a stins din viaţă în luna Mai 1988. Trecuse de 90 ani, dar mintea îi era încă ageră. Au regretat-o mulţi prieteni din Anglia şi din ţară.

A avut doi fii, care au ajuns directori la mari societăţi de publicitate. Dan se află de câţiva ani în Australia, iar Guy, fost maior în regimentul Grenadier Guards şi paraşutişti, trăieşte la Londra. Acesta povestea odată, că în timpul când se afla cu unitatea sa staţionat în Cipru, cu scopul de a încerca să împiedice turburări povocate de Grivas şi mitropolitul Makarios, găsise acolo încă doi militari, români de origine. Unul era Ion Ghica, ajuns ulterior general de brigadă în retragere; al doilea Roy Redgrave — după mamă Capşa — şi-a început cariera militară ca simplu soldat şi a ieşit la pensie cu gradul de maior

general, primind între timp şi titlul nobiliar de Sir. În acelaşi timp ofiţerul însărcinat cu siguranţa trupelor de pe insulă era un grec care trăise în România şi vorbea încă bine limba noastră. Aceste semnalări mi-au fost confirmate ulterior de către fostul guvernator al insuli Cipru, Lordul Caradon, devenit mai târziu ambasadorul britanic pe lângă Organizaţia Naţiunilor Unite la New York.

ŞERBAN POPP

REVISTA SCRIITORILOR ROMÂNI 1—25*)

INDEX PERSONARUM

ACKER, Udo: XIII, 177
ADAMEŞTEANU, Dinu: IV, 144—146
ADAMS MUREŞANU, Eugenia: XXIV, 20—23, 111—113; XXV, 25—31
ALBINI, Graziella: XII, 121—123
AMĂRIUŢEI, Constantin: IV, 73—78; VI, 37—47; VII, 67—69, 93—112; X, 30—31, 76—87; XI, 39—49; XII, 124—132; XXV, 63—68
AMZĂR, Dumitru Cristian: X, 152—153; XVII, 194—195; XXI, 130—131
AMZĂR, Dinu: XX, 117—118
ANDRONIC, Ştefan: III, 199—202
ANELLI, Francesco: III, 181—182
ANGELESCU, Ioana: XX, 164—168; XXI, 156—158
ARCADE, L. M.: VII, 21

BACIU-SIMIAN, Mira: VI, 33
BACIU, Ştefan: I, 108—109; II, 48—49; III, 7—25, IV, 79; V, 62—63, 119—127; VI, 131—134, 141—152; VII, 70, 181—185; IX, 25—26, 58—63; X, 34—39, 91; XI, 5—6; XII, 37—38, 114—120; XIII, 34—38, 120—124; XIV, 31—32; XIX, 29—34, 168—173; XX, 82—83, 144—145; XXI, 3—5, 136—138; XXII, 59—62; XXIII, 69—70, 151—155; XXIV, 62—63; 130—136; XXV, 5—7, 167—171, 186—187
BACU, D.: LV, 119—120
BĂDILĂ, D.: XI, 165—166
BADIN, Alexandru: XX, 6—10, 84—92; XXI, 28—32; XXII, 54—58, 98—105; XXIII, 71—101
BAFFI, Maio: IX, 154—155
BĂLĂNESCU, Ştelian: XXV, 154—161
BALOTĂ, Nicolae: XXV, 161—166, 171—176, 180—185
BALTADOR, Nicolae: XVI, 114—116; XVII, 147—151; XVIII, 86—90
BĂNULESCU, Ştefan: VIII, 112—113
BARBU, Ion: III, 36—41
BARBU, Titus (Bărbulescu): XXII, 113—117
BARBULESCO, Luc: XXIV, 154—159
BĂRBULESCU, Titus: XXI, 16—26; XXII, 8—24; XXIII, 44—68, 198—209, 211—212; XXIV, 49—61, 116—120; XXV, 115—124
BÂRLEA, Octavian: I, 144—145; II, 179—180; III, 215—218; IV, 179; V, 175; VI, 187—189; VII, 5—6, 207—208; VIII, 5—6, 200—203
BATALLI, Nina. ilustarea nr. IV; IX, 84, 102, 116; XXIII, 212; XXIV, 143
BAŢU, Florica: XVI, 147—149; XVII, 28—29; XVIII, 14—17, 91—95; XIX, 23—28, 100—101; XX, 23—24, 53—56; XXI, 79—87; XXII, 110—111; XXIII, 102—107; XIV, 93—98; XXV, 93—98

*) Pentru indicarea numărului respectiv din revistă sunt folosite cifre romane.

BELDICEANU, Nicoară: IV, 149—151
BECERRO DE BENGOA, Ricardo: V, 174—175
BEREA, Dimitrie: ilustrarea nr. XIII
BERGEL, Hans: XVII, 192, 196; XXII, 153—159
BIDIAN, Augustin: XV, 83
BLUYSSEN, J. G. M.: II, 175—177
BOCHENSKI, J. M.: IV, 175—176
BODISCO, Antoaneta: I, 33—35; II, 109—111, 156—157; III, 123—128; IV, 39—40; V, 65—71; VI, 29—32; VII, 70—71, VIII, 192; IX, 142—147; X, 117—118; XX, 153—154; XXIII, 160—162; XXIV, 109—110, 144—147; XXV, 89—92, 166
BOGDAN, Emmanuel R.: VIII, 155—157
BOLDEANU, Vasile: VI, 192—194
BRÂNCUȘI, Constantin: reproduceri I, 48 A, 64 A
BRÎNZEU, F.: IV, 134; VI, 130
BUESCU, Victor: II, 126—127; III, 170—171; IV, 133; VI, 124; VIII, 140—150, 169—172
BUMBEȘTI, Gheorghe: VI, 48—58; XXIV, 90—92
BUSUIOCEANU, Alexandru: I, 48
BUTUCEANU-BARNELL, C.: X, 151—152

CÂMPEANU, Emil: III, 26—35, 194—198
CANTACUZINO, G. M.: III, 49—53
CĂPȘUNEANU, Antoaneta: ilustrarea nr. XVI; XXV
CARANICA, Nicolae (Nicu): I, 97—98; IV, 111—112; V, 72—75; XXII, 106—109; XXIV, 89; 159—166; XXV, 78—88
CARNAȚIU, Pamfil: XV, 146—148; XIX, 149—157
CĂTĂNOIU, Nicolae: VIII, 142
CAZABAN, Théodore: III, 175—178; IV, 135
CHIROPOL, Miron: XVII, 68—69
CICALĂ, Ion: VIII, 143—144; IX, 66—67; X, 116; XI, 66—67; XII, 133; XX, 150—152; XXI, 146—149; XXII, 134—138, XXIII, 214—215; XXIV, 70
CIARLETTA, Nicola: portret V, 80 A
CIFARELLI, G · XI, 127—130
CIORAN, Emil: XXIII, 202—204
CIORĂNESCU, Alexandru: IX, 68—74; XII, 89—96; XIII, 39—42; XIV, 46—52
CIORĂNESCU, George: III, 172—173; VI, 125—130; VII, 90; VIII, 84—89, 120—121; IX, 140—141; X, 33; XI, 36—37; XIX, 143—146, 185—189
CISMĂRESCU, Mihai: III, 198—199; IV, 131—132, 168; V, 134—135, 162; VI, 70—71, 171—172; VII, 133—139; VIII, 124; IX, 165—166; X, 129—138; XI, 107; XI, 116—122, 150—151; XII, 146—157, 167—176; XIII, 135—150, 151—153; XIV, 118—121; XV, 164—171, 175—178, 183—185; XVI, 23—29; XVII, 81—83, 175—178, 196—197; XVII, 209—216; XVIII, 163—166, 198—201; XIX, 147—148; XX, 5
CIUTACU, Al.. I, 111—112
CIUCĂ, Eugen: ilustrarea nr. XIV
COLBOC-LIONS, Geneviève: IX, 168
CONSTANTIN, Ilie: XIV, 134—143
CONSTANTINESCO, Leontin: XIV, 60—61; XV, 48, 144; XVI, 30—32; XVII, 189, 193, 197; XVIII, 108—110
CONSTANTINESCU, Magdalena: XIII, 82
CONSTANTINESCU, Miron: ilustrarea nr. XXIII
CONSTANTINESCU, Roger: XI, 114—115; XII, 166
CORDESCU, Andrei: VI, 35
CORTEANU-LOFFREDO, Nicoletta: IV, 91—92; V, 131; VII, 92
COTRUȘ, Aron: I, 56—59; II, 147—148
COTTESCU, Marieliese: ilustrarea nr. VIII
COULIN, Alfred: XVII, 197—198
CRISTEA, Vasile (Episcop): I, 146—151; VI, 189—192
CUGLER, Grigore (Apunake): IV, 29—38; V, 47—58; VI, 80—85; IX, 46—49; XII, 35—36
CULIANU, Ioan Petru: XII, 164—165

DAIA, Emil: III, 75—85
DIESBACH, Ghislain de: XXII, 167—181
DIMITRIU, I. G.: I, 110; II, 80—81, 150—152; 153—154; 158; 159—160; IV, 80, 160—166; V, 160—161; VI, 77, 91—93, 168, VII, 143; VIII, 151; X, 92; XI, 38
DIMITRIU, Inge-Maria: III, 179—180
DIPLICH, Hans· XVII, 189—190; XXIV, 186—187
DRĂGHINCESCU, Gheorghe: XVI, 79—91; XVII, 119—130; XVIII, 144—152
DRĂGUȚESCU, Eugen: I, 61—72; II, 152—153; ilustrarea nr I; portrete III, 15 29; XXIII, 198, 205, 210
DROC, Maria: ilustrarea nr. V
DROZDOWSKI, Georg: II, 120—123; XV, 134—139
DUCOTTERD, Georges: IV, 176—177
DUMITRIU, Petru: I, 52—55
DUMITRU, Ion: VIII, 141; XI, 123—126; XII, 85—88
ELIADE, Mircea: I, 7—29; II, 50—70; III. 55—70; IV, 7—25; V. 82—113, 139—142; VI. 135—139; VII. 24—66; VIII. 12—28; IX. 82—127; X. 167; XII. 29—34; XIII. 12—33; XIV, 34—44; XV. 49—82; XVI, 33—73; XVII, 30—67; XVIII, 56—80; XXIII, 8—23
ELIAS DE TEJADA, Francisco: V, 176—184
EMMERIG, Rudolf: III, 220—221
ENESCU, Radu: VIII, 49—55; XI, 132—139; X, 146—150
FASSEL, Horst: XXI, 88—90; XXII, 160—166

FASSEL, Luminița: XXII, 181—185
FRATEȘ-GARAGAȚĂ, Eugenia: ilustrarea nr. III

GAROESCU, Alfred: XVI, 106—113
GHISALBERTI, Alberto Maria: VI, 184—185
GOLESCU, Maria: XI, 162—165; XII, 185—189; XXIII, 168—171; XXIV, 136—141
GONZALEZ, Alberto Navaro: V, 172
GORINA, Alfonso Balcells: V, 171—172
GÜTSCHEL, Cäcilie: XVIII, 219
GREGORIAN, Al.: I, 75—76; II, 47; III, 86—88; V. 5—7; VII. 141—142; VIII, 209; XVIII, 5—13; XIX, 5—7
GRIGORESCU, Dinu: ilustrarea nr. IX
GROSSU, Sergiu: IX, 50—55; X, 8—18; XIII, 43—51; XIV, 62—67; XV, 95—97; XVI, 5—6; XVII, 95—118; XVIII, 138—143; XIX, 44—49; XX, 37—52; XXI, 12—15; XXII, 5—6; XXIII, 41—43; XXIV, 5—6; XV, 17—18
GUȚIA, Ioan: IV, 146—148
HASLINGER, Michael: VII, 205—207
HERESCU, N. I.: I, 30—32
HOFMANN, Karl: III, 223
HORIA, Vintilă: I, 36—47; II, 124—125; III, 74; V, 78; VII, 7—19; VIII, 90—92; IX, 8—21; XI, 7—12; XII, 39—49; XIII, 124—134; XIV, 7—30, 144—146; XV, 124—133; XVI, 20—22; XVII, 5—21, 91; XVIII, 37—51, 171—174, 220—221; XIX, 8—18, 111—112; XX, 12—22, 146—149; XXI, 38—67, 128—129; XXII, 32—52; XXIII, 24—25, 122—142, 149—150; XXIV, 47—48, 64—69; XXV, 21—24, 50, 187—189
HOSSU, Iuliu (Episcop): XV, 5
HUSTINX, CH. M. J. M.: II, 178—179
ICHIM, Dumitru: XVI, 150—151; XVII, 84—86; XVIII, 81—85; XIX, 35—40, 43; XX, 93—97; XXI, 33—37; XXII, 53; XXIII, 111—121; XIV, 99—108; XV, 125—137
IENCIU, Dorina: VIII, 61—62; X, 110—111; XII, 55—57
IERUNCA, Virgil: I, 49; II, 105—106; III, 141—157; IV, 93—110; V, 76—77; VI, 27—28; VII, 88—89; VIII, 10; IX, 64—65; X, 56; XI, 13; XII, 8—9; XIII, 161—164; XIV, 146—151; XV, 171—174; XVI, 186—191; XVII, 172—175; XVIII, 18; XXI, 138—142
IONESCU, Vladimir: XIII, 77—81
IROAIE, Petru: III, 139—140; IV, 129—130; V, 118; VI, 86—90, VII, 145—161; VIII, 125—126, 157—161, 180—183; IX, 149—152; X, 93—95, 163—166; XII, 97—100
JERING, Karl: XIX, 212—213
JIANU, Ionel: X, 154—155; XIII, 118—119
KELDANY, H.: I, 152—154

KLEPPER-PAAR, Hildegard: ilustrarea nr. XXI
LAMMERS, D. J.: I, 177
LĂPĂDAT-MARCU, Basil: XIII, 110
LEONTIEȘ, Dumitru: VI, 168—170
LEONTIEȘ, Ovidiu: ilustrarea nr. XIX
LIUBA, Justin: XXII, 80
LOVINESCU, Monica: I, 120—127; II, 138—141, 143—147; III, 187—189; IV, 155—156; V, 143—148; VI, 161—163, 165—166; VII, 176—180; VIII, 185—189; IX, 27—30; X, 125—129; XI, 147—149; XII, 160—163; XIII, 159—160; XIV, 116—118; XVII, 154—156, 178—181; XVIII, 169—171; XXI, 142—146
LOZOVAN, Eugen: I, 118—119; II, 129—132; III, 183—185, 186; IV, 140—144; XIX, 162

MACHEINER, Edward: VII, 203—205
MAIER, Anton Radu: ilustrarea nr. XI
MANOLESCU, Gabriel: XVI, 74—78; XVII, 198—199
MANUILĂ, Veturia: XVIII, 19—34; XXIV, 24—35
MANZONE, Bruno: VI, 185—187
MANZATTI, J. N.: II, 83—87; IV, 121—128; VII, 117—121; VIII, 162—167; X, 61—66, 156—158; XI, 57—65; XII, 101—113; XIII, 61—73, 155—157; XIV, 68—75; XV, 86—94; XVI, 98—105; XXII, 77—79
MAREȘ, Constantin: XXI, 153—155
MARINESCU, George: XI, 108—113
MEDEȘAN, Iosif: XXI, 107
MICHAEL-TITUS, C.: V, 129
MILOȘ, Ionel: II, 112—116; III, 158—159
MIRCEA, Alexandru: XXII, 25—31; XXIV, 36—40, 71—75; 121—126; XXV, 32—49
MIREA, Ion: ilustrarea nr. VII; VII, 123—128; VIII, 71—72, 167—169; XI, 22—24; XI, 50—53, 103—106, 140—142; XIII, 74—76; XIV, 33; XV, 6—8, 157; XVI, 117—120; XVII, 23—27, 87—90; XVIII, 111—137, 153—155, 207—208; XIX, 6—66, 102—110, 203—206; XX, 25—36, 106—111, 135—137, 175—176; XXI, 70—78; XXIII, 26—40, 108—110, 143—145, 171—173; XXIV, 76—79; XXV, 108—114
MIREA, Rodica: XXIV, 188—189
MIRON, Paul: I, 50—51; II, 73; III, 121—122
MUȘEȚEANU, Crișan: XII, 143—145
MÜLLER, Florian: IV, 186—188; XVII, 189—201

NACU, Demostene: V, 130; VI, 78—79; VII, 115—116; X, 112—115; XI, 54—56; XII, 180—205; XIII, 83—84
NAGACEVSCHI, Constantin: XIX, 181—184
NAGACEVSCHI, Silvia: ilustrarea nr. XXII

NANDRIŞ, Grigore: VIII, 127—140
NEGRU, George: X, 60
NICULESCU, Mihai: I, 77—96; II, 91—104, 154—156; III, 89—118, 192—193; IV, 41—70; V, 8—32; VI, 99—122; VII, 166—167; VIII, 63—70; X, 43—55; XI, 137—138; XII, 163—164; XIII, 86—100; XIV, 45, 114—115; XV, 20—22, 98; XVI, 7—19; XVI, 92—97; XVII, 22, 92—94, 161—164; XVIII, 100; XIX, 174—176; XX, 155—156; XXI, 6—11; XXII, 63—66, XXIII, 158—160
NOVAC, Nicolae: II, 90, 148—150, 157—158, 162; III, 135—136; IV, 71, 136; VI, 130; VII, 113, 144; VIII, 152; IX, 56—57; XIV, 6; XV, 84—85, 102—123; XVI, 130—146; XVIII, 35—36, 96—99; XIX, 41—42, 67—72; XXI, 68—69; XXII, 140—143; XXIII, 5—7; XXIV, 7—19, 86—88; XXV, 8—16, 69—71

ONCIULESCU, Teodor: XIII, 112—117; XV, 150—155; XVII, 201—203, 216—226; XVIII, 201—207
OLTEANU, Ilie: XXI, 94—96; XXIII, 205—206

PĂLTINIŞANU, Nic. Iancu: III, 174; IV, 137; VI, 74—76
PANĂ-BUESCU, Maria: ilustrarea nr. XVIII
PANĂ, Zahu: XIX, 73—78; XX, 73—77; XXIII, 185—190
PANAITESCU, Maria Sofia: XV, 140—143
PÂRVULESCU, Ion: I, 102—193, 119—120
PAULESCU, Dumitru: XXI, 91—93; XXII, 139
PERRAUD, Th.: IV, 178
PETRA, Nicolae: ilustrarea nr. IV; I, 99—101; V, 64; VI, 36, 139—141; VVI, 122; X, 57—59; XIII, 85
PETRAŞINCU, Dan: X, 19—29
PETRESCU, Camil: III, 42—48
PETRESCU, Nicolae: XXV, 138—141
PION, I. (Popinceanu, I.): III, 186—187
PISO, Livia: ilustrarea nr. XV
PODIUK, Hans: XVII, 191
PÖLNITZ, G.: III, 222—223
POPESCU, Eugen: XIX, 57—61; XX, 78—81, 112—116
POPESCU, Mircea: I, 113—118, 119—120; II, 141—143, 158—159, 160—162; III, 185, 190—192, 193—194; IV, 139—140, 157—160; V, 138—139, 153—154, 161—163; VI, 157—158, 159—161, 163—164; VII, 163—165, 173—176; VIII, 162, 190—191; IX, 153, 157—159, 161—164; 166—168; X, 5—7, 142—145; XI, 156—162; XII, 134—138; XIII, 165—170, 183—190
POPESCU, Stere: V, 116—117; VI, 94—95
POPINCEANU, Ion: V, 142—143; X, 153—154; XV, 160—164; XVI, 182—186; XVII, 203; XVIII, 193—197, 208—210; XIX, 164—167; XX, 138—143; XXIII, 173—181

POPPER, J.: IV 81—88
POSTEUCĂ, Vasile: I, 60; II, 88—89; III, 129—131; V, 132; VI, 64—69; VII, 129—130; VIII, 7—9; IX, 128—131; X, 119—123; XII, 6—7
PROTOPOPESCU, Lucia: XXI, 131—136
PUTNEANU, George: XIII, 108—109

RACOVEANU, George: I, 104—107; II, 74—79; III, 132—134; ilustrarea nr. II
RĂDULESCU-POGONEANU, Anina: XXI, 111—127
REBECCHINI, Franco: VII, 183
RELGIS, Eugen: V, 59—61; VI, 23—26; VIII, 73—83; IX, 75—81; X, 88—90
REPULLES, Don Mauro Rubio: V, 173, 174
ROMALO, Mihnea: XVIII, 212; XXIII, 155—158, 181—183; XXIV, 147—154; XV, 99—107
ROMAN, Horia: III, 163—169; V, 128; VII, 186—190; VIII, 11, 153; IX, 5; XIII, 157—158; XIV, 122—127
RONSARD, Pierre de: XXI, 103—106
ROSSIGNON, Yvonne: I, 73—74; II, 107—108; III, 71—73; IV, 5—6; V, 114—115, 151—153; VI, 123; VII, 22—23; VIII, 56—58; X, 40—42; XI, 14; XIII, 7—11; XIV, 76—80
RUSSO, Elyssei: ilustrarea nr. XII

SCARISBRICK, J. J.: I, 154—157
SCHLICHTINGER, Rudolf: III, 218—220
SCORŢESCU, Theodor: II, 117—119; III, 137—138
SHELDON, Charles S.: VIII, 203—208
SILISTREANU PETRU, Al.: II, 82
SIMEDREA, Marcela: XIX, 162—164
SIMIAN, Mira (Baciu Mira): III, 160—162; V, 113; IX, 6—7; X, 32; XI, 34—35; XII, 25—28; XIII, 52—57; XIV, 54—59, 105, XV, 18—19
SIMON, Albert: XVII, 190
SMULTEA, I. Ilie: XIX, 190—192
SORESCU, Marin: VIII, 111
SPENCE, John S.: VIII, 199—200
SPOREA, Constantin: II, 163—167; III, 206—208; IV, 149—150, 166—168; V, 163—164; VI, 170—171; VII, 161—163, 190—195; VIII, 178—180; IX, 159—161; XI, 38—140; XII, 58—67, 176—180; XIII, 5—6, 101—107, 170—176; XIV, 106—111; XV, 179—182; XVII, 140—146, 187—189; XVIII, 211; XIX, 158—159, 179—180, 193, 196—202, 207—208; XX, 157—163; XXI, 150—153, 158—159, 161—162; XXII, 189—193; XXIII, 183—185, 213—214, 215—217; XXIV, 127—129, 166—182, 184—186, 187—188, 189—190
SPOREA, Nicu: XXII, 144—150
STAMATU, Horia: II, 71—72, 132—138; IV, 26—28; V, 33—46, 148—150, 154—159; VI, 5—22, 153—157, 158, 166—167; VII, 72—87, 168—173; VIII, 29—48, 172—178; IX, 31—45; X, 67—75; XI,

15—33, 142—147; XII, 10—24; XI, 81—104; XV, 23—47; XV, 155—156; XVI, 155—182; XVII, 131—139, 156—161, 204—205, 227—233; XVIII, 175—192
STĂNESCU, Gheorghe: ilustrarea nr. X şi XX
STĂNESCU, P. Paul: XXI, 97—98; XXII, 67—76
STAVILA, C. M.: XI, 94—102
STAVILA, Viorica: VIII, 94—110; X, 96—109
STEINBURG VON PILDNER, Rolf: XXV, 177—178, 179—180
STOLOJAN, Sanda: VI, 59—63, 96—97; VIII, 59—60, 183—185; X, 138—142; XV, 148—149
STURDZA, Grigori: XVIII, 5—7; XIX, 19—22; XX, 11

TEJADA DE ELIAS, Francesco: V, 176—184
THEO, René: XXII, 82—90
THEODORU, Ştefan Gheorghe: V, 81; VI, 72—73; VII, 114; VIII, 122—123; IX, 156—157; X, 159—162; XI, 68—70; XII, 68—84, 139—143; XIII, 58—60, 178—183; XIV, 53, 128—134; XV, 99—101; XVI, 121—129; XVII, 74—80, 165—171; XVIII, 52—55, 101—107; XIX, 50—56, 79—99; XX, 57—58, 119—131; XXI, 27; XXII, 91—96, 118—133; XXIV, 80—85; XXV, 06—62, 142—153
THEODORU, Nina: ilustrarea nr. XVII; XXIV, 41—46; XXV, 72—77
ŢIMIRAŞ, N. N.: III, 202—204; XVII, 205—206; XXV, 51—55
ŢOLESCU, Ion: XXI, 99—102; XXIII, 190—196
TREIZE, Alexandre: IV, 114—118
TRIFA, Valerian (Episcop): XI, 132—137
TROFIN, Aurora: VIII, 115—119; XI, 71—93; XIV, 128—134
TURCZYNSKI, E.: III, 204—206; XVII, 205—206

USCĂTESCU, George: III, 119—120; IV, 89—90, 151—154, 179—185; V, 79—80; VI, 34; VII, 91; VIII, 93

VACARESCO, Hélène: II, 5—46
VĂCĂRESCU, Theodor: XXI, 108
VUIA, Octavian: XV, 9—17; XIX, 113—140; XX, 59—72, 169—174; XXIII, 162—168

WAGNER, Rudolf: XVII, 206—208
WECHSLER, Tobi: VII, 131—132
WHITMAN, Walt: XXIV, 111—113

ZORZOR, Ştefan: ilustrarea nr. XXIV
ZUCA, Theodor: IV, 72; V, 133; VI, 98

ION CICALĂ

CUPRINSUL

NICOLAE NOVAC: Ora învierii 5
CONSTANTIN CESIANU (DICKY): Din amintirile mele 7
SERGIU GROSSU: Stih de taină; Cântec; Acum un an . . . ; Urcuş . 15
DESPINA GOLESCU HODOŞ: Zinca Golescu şi epoca ei 18
ŞTEFAN BACIU: Tuşa Elena; Şcheii Braşovului; Melodie tristă pentru tet 29
ALEXANDRU MIRCEA: Fragmente (II) 32
S. G. THEODORU: Primăvara (1988); Pasărea măiastră; Comorile . 47
NICOLAE NOVAC: Pe valea Boşneagului 51
NICU CARANICA: Fără să ştiu 66
P. P. STĂNESCU: Reculegere; Balconul; Joseph von Eichendorff . . 67
BASIL MUNTEANU: Ecou; Mit; Cântec nou; Azi iarăşi trec străin . . .; Din fundul amintirii; Toamnă; Dor de primăvară; Bat clopote 71
TITUS BĂRBULESCU: Sărutări din Ungaria. II (2) 81
ION NICOLA: Trâmbiţaş 92

PAGINI PENTRU EMINESCU

CONSTANTIN AMĂRIUŢEI: Metafizica „Stării pe loc" la M. Eminescu 93
TITUS BĂRBULESCU: Postumele lui Eminescu 120
NICOLAE BALOTA: Eminescu şi Divinul 135

*

BASIL LAPADAT MARCU: Bardului de la Năsăud: George Coşbuc 139
ŞTEFAN MANCIULEA: Cum trăiau pe vremuri şcolarii la Blaj . . . 140

NEGRU PE ALB
Cronici, idei, fapte

TITUS BÂRBULESCU: Tot despre Eminescu, la Sorbona 151
ŞTEFAN BACIU: Bach Mai Pham după un sfert de secol; Radu R. Rosetti; Grigore Marchidan 156
EMANUEL TURCZYNSKI: Stăpânirea barbarilor şi etnogeneza Românilor 161
CONSTANTIN SPOREA: Klaus Heitmann: Das Rumänen-Bild im deutschen Sprachraum 1775–1918 163

IN MEMORIAM

VINTILĂ HORIA: Horia Stamatu 168
ANTOANETA BODISCO: Poetul Horia Stamatu 170
† OCTAVIAN VUIA: Horia Stamatu (1912–1989) 171
CONSTANTIN SPOREA: Ion Popinceanu 173
GOTTFRIED HABENICHT: Virgil Mihăilescu 177
ALEXANDRU CIORĂNESCU: Nicolae A. Gheorghiu 178
CONSTANTIN SPOREA: Gabriel Manolescu 179
ŞERBAN POPP: Alice Ellerigton 181

REVISTA SCRIITORILOR ROMÂNI: 1–25

ION CICALĂ: Index personarum 183

Desenele de la paginile: 5, 7, 14, 32, 46, 47, 51, 67, 71, 80, 140 şi 182 fac parte din creaţia artistică a pictorului (†) LIVIU LEUCA (1914–1988).

Partea redacţională a revistei a fost îngrijită de:
CONSTANTIN NAGACEVSCHI, MIHNEA ROMALO şi CONSTANTIN SPOREA

Bayerische Vereinsbank München (BLZ 700 202 07) Konto Nr. 326 436

25,– DM